

GEMEENTE
TILBURG

Resultaat sprokkelfase Tilburg in 2050

Februari 2025

Inhoudsopgave

Samenvatting en leeswijzer

Deel 1: Fotoalbum Tilburg in 2050	10
1. Verleden	12
1.1 Toekomst Tilburg 2040.....	12
1.2 Omgevingsvisie Tilburg 2040	13
1.3 Agenda Sociaal 013	15
2. Heden	17
2.1 Foto van de stad.....	17
2.2 Breuklijnen in Brabant.....	18
2.3 Ervaren brede welvaart in Brabant.....	20
3. Toekomst.....	22
3.1 Demografie en scenario's.....	22
3.2 Foto van de leefomgeving	27
3.3 Trends en ontwikkelingen.....	29
Deel 2: Brede welvaart in Tilburg.....	31
4. Introductie brede welvaart in Tilburg	32
4.1 Wat is brede welvaart?.....	32
4.2 Korte introductie Joks Janssen	33
4.3 Hoe staat het met brede welvaart in Tilburg nu?	34
4.4 Een vijftal brede welvaart perspectieven: een leeswijzer	35
5. Brede welvaart vanuit perspectief economie	37
5.1 Korte introductie Otto Raspe.....	37
5.2 Brede welvaart economie	37
5.3 Wat staat ons te doen?	39
6. Brede welvaart vanuit perspectief arbeidsmarkt	40
6.1 Korte introductie Ton Wilthagen.....	40
6.2 Brede welvaart arbeidsmarkt.....	40
Drijvende krachten arbeidsmarkt.....	40
6.3 Wat staat ons te doen?	41
7. Brede welvaart vanuit perspectief natuur/groen	43
7.1 Korte introductie Hans Mommaas.....	43
7.2 Brede welvaart duurzaamheid	43
7.3 Wat staat ons te doen?	44
8. Brede welvaart vanuit perspectief gedrag.....	46
8.1 Korte introductie Peter Achterberg.....	46
8.2 Brede welvaart gedrag.....	46
8.3 Wat staat ons te doen?	47
9. Brede welvaart vanuit perspectief sociaal welzijn	48
9.1 Korte introductie Kim Putters.....	48
9.2 Brede welvaart sociaal welzijn.....	48
9.3 Een zestal trends.....	49
9.4 Wat staat ons te doen?	50
10. Opgaven voor een breed welvarend Tilburg in 2050	51

Deel 3: Beeld van inwoners	54
11. Beeld van inwoners: aanpak en opbrengst.....	55
11.1 Onze communicatie- en participatieaanpak.....	55
11.2 De wijk in!.....	57
11.3 Digitaal platform denkmee.tilburg.nl/2050	60
11.4 Gerichte gesprekken.....	63
11.5 Binnenstadwandelingen en binnenstadinformatiemarkt.....	68
11.6 Maak de toekomst!	71
11.7 Denk mee in het Werkatelier Tilburg 2050.....	73
11.8 Beeld van inwoners tijdens de sprokkelfase.....	76
Deel 4: Beeld van partners	80
12. Ketenpartnersessie: reflectie van partners op gesprokkelde inzichten.....	81
BRONNEN	83

Samenvatting en leeswijzer

Tilburg in 2050: een toekomstvisie en omgevingsvisie

Welke stad wil Tilburg zijn in 2050? Met deze vraag is de gemeente in 2023 gestart met het toekomsttraject Tilburg in 2050. Het resultaat beschrijven we in een brede toekomstvisie Tilburg in 2050. De ruimtelijke vertaling van deze visie leggen we vast in de Omgevingsvisie Tilburg in 2050. Samen met inwoners, ondernemers en organisaties sprokkelen we nieuwe inzichten en vergezichten en prakkezeren we wat deze betekenen voor de toekomstvisie en de omgevingsvisie. Wat zien we op ons afkomen? Wat staat ons de komende jaren te doen om een breed welvarende stad en regio in 2050 te zijn?

Het perspectief van Brede Welvaart is een van de nieuwe inzichten en vergezichten die we als leidraad bij het opstellen van de toekomstvisie en omgevingsvisie willen gebruiken. Hoe kunnen we in Tilburg in 2050 een breed welvarende stad zijn? Een stedelijke regio met een sterke kenniseconomie waar de kwaliteit van leven goed is voor de mensen nu en voor volgende generaties? Een regio met een robuust ecologisch fundament die andere gebieden niet uitput en niet op kosten van toekomstige generaties consumeert.

Samen met de Tilburgers bouwen we in een aantal stappen aan de toekomst van Tilburg. We zijn begonnen met **sprokkelen** (inventariseren): Hoe staan we er nu voor, wat komt er op ons af, wat zijn onze ambities en wat zijn de opgaven voor de toekomst? Het resultaat van deze eerste stap is in dit document bij elkaar gebracht.

Op 22 november 2024 bespreken we met de partners in de stad het resultaat van de Sprokkelfase. Is het herkenbaar? Ontbreken er nog inzichten, ontwikkelingen en onderwerpen? Welke kansen en uitdagingen liggen er voor Tilburg? En wat wil eenieder hieraan bijdragen?

Daarmee stappen we meteen in de fase van **prakkezeren** (analyseren) waar we met de Tilburgers (inwoners, ondernemers en organisaties) over de toekomst van de stad nadenken. Aan de hand van verdiepingsgesprekken bespreken we welke stad we kunnen zijn en verkennen we de (ruimtelijke) kansen en impact van de grote maatschappelijke transitie die actueel zijn in onze samenleving. We onderzoeken de effecten daarvan en verkennen welke maatregelen brede welvaart stimuleren en hoe we kwaliteit van leven voorop kunnen stellen in denken en doen.

Resultaten Sprokkelfase

Op drie manieren zijn we met de stad gaan sprokkelen. Ten eerste hebben we diverse bestaande onderzoeken en voorgaande toekomsttrajecten in kaart gebracht. Aanvullend hebben we aan Het PON Telos gevraagd een brede welvaart foto van Tilburg te maken, zodat we weten hoe Tilburg er nu voor staat. Arcadis heeft in kaart gebracht hoe ons ruimtelijke beleid – gegeven de ontwikkelingen die op ons afkomen – standhoudt naar de toekomst toe. Dit alles is samengebracht in het **fotoalbum Tilburg in 2050**. Het fotoalbum laat foto's uit het verleden zien, foto's over hoe de stad en de dorpen er nu voor staan en foto's over wat op Tilburg afkomt. Vele documenten, monitors en onderzoeken zijn hiervoor beschikbaar. Een selectie van de gemaakte 'kiekjes' zijn in het fotoalbum Tilburg 2050 terug te vinden.

In deel 1 treft u de conclusies van de onderzoeken uit het fotoalbum Tilburg in 2050 aan.

Ten tweede hebben we Tilburg University (met de Academische Werkplaats Brede Welvaart) uitgenodigd met ons het begrip brede welvaart te verkennen en verder uit te diepen. Deze samenwerking heeft geresulteerd in een zestal **stadsgesprekken over brede welvaart** in de eerste helft van 2024. Joks Janssen, Otto Raspe, Ton Wilthagen, Hans Mommaas, Peter Achterberg en Kim Putters hebben ieder vanuit hun eigen perspectief en expertise, uiteengezet wat brede welvaart is en wat Tilburg te doen staat om in 2050 een breed welvend Tilburg te zijn en zijn daarover het gesprek aangegaan met onze inwoners. Wat zijn nu de ontwikkelingen die voor de toekomst van Tilburg cruciaal zijn? En van welke uitgangspunten mogen we uitgaan als we denken en dromen over de toekomst van onze stad?

In deel 2 treft u een bloemlezing van de stadsgesprekken over brede welvaart aan.

Ten derde zijn we met de **inwoners van Tilburg** en de omliggende dorpen in gesprek gegaan om samen met hen de toekomst voor te stellen. We hebben dit op verschillende manieren gedaan om zoveel mogelijk aan te sluiten bij wat mensen prettig vinden. We hebben straatgesprekken gevoerd, een digitaal platform ingericht, gerichte gesprekken gevoerd met middelbare schoolklassen en met studenten en wandelingen in de binnenstad georganiseerd. Ook hebben we ingespeeld op de creativiteit van inwoners met hulp van AI-beelden, het stadsgedicht 'Tilburgse grond', Expo Fixeer-tbg en knip- en kleurplaten van basisschoolleerlingen. In het Paleis-Raadhuis hebben we een werkatelier ingericht om langs het verleden en heden samen met de bezoekers na te denken over de toekomst van Tilburg. We hebben grofweg langs vier thema's de gesprekken met de inwoners gevoerd: Hoe willen mensen *leven, wonen, werken en leren* en hoe willen ze hun *vrije tijd besteden* in Tilburg?

In deel 3 treft u een impressie van de gesprekken met de inwoners van Tilburg aan.

Heeft u geen tijd of zin om alle delen te lezen? In deze *Samenvatting* zijn de kernconclusies bijeengebracht van de sprokkelfase Tilburg in 2050. Welke zaken steken er bovenuit als we al ons onderzoeksmateriaal doornemen, ons verdiepen in de lezingen over brede welvaart en conclusies trekken uit de vele gesprekken die we gevoerd hebben met onze inwoners? Het streven naar brede welvaart wordt door nagenoeg iedereen onderschreven. Tegelijkertijd ervaren mensen het vaak als een vaag en abstract vergezicht. De tijdshorizon 2050 voelt soms ver weg en futuristisch, soms dichtbij en is 2050 al overmorgen. De een is ongeduldig en wil morgen al de resultaten zien. De ander denkt meer aan kathedralenbouwers die er eeuwen over deden om hun bouwwerk te voltooien. Zoals Tilburgers al generaties bouwen aan hun stad.

Cruciale ontwikkelingen

In het gesprekkeld materiaal komen diverse onderwerpen aan bod, die een grote rol spelen voor de toekomst van onze gemeente. Onderwerpen die zowel een positieve als negatieve bijdrage kunnen leveren aan het niveau van brede welvaart afhankelijk van hoe deze onderwerpen zich verder naar de toekomst gaan ontwikkelen. Hieronder lopen we langs de belangrijkste onderwerpen, waarbij de ontwikkeling van het 'sociaal evenwicht' en 'kennis, innovatie en toepassing' het meest in het oog springen en sterk bepalend zijn voor een breed welvarende toekomst van Tilburg.

Sociaal evenwicht: sociale samenhang en cohesie

Het Fotoalbum laat zien dat de tweedeling in de stad en dorpen en tussen de stad en dorpen groeit. Waar in 2012 in de toekomstvisie Tilburg 2040 nog met geen woord is gerept over tweedeling, voelden we in 2016 bij de Agenda Sociaal 013 al dat – hoewel Tilburg in vergelijking met andere steden nog redelijk goed scoort – het risico op tweedeling toeneemt. De Brede Welvaart foto van Het PON Telos laat zien dat vanuit het perspectief van brede welvaart in 2023 ook in Tilburg duidelijk sprake is van een tweedeling. De scheidslijn zien we o.a. op het gebied van opleiding, inkomen, gezondheid, maar ook in buurten. Op veel plekken waar het goed ging, gaat het beter. Op een aantal plekken waar het minder goed ging is dat nog steeds zo en is het zelfs verslechterd. Met name rondom gezondheid, leefstijl, sociale cohesie en participatie zien we geen positieve ontwikkeling. **Verschillen lijken zich te verdiepen en vragen om aandacht.** Andere onderzoeken bevestigen dit beeld zoals het onderzoek van Het PON Telos over Ervaren Brede Welvaart in Brabant en het onderzoek van Atlas Research naar Breuklijnen in Brabant.

Ook in de stadsgesprekken over brede welvaart benadrukken verschillende sprekers de verscherping van de tweedeling in stad en regio en de daarmee gepaard gaande negatieve effecten op brede welvaart. Otto Raspe voegt hieraan toe dat er niet alleen sprake is van een **verscherping** van de **tweedeling** tussen mensen, maar ook tussen **ondernemers**. De Nieuwe Economie index (NExt) laat zien dat in Nederland vanaf 2020 de transitie naar de nieuwe duurzame economie stagneert. Deze stagnatie zit met name bij de kleine bedrijven (< 50 werknemers). Daarmee neemt de tweedeling toe tussen grote bedrijven die over het algemeen wel de slag naar de nieuwe economie kunnen maken, en de kleine bedrijven die dit niet of in mindere mate lukt.

Peter Achterberg laat in zijn lezing zien dat in de afgelopen 60 jaar in westerse landen het denken in termen van individuele vrijheid een centrale levenswaarde is geworden. Steeds meer mensen hechten aan hun **individuele vrijheid** en willen ook als individu maatschappelijke vraagstukken zoals energie, voedsel, gezondheid zelf aanpakken. De inbreng vanuit de overheid ervaren zij daarbij als betuttelend. Tegelijkertijd ziet

hij in zijn onderzoek de eerste tekenen van een mogelijke kentering ten opzichte van deze verdergaande individualisering. Er ontstaan **nieuwe sociale verbanden** rond thema's. Denk aan energiecoöperaties of collectieve woonvormen van senioren die zelf het heft in handen nemen. En een groeiende groep inwoners (zoals Extinction Rebellion) in Nederland doet nadrukkelijk een beroep op overheid en bedrijfsleven om écht aan de slag te gaan met bijvoorbeeld klimaatadaptatie, energietransitie en de stikstofcrisis. Het besef groeit dat met alleen een aanpak vanuit het individu zelf de gewenste transitie niet gaan plaatsvinden. Juist ook als **collectief** moeten we de maatschappelijke vraagstukken aanpakken.

Kim Putters spreekt in dit verband over een nieuw **sociaal contract** waar we de verwachtingen die burgers, overheid en bedrijven van elkaar hebben met de bijbehorende rechten en plichten vastleggen. In een democratische rechtsstaat en verzorgingsstaat leidt dat tot rechten, plichten en consensus over de wederzijdse verwachtingen van burgers, overheden, bedrijven en professionals. Met basisnormen van rechtvaardigheid, representatie en fatsoen. Een sociaal contract leunt nadrukkelijk op draagvlak onder burgers en op onderling vertrouwen. Het geeft ook een fundament voor coöperatieve samenwerking tussen overheden, bedrijven en organisaties.

De Tilburgers zien de **kracht van Tilburg** nadrukkelijk bij de **mensen** liggen. Op de vraag wat voor hen 'Typisch Tilburg is' kwam vaak het antwoord 'de mensen'. De mensen in de stad maken dat Tilburg een sociale, leefbare, inclusieve stad is met een dorpsmentaliteit in de positieve zin van het woord. Mensen voelen zich **thuis** in deze Brabantse stad en ervaren een **sterk saamhorigheidsgevoel**. Zo zien de inwoners een bloeiend verenigingsleven in de stad en dorpen en zijn er vele lokale initiatieven en activiteiten vanuit de inwoners en organisaties ter bevordering van de sociale cohesie en leefbaarheid.

Naar de toekomst toe dromen inwoners over een sociale stad waarin de sociale samenhang sterker is geworden. Dit kan volgens hen door meer zorg voor elkaar te hebben en om te zien naar elkaar. Op deze manier kunnen we toekomstige ontwikkelingen bijvoorbeeld rondom gezondheid en technologisering van gezondheidszorg menselijker maken. De **menselijke maat** vinden zij belangrijk, zeker als het gaat om de ruimtelijke ontwikkelingen in de stad. Ruimte om te ontmoeten en een woon- en leefomgeving met een sterke sociale samenhang horen hier bij. Het dorpsgevoel in de buurten en wijken van Tilburg koesteren de inwoners.

Kennis, innovatie en toepassing

Kennis en innovatie zijn sinds jaar en dag belangrijke kwaliteiten van Tilburg en de regio. In het toekomsttraject Tilburg 2040 werd Tilburg met o.a. De Rooi Pannen, Tilburg University, Fontys en Avans nadrukkelijk onderwijsstad en opleidingsstad voor Zuid-Nederland genoemd, een belangrijke kracht van de stad. Ook de foto van Tilburg van Het PON Telos laat zien dat Tilburg het goed doet als het gaat om onderwijs en kennis. We zetten de stijgende lijn voort en we lopen volledig in de pas met andere vergelijkbare studentensteden in Nederland. We zijn een echte studentenstad. En dat geeft een stad een bijzondere identiteit. Een sterke kennisinfrastructuur heeft een belangrijke spin of voor een stad voor het culturele leven, typische evenementen, sport en een bruisend uitgaansleven. Momenteel staat de sector onderwijs en wetenschappen voor een ingrijpende bezuinigingsslag. Het is van groot belang dat de bestaande kennisinfrastructuur voor de stad behouden blijft.

We zien dat digitalisering (o.a. Artificial Intelligence (AI)) en technologische ontwikkelingen versnellen. Zal AI leiden tot het opheffen van 40% van de banen? Nee, zo stelt Ton Wilthagen, maar het zal zeker gevolgen hebben voor werk en voor onze economie. Denk niet alleen aan het wegvallen van beroepen, maar ook aan het ontstaan van nieuwe. Het kan de tweedeling tussen mensen en tussen ondernemers vergroten én verkleinen. Het Draghi-rapport over de toekomstige concurrentiekracht van Europa stelt daarin niet gerust. Europa heeft de digitale revolutie grotendeels gemist en is daardoor zwak vertegenwoordigd in de opkomende technologieën in vergelijking met Amerika of Azië. Europa moet productiever en innovatiever worden, zo stelt Draghi.

De grote transitie klimaat en energie, voedsel, landbouw en natuur, en vergroening en circulaire economie dagen ons uit onze kennis over deze onderwerpen snel te vergroten en wakkeren zo innovatie aan. Daarmee kunnen de transitie nadrukkelijk belangrijke aanjagers zijn om meer werk te maken van brede welvaart. En is het een geweldige kans om mensen, diensten en bedrijvigheid te verbinden en een nieuwe economische revolutie te ontketen.

De komende tijd hebben we ook nog wat vragen te beantwoorden. Slaagt Tilburg er in om bestaande en nieuwe economische sectoren (industriële en diensten) hoogwaardig te vernieuwen zodat ze in 2050 energetisch duurzaam en emissie-loos zijn en een circulaire stofcyclus hebben? Is de kennisinfrastructuur in de regio blijvend aanwezig om deze ontwikkeling te laten slagen? Zijn er voldoende kundige handen en hoofden beschikbaar om al dat werk in 25 jaar voor elkaar te krijgen? Als dat lukt is ook het toekomstige verdienvermogen voor de stad en regio veiliggesteld en kan worden geïnvesteerd in de samenleving en ecologie.

‘Handwerk’, ‘**vakmanschap**’, ‘echte ambachten’ en het ‘maken’ zijn volgens de Tilburgers juist vanwege de versnelling in de technologische ontwikkelingen belangrijker dan ooit. Het helpt dat Tilburg vanwege het textiel- en werkplaatsverleden nog veel van deze ambachten en maakindustrie kent, nog uitgeoefend door het **lokale mkb**. Het maakt Tilburg uniek in de ogen van de inwoners en vraagt erom ze te behouden. Extra inspanningen in het onderwijs zullen nodig zijn om niet alleen de technische vaardigheden te leren, maar juist de **sociale vaardigheden** te blijven ontwikkelen. Kennis gaat volgens de inwoners ook om het binden en behouden van talent. Dit vraagt om een passend aanbod van werkgelegenheid (meer grotere, internationale bedrijven) en een prettige, gezonde, groene, veilige woon- en leefomgeving in de stad. Het toepassen van technologie om de druk op de zorg te verlichten zien de inwoners als onvermijdelijk, maar dit mag niet ten koste gaan van het **menselijke contact**.

Naast deze twee cruciale ontwikkelingen vallen nog vier onderwerpen op in het gesprokkelde materiaal op: Leefstijl en Gezondheid, Groen en Natuur, Wonen, en Veiligheid.

Leefstijl en Gezondheid

In vergelijking met andere grote steden zijn Tilburgers relatief ongezonder en hebben zij een **ongezonde leefstijl**. Zij roken veel, bewegen weinig en hebben meer overgewicht. Ook heeft 60% van de inwoners (vanaf 19 jaar) meer dan één langdurige aandoening. Zo waren de cijfers in 2016 bij de start van de Agenda Sociaal 013 en de afgelopen 8 jaar zijn deze cijfers verder verslechterd zoals de Brede Welvaart foto van Het PON Telos laat zien. Ook in 2024 vertonen veel inwoners zogeheten **riskant gedrag** (roken, drinken en overgewicht). De demografische ontwikkelingen met een dubbele vergrijzing stelt ons daarbij voor extra uitdagingen. Zo wijst Kim Putters ons erop dat naar verwachting in 2040 meer dan de helft van de Nederlandse bevolking een chronische aandoening heeft waardoor inzet van de zorg toeneemt. Ook het onderzoek van Het PON Telos naar brede welvaart in Brabant stelt niet gerust. Slechts 42% van de Brabanders is tevreden over de fysieke gezondheid. Daarnaast blijkt dat in het bijzonder zorgen over (psychische) gezondheid sterk bepalend is voor hoe tevreden de Brabanders met het leven zijn (naast werk, dagelijkse bezigheden, materiële welvaart en sociale contacten).

Ook de inwoners zelf geven aan gezondheid een belangrijk thema te vinden. Zij zien een rol voor de gemeente om de ‘**gezondheidskloof**’ tussen mensen te **dichten**. Daarbij liggen er vooral kans op het vlak van preventie en het stimuleren van een gezonde leefstijl bijvoorbeeld via het inrichten van een ‘gezonde buitenruimte, zorgen dat ‘ongezond eten’ minder prominent in het straatbeeld aanwezig is en mensen actiever informeren over een gezonde leefstijl. Ook betaalbaarheid van een gezonde leefstijl om de gezondheidskloof niet onnodig te vergroten hoort hier bij volgens de inwoners.

Gezondheid gaat ook over de gezondheidszorg. De **menselijke maat** bij de toekomstige gezondheidszorg vinden inwoners van belang. Inzet van technologie – vanwege te weinig personeel naar de toekomst toe – is mogelijk en ook wenselijk, maar kan en mag het menselijke contact niet vervangen.

Groen, water en Natuur

Tilburgers zijn van mening dat gezond leven het beste kan in een gezonde en groene wereld. Los van gezondheid vragen de inwoners veel aandacht voor vergroening in en om de stad. Zij ervaren Tilburg nu als een **groene stad** en dan met name het buitengebied. Het **groen om de stad** krijgt steeds meer vorm met de ontwikkeling van de stadsregionale parken. De inwoners zien ook dat het **groen in de stad** toeneemt, maar dat dit nog wel meer kan. De (binnen)stad mag verder vergroenen en de vergroening moet wel **kwaliteit** hebben: ‘groen dat blijft en beklijft’. Het zijn van een groene stad in een omgeving met veel natuur is sinds jaar en dag de kracht van Tilburg. In het toekomsttraject Tilburg 2040 werd dit al onderkend: vanwege het groene karakter van de stad en de prachtige groene omgeving willen mensen die eenmaal in Tilburg wonen niet meer weg.

Hans Mommaas bevestigt het beeld van de inwoners: groen en natuur zijn belangrijke dragers voor het leven in Tilburg. De natuur kan wel zonder de mens, maar de mens kan niet zonder de natuur! Groen en natuur zijn niet alleen van belang vanwege de klimaatverandering (wateroverlast, hitte droogte), maar ook vanwege de soortenrijkdom (o.a. veerkracht natuur, voedsel- en watervoorziening), kwaliteit van de leefomgeving (rust, ruimte, gezondheid) en gedeeld eigenbesef (landschap en identiteit).

Er zijn veel transities gaande, zoals energie, circulaire economie en voedsel, die allemaal een beroep doen op de schaarse ruimte. Ruimte voor het ene kost ruimte voor het andere. Er zal dus gekozen moeten worden! Groen en natuur zijn echter 'zachte waarden' van brede welvaart die snel het onderspit delven als het gaat om het gebruik van de schaarse ontwikkelruimte. Het is aan de overheid om deze zachte waarden te borgen. En dit is nodig in Tilburg, want de Brede Welvaart foto laat zien dat de thema's voeding & ecosystemen, bodem en oppervlaktewater niet goed scoren in vergelijking met andere steden.

Wonen

Wonen is een belangrijk thema voor inwoners. De **beschikbaarheid en betaalbaarheid** van woningen evenals de mogelijkheden voor **doorstroming** zijn daarbij van belang. De inwoners voelen vanwege het ruimte- en woningtekort de noodzaak voor hoogbouw en kleinere woonruimtes, maar het sluit vaak niet aan bij hun persoonlijke voorkeur. De voorkeur gaat eerder uit naar grondgebonden wonen met een tuintje. Ze vinden het belangrijk dat er nieuwe woningen worden gebouwd, met name voor jongeren. Meer en meer passende woningen kunnen volgens de inwoners ook worden gerealiseerd door leegstand aan te pakken, ruimte te maken voor kleinschalige nieuwe (collectieve) woonconcepten, betere doorstroming, mogelijk maken van woningopsplitsing, mantelzorg-aan-huis en hospitaoverhuur.

In het algemeen zijn inwoners tevreden over hun **buurt**. Het **dorpse gevoel** van de stad en het gevoel van kleinschaligheid is voor veel inwoners een mooi kenmerk van Tilburg. Koester de identiteit van een gebied. Je **thuis voelen** geldt niet alleen voor een woning, maar ook voor de woon- en leefomgeving. Je ergens 'thuis' voelen gaat makkelijker als de voorzieningen (met name huisarts, school en supermarkt) ook in de buurt zijn. De tevredenheid met de buurt zien we ook terug in het onderzoek naar brede welvaart in Brabant. Sinds de Covid-19 pandemie voelt 72% van de Brabanders zich redelijk tot sterk verbonden met de buurt. In 2017 was dit nog 43%. Daarbij is buurtverbondenheid een sterke voorspeller voor ervaren brede welvaart. Hoe meer mensen zich verbonden voelen met hun buurt, hoe meer tevreden ze zijn met de kwaliteit van hun leven en leefomgeving.

Tilburgers hebben de afgelopen jaren **mooie parels** zien ontstaan in de Piushaven en Spoorzone. Zij zien dit als geweldige locaties waar wonen, werken en voorzieningen in een sfeervolle omgeving bij elkaar zijn gebracht. Deze aandacht zouden ze naar de toekomst toe ook graag willen zien voor de woonwijken en hun eigen wijk.

Tegelijkertijd laat Agenda Sociaal 013 al in 2016 zien dat wonen **extra aandacht** verdient in Tilburg. Er zijn wijken waar mensen zich niet veilig voelen op straat, waar men elkaar niet durft te spreken of waar de openbare ruimte te wensen overlaat. Er is een roep om **voldoende en betaalbare woningen**, huizen aanpassen voor toekomstige zorgvragen en een **openbare ruimte** die uitnodigt tot ontmoeting en beweging. De Brede Welvaart foto bevestigt dit beeld. Het PON Telos ziet een negatieve ontwikkeling ten aanzien van wonen en woonomgeving. Ook het onderzoek naar Breuklijnen in Brabant laat een andere kant zien. Op het gebied van wonen lijkt in Brabant vermogen een grotere scheidslijn te zijn dan in de rest van Nederland: alleen vermogende mensen kunnen het zich veroorloven om in de 'mooiste', meest leefbare stukjes van Brabant te kunnen wonen. Armere mensen zijn vaker aangewezen op de gebieden waar leefbaarheidsproblematiek speelt.

De demografische ontwikkelingen maken het thema Wonen naar de toekomst toe niet gemakkelijker. In 2050 zal van alle huishoudens in Brabant meer dan 40% een **eenpersoonshuishouden** zijn. Vooral het aantal oudere alleenstaanden (75+) als gevolg van de dubbele vergrijzing neemt sterk toe. In de Brabantse steden zal dit percentage nog hoger liggen. Ook zijn er forse opgave op het vlak van **wonen met zorg en welzijn**. Ook hier speelt de dubbele vergrijzing een belangrijke rol. Ook de schaarste aan ontwikkelruimte zet het wonen naar de toekomst onder druk (Arcadis).

Veiligheid

Tilburgers maken zich zorgen over de veiligheid in de stad. Daarbij heeft veiligheid verschillende facetten. Jongeren ervaren vooral onveiligheid als het gaat om drugsgebruik en het uitgaansleven. Verkeersveiligheid is eveneens een terugkerend thema. Veel verkeerspunten worden als onveilig ervaren, auto's en fietsers zitten elkaar in de weg en het gebrek aan handhaving van verkeersregels worden vaak genoemd.

De Brede Welvaart foto van Het PON Telos laat op het thema veiligheid en omgevingsrisico's op een aantal terreinen vooruitgang zien, maar veiligheid in Tilburg scoort desondanks vrij matig. Kijkend naar de delicten zien we een daling in het aantal vermogens-, vandalisme-, gewelds- en seksuele delicten in Tilburg ten opzichte van 2019. Ook zien we een daling in het aantal verwijzingen van Halt voor jongeren en in het aantal slachtoffers. En minder inwoners voelen zich (wel eens) onveilig. Ondanks deze lichte verbeteringen concludeert Het PON Telos dat veiligheid een issue is in Tilburg. Zowel wat betreft delicten, slachtofferschap als verkeersveiligheid.

Kijken we naar de trends en ontwikkelingen dan zien we dat weliswaar de traditionele criminaliteit, zoals inbraken, afneemt, maar tegelijkertijd neemt de digitale criminaliteit toe. Zowel "reguliere" vormen van criminaliteit die gedigitaliseerd worden (zoals diefstal en oplichting) als nieuwe vormen van criminaliteit (zoals identiteitsfraude, hacking en softwaregijzelingen) zijn steeds makkelijker te plegen. Daarnaast kenmerkt de huidige maatschappij zich door een toenemende maatschappelijke onrust en gevoel van onveiligheid. Er zijn meer demonstraties, rellen, intimidaties en bedreigingen. Onder meer de geopolitieke ontwikkelingen en spanningen tussen landen veroorzaken ook sociale spanningen in ons eigen land.

Uitgangspunten voor Tilburg in 2050

Naast de ontwikkelingen in de vorige paragraaf, benoemen we ook enkele uitgangspunten voor de toekomstvisie Tilburg in 2050. Deze uitgangspunten bepalen hoe we naar de toekomst van onze gemeente kijken of hoe we de visie opstellen. Het gaat om ontwikkelingen waar we weinig invloed op hebben, maar die wel effecten hebben op de toekomst van Tilburg. Daarnaast maken we **keuzes** over het schaalniveau van de visie en de sturing op een breed welvarend Tilburg in 2050 vanuit de gemeente. Hieronder behandelen we de verschillende uitgangspunten, waarbij we steeds afsluiten met een vraag, waar we bij het opstellen van de visie antwoord op moeten geven.

Demografie

Begin 2024 heeft de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen drie scenario's gepresenteerd over hoe de bevolking in Nederland zich de komende decennia zal ontwikkelen. De drie scenario's hebben met elkaar gemeen dat er geen sprake meer is van een geboorteoverschot. Alleen een positief migratiesaldo zal nog tot bevolkingsgroei leiden. De omvang van de bevolking wordt met name bepaald door het immigratiebeleid. In het *Krimp scenario* zullen in 2050 minder dan 18 miljoen mensen in Nederland wonen met name als gevolg van een immigratiebeleid dat nauwelijks mensen toelaat, terwijl emigratie wordt bevorderd. In het *Gematigde groei* scenario groeit de Nederlandse bevolking tot 19 à 20 miljoen mensen in 2050. Een selectief immigratiebeleid dat kansrijke immigranten toelaat is de belangrijkste oorzaak van de groei. In het scenario *Hoge groei* wonen in 2050 21 à 23 miljoen mensen in Nederland als gevolg van ongewijzigd immigratiebeleid waardoor een constante instroom van migranten plaatsvindt.

De Staatscommissie pleit vanuit het perspectief van brede welvaart in haar rapport voor een **gematigde groei** van de bevolking. Om voor iedereen in Nederland wonen, zorg en onderwijs toegankelijk te houden en leefbaarheid te bevorderen is een kwalitatief hoogwaardige economie nodig. Dit vraagt om politieke keuzes over de gewenste omvang en vormen van migratie.

Als we kijken naar de demografische ontwikkelingen dan laat de bevolkingsprognose van de provincie Brabant zien dat Tilburg tot 2040 groeit. Een groei van 230.000 inwoners in 2024 naar 265.000 inwoners in 2040. De vergrijzing zal rond 2040 in Brabant haar hoogtepunt bereiken. Ruim 25% van de Brabanders is dan 65 jaar of ouder. Ook hier geldt dat het landelijk gebied meer vergrijst dan het stedelijk gebied. Kim Putters heeft in zijn lezing laten zien dat (dubbele) vergrijzing een trend is waar we rekening mee moeten houden. Het aantal ouderen neemt toe en we worden steeds ouder. De gevolgen hiervan zijn voelbaar op de woningmarkt (meer

behoefte aan éénpersoons woningen), afnemende beroepsbevolking en toenemende krapte op de arbeidsmarkt. Ook de zorgvraag neemt toe.

Demografie is een uitgangspunt voor de visie Tilburg in 2050. Is het scenario Gematigde groei van de Staatscommissie het gewenste scenario?

Geopolitiek

De geopolitieke ontwikkelingen gaan snel. Actueel zijn de oorlog in Oekraïne waar Rusland steun vindt bij Noord-Korea en China en Europa en Verenigde Staten nog geen adequaat antwoord hebben gevonden. De conflicten tussen Israël en de Palestijnen, Iran en Hezbollah hebben ook effect op ons eigen land. Op de achtergrond zien we nog veel grotere (economische) bewegingen. De mondiale machtsbalans verschuift van het westen naar Azië met China en India als nieuwe wereldspelers. Hoe de Verenigde Staten hun aandacht gaan verdelen over Europese en Pacifische belangen weten we nog niet. Ook is nog ongewis hoe Europa zich zal verhouden tot deze veranderende geopolitieke situatie. Wel is duidelijk dat Nederland als internationaal handelsland de economische gevolgen zal voelen en moet nadenken hoe hiermee om te gaan.

Geopolitieke ontwikkelingen zijn een uitgangspunt voor de visie Tilburg in 2050. Leggen we daarbij de focus op de Europese (continentale) ontwikkelingen?

Schaalniveau

Vanuit het perspectief van brede welvaart moeten we nadenken op welke schaal we onderwerpen oppakken. De maatschappelijke dilemma's komen in ieder geval samen op het niveau van de regio zo hebben de stadsgesprekken over brede welvaart duidelijk gemaakt. De oplossing of het te nemen besluit kan op een andere schaal liggen: (inter)nationaal, provinciaal, regionaal, stedelijk, wijk of buurt. Kijken we naar de mensen dan zien we dat zij op het gebied van wonen, werken, leren, recreëren en zorg al decennialang op een steeds grotere schaal actief zijn. Omdat verbindingen steeds beter worden of voertuigen sneller (denk aan de elektrische fiets) zijn mensen bereid verder te reizen voor het gebruik van dagelijkse voorzieningen, werk of opleiding. Mensen nemen een uur reistijd voor lief om bijvoorbeeld van hun woning naar het werk te komen. De stad is daarmee niet alleen voor de inwoners van de stad van belang, maar vervult in toenemende mate een belangrijke rol voor de inwoners van Brabant. Zo heeft Tilburg een landsdelige functie als opleidingsstad en veel beleidsterreinen zoals Reks, Jeugdzorg, economie en veiligheid zijn al geregionaliseerd.

In hoeverre zal deze schaalvergroting naar de toekomst toe voortzetten? Of komt deze tot stilstand en slaat deze zelfs om naar schaalverkleining? Wordt de stadgrens weer meer zoals vroeger; de begrenzing waarbinnen de inwoners zich voor het merendeel dagelijks bewegen? Als gevolg van verschraving van bijvoorbeeld het openbaar vervoer, aanbod van werk, aanbod van woningen. Of zet de schaalvergroting de komende decennia door en wordt de stedelijke regio of zelfs de provincie de dominante schaal waarop mensen hun leven organiseren?

Ontwikkelingen spelen zich af op verschillende schaalniveaus. Is de provincie het dominante schaalniveau voor de visie Tilburg in 2050?

Bestuurlijke schaal

Sinds 1848 kent Nederland een duidelijke bestuurlijke indeling langs gemeenten, provincie en rijk. Kijken we naar Brabant dan zien we de laatste jaren de rol van de regio toenemen. Zo vormt Tilburg de centrumgemeente voor de Hart van Brabant regio en is sprake van intensivering van de samenwerking tussen de gemeenten Breda en Tilburg en de stedelijke regio's Hart van Brabant en de Baronie. Binnen dit SRBT verband zijn recent de verstedelijkingsafspraken tot 2040 gemaakt met de provincie, waterschappen en het Rijk en ook voor mobiliteit maken we op dit schaalniveau afspraken. De intentie bestaat om deze samenwerking verder te verbreden en te intensiveren. De provincie omarmt deze nieuwe regioschaal.

Hoe zal de bestuurlijke schaal zich verder ontwikkelen? Voldoet de bestaande bestuurlijke situatie in de regio naar de toekomst toe? Of zullen de stedelijke regio's of provincie belangrijker worden dan de afzonderlijke gemeenten?

De bestuurlijke schaal is een uitgangspunt voor de visie Tilburg in 2050. Is de SRBT-regio de dominante schaal geworden?

Sturing in de samenleving

Als stad moeten we nadenken over hoe we willen sturen. Daarom is het belangrijk uitgangspunten te benoemen en keuzes te maken. De sprekers in de stadsgesprekken over brede welvaart geven dit expliciet aan ons mee. Keuzes maken voor de invulling van de beschikbare en schaarse fysieke ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. Tegelijkertijd moeten we problemen niet doorschuiven naar de toekomst of elders. We moeten nu aan de slag met de toekomstige duurzame, digitale samenleving. Bij het maken van keuzes vragen enkele onderwerpen uit de Brede Welvaart foto van Tilburg extra aandacht: ecologie, veiligheid, gezondheid en leefstijl, inclusietekort op de arbeidsmarkt, afnemende participatie en groeiende verschillen tussen gebieden en buurten. Onderwerpen die ook door de inwoners als zorg naar voren zijn gebracht.

Kim Putters heeft het al gezegd: "We hebben alles en iedereen nodig voor het realiseren van Brede Welvaart. Een overheid die regie pakt, duidelijke kaders stelt en consistent is in haar beleid. Bedrijven die investeren in goed werk en technische en sociale innovatie. Burgers die investeren in zichzelf, door werken te combineren met leren, ontwikkelen en zorgen. Kennisinstellingen die inzichten verzamelen en bijdragen aan oplossingsrichtingen."

De afgelopen 30 jaar is sturing op basis van het marktmechanisme meer en meer dominant geworden in onze samenleving. Collectieve goederen en diensten zijn geprivatiseerd of op afstand van de overheid gezet. Financiering op collectieve basis is vaak nog wel uitgangspunt. Bij de zegeningen van marktwerking worden de laatste jaren vraagtekens gezet. Blijft marktwerking het dominante paradigma?

Wegen de voordelen van marktsturing in termen van effectiviteit en efficiëntie en dus uiteindelijk kosten, zwaarder dan eventuele nadelen? Of omarmen we, omdat we vanuit het perspectief van brede welvaart niemand achter willen laten, in toenemende mate een coöperatief gedachtengoed zodat we collectieve ondersteuning kunnen realiseren? Willen we dat de overheid kan participeren in initiatieven van inwoners en deze ondersteunt? Of stimuleert en faciliteert de overheid soms initiatieven, waar deze niet van de grond komen? Of gaan we nog een stap verder en is het de overheid die de beste garantie geeft voor collectief handelen? Zien we de overheid als hoeder van een rechtvaardige verdeling van lusten en lasten en zorgt de overheid voor collectieve bestedingen in diensten en producten?

Sturing in de samenleving is een uitgangspunt voor de visie Tilburg in 2050. Is coöperatieve sturing de beste manier voor sturen op brede welvaart?

Tijdshorizon

Bij de start van het traject Tilburg in 2050 hebben we ons de vraag gesteld wat in de huidige tijd waarin technologische, internationale en sociale ontwikkelingen razendsnel gaan nog een verantwoorde termijn is om vooruit te kijken? Is dat 2040? Of 2050? Of zelfs 2060?

De afspraken tussen het Rijk, provincie en de stedelijke regio's van Tilburg en Breda voor de ruimtelijke programma's rijken tot 2040. Voor Tilburg gaat het dan bijvoorbeeld om 25.000 woningen die voor het overgrote deel binnenstedelijk moeten worden gerealiseerd. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt met betrekking tot mobiliteit, water, natuur en landschap. Of is deze tijdshorizon al te concreet voor het nadenken over de toekomst?

Veel van de (inter)nationale duurzaamheidsafspraken kijken verder en hebben een planhorizon die tot 2050 reikt. Het gaat dan over een periode van 25 jaar waar we niet alleen het bekende kunnen overzien, maar ook niet te diep in het onbekende treden. Aanvullend geldt ook dat grootschalige stedelijke ontwikkelingsprojecten vaak een lange planhorizon kennen. Zo is realisatie in 25 jaar of meer (bijvoorbeeld de ontwikkeling van de Spoorzone) niet ongebruikelijk. Geeft deze tijdshorizon voldoende ruimte om zowel het onbekende te verkennen en het bekende te overzien?

Vanuit de demografische ontwikkelingen lijkt een belangrijk transitie-moment te liggen rond 2050. Van groei naar krimp, en ook komt het einde van de toenemende vergrijzing in zicht. Het kan van belang zijn, bijvoorbeeld vanuit lange termijn investeringen in woningen en infrastructuur om over de demografische heuveltop heen te kijken. Deze investeringen moeten ook na 2050 nog blijven renderen. Is deze tijdshorizon geschikt voor het nadenken over de toekomst of gaan we meer naar de toekomst gissen in plaats van voorstellen?

Is de tijdshorizon van 2050 vanuit de demografische en ruimtelijke ontwikkelingen de meest geschikte?

Deel 1: Fotoalbum Tilburg in 2050

Inleiding fotoalbum Tilburg in 2050

Het **fotoalbum Tilburg in 2050** laat foto's uit het verleden zien, foto's over hoe de stad en de dorpen er nu voor staan vanuit brede welvaart en foto's over wat op Tilburg afkomt. Vele documenten, monitors en onderzoeken zijn hiervoor beschikbaar. Een selectie van de gemaakte 'kiekjes' zijn in het fotoalbum Tilburg 2050 terug te vinden.

Het fotoalbum biedt een inhoudelijke basis voor het gesprek met de stad en de dorpen over Tilburg in 2050. Hoe **leven** mensen in 2050 in Tilburg, waar **wonen**, **werken** en **leren** ze en waar **recreëren** ze?

Met dat doel is het fotoalbum opgesteld. Het fotoalbum is nadrukkelijk een **momentopname** (er verschijnen elke maand nieuwe en interessante onderzoeken) en het streven is niet om een compleet beeld te willen schetsen. Ook laat het fotoalbum zien dat onderzoeken elkaar kunnen tegenspreken. Soms omdat ze gebruik maken van andere databronnen, soms omdat ze een andere weging en onderzoeksmethode toepassen.

De **onderzoeken laten** dan ook **niet DE waarheid** zien, maar **geven we** een **indicatie** over **hoe Tilburg er voor staat** en wat op Tilburg afkomt. Daar waar een ander rapport interessant kan zijn voor het gesprek over Tilburg in 2050 hebben we een link met korte uitleg toegevoegd van het onderzoek. Denk bijvoorbeeld aan het rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen (januari 2024).

In hoofdstuk 1 (Verleden) komen de drie belangrijkste visietrajecten van de afgelopen 10 jaar aan bod: het traject Toekomst Tilburg in 2040, Omgevingsvisie Tilburg 2040 en Agenda Sociaal 013. Deze drie trajecten vormen het startpunt waar Tilburg in 2050 op voortborduurt.

In hoofdstuk 2 (Heden) kijken we vanuit brede welvaart naar Tilburg en de dorpen. Daartoe hebben we Het PON Telos gevraagd een Brede Welvaart foto van Tilburg in 2024 te maken. En we benutten een tweetal bestaande brede welvaart onderzoeken die in opdracht van BrabantKennis respectievelijk provincie Noord-Brabant zijn uitgevoerd. Zo krijgen we een beeld hoe de stad en de dorpen er nu voor staan mede in relatie tot andere steden in het land en gemeenten binnen de provincie Brabant.

In hoofdstuk 3 (Toekomst) kijken we wat er op Tilburg afkomt. We bespreken de demografische ontwikkelingen aan de hand van mogelijke scenario's van de Staatscommissie Demografische ontwikkelingen, het Centraal PlanBureau (CPB) en de bevolkingsprognoses van de Provincie Noord-Brabant. Ook kijken we naar de economische concurrentiekracht van Europa (Draghi-rapport). Daarnaast hebben we Arcadis gevraagd een foto van de leefomgeving te maken en hebben we de belangrijkste trends en ontwikkelingen in kaart gebracht.

Kortom, het fotoalbum geeft de belangrijkste conclusies weer uit de geselecteerde rapporten. Het fotoalbum biedt daarmee een solide basis om het gesprek met de stad (inwoners, ondernemers en organisaties) aan te gaan. Bij Conclusies zijn deze nog even op een rijtje gezet.

Wie meer wil weten kan verder grasduinen in de achterliggende documenten (een link naar de desbetreffende website is steeds toegevoegd).

1. Verleden

1.1 Toekomst Tilburg 2040

In de periode 2009-2012 heeft de gemeente Tilburg **samen met de partners in de stad** de visie **Toekomst Tilburg 2040** opgesteld. De partners, zoals onderwijsinstellingen, woningcorporaties en het bedrijfsleven, zijn 'de schouders van de stad', die willen investeren in de ontwikkeling van de stad en gelden als spreekbuis van hun doelgroepen (inwoners van Tilburg). De visie Toekomst Tilburg 2040 is in twee fasen tot stand gekomen. We hebben eerst een vijftal trends onderscheiden: Ontmoeten, Een Leven Lang Leren, Samenwerken 3.0, Duurzaamheid en Grenzeloos. Per trend is (in dialoog) benoemd wat er goed gaat, beter kan en waar kansen en bedreigingen liggen (SWOT-analyse). Vervolgens is aan de hand van acht expedities verdieping gezocht in de trends, op basis van goede voorbeelden in en buiten Nederland. Uiteindelijk zijn er drie ontwikkellijnen voor de stad geformuleerd.

Een ondernemende stad in een ondernemende regio

Tilburgers zijn trots op het verleden van hun stad, eigennuttig en bescheiden. En ze zijn niet bang de handen uit de mouwen te steken voor elkaar en voor de stad. Tilburgers zijn betrokken, ze verbinden makkelijk en zijn solidair. Ze beschikken over een enorme veerkracht met als resultaat dat de stad zich terugvecht als 'comebackcity'. De enorme ondernemingslust zorgt voor een bruisende en ondernemende stad is. Het is een stad en regio van midden- en kleinbedrijf, niet van multinationals. Het Tilburgse DNA is **MKB United**; dé Tilburgse multinational van de toekomst.

Voor deze ondernemende stad benutten we de enorme kans die in de arbeidsmarkt van morgen ligt. Door de jonge arbeidspopulatie in de regio, het onderwijsveld (innovatie) en het bedrijfsleven dicht bij elkaar brengen. Opleidingen richten zich op een 'nieuw' vakmanschap en een leven-lang-leren. Daarnaast zien we arbeidsmigratie vooral als een kans om onze arbeidsmarkt aan te vullen waar nodig en stellen hier beleid voor op. 'Sociale innovatie' is nodig om de verbinding te maken met Brainport (naast de technologische innovatie) én Europa.

Een geborgen én mondiale stad

Tilburg is een stad van dorpen, ontstaan doordat gehuchten en kleine dorpen zich hebben verdicht tot een groen dooraderde stad. Een stad die een sterke economische positie kent door de centrale ligging in Brabant en een **aantrekkelijk woonmilieu** door de aanwezigheid van veel groen in het stadslandschap. Er liggen kansen in de wijkvernieuwing waar de anonieme flats met gebrek aan geborgenheid worden vervangen door homogene buurten passend in de menselijke schaal van de stad. Zo blijft de stad geborgen én wordt deze meer mondiaal. En uitdagingen in de binnenstad voor het behoud van een aantrekkelijk winkelcentrum of in de spoorzone waar een nieuwe kenniswijk kan ontstaan. De **spoorzone** is dé plek waar dorpen en stad elkaar ontmoeten. Waar de menselijke maat zichtbaar blijft niet ondanks, maar dankzij de mondiale uitstraling!

Werken aan de samenhang op wijk- en buurtniveau is de eerste uitdaging om de geborgen én mondiale stad te versterken. We werken aan homogene buurten in heterogene wijken, waar ouderen, starters of arbeidsmigranten zich thuis kunnen voelen.

Symbiose tussen stad en platteland

De derde ontwikkellijn is 'symbiose tussen stad en platteland'. Tilburg heeft een prachtige groene omgeving. Ook dat zit in het DNA van de stad. Mensen die eenmaal in Tilburg wonen willen niet meer weg mede door het **groene karakter van de stad**. De aanwezigheid van groen en natuur in en om de stad is dan ook een niet te onderschatten vestigingsfactor voor bedrijven en mensen. Tegelijkertijd zien we dat de aansluiting tussen de stad en het platteland niet optimaal is, verrommeling van het buitengebied ligt op de loer.

De overgang tussen stad en land kunnen we versterken door nieuwe groene verbindingen te maken met de grote natuurgebieden die Tilburg omringen. Op deze wijze geeft Tilburg invulling aan "landschappen-van-allure" passend in het mozaïeklandschap dat zo eigen is aan Brabant. Ook de aansluiting tussen de diverse landschappen kan nog beter en tot slot mag ook in de stad het groen meer zichtbaar zijn. Dan wonen we in 2040 in een stad en regio die zo aantrekkelijk zijn vanwege de groene omgeving waar mensen met plezier en trots willen (blijven) wonen. We verbeteren de zichtbaarheid van groen in de stad met de versterking van kijkgroen en beleefbare natuur.

De algemene oproep vanuit de expedities aan de stad en gemeente is 'durf meer te experimenteren en creëer meer experimenteerruimte'. De uitkomsten van Toekomst Tilburg 2040 zijn voor het ruimtelijke domein uitgewerkt in de Omgevingsvisie 2040 en voor het sociale domein is Agenda Sociaal 013 opgesteld. Zie voor meer informatie over deze twee producten de paragrafen 1.2 respectievelijk 1.3 in het eerste deel van het fotoalbum Tilburg in 2050.

Zie [de vijf trends en SWOT-analyse](#)

Zie het [Basisverhaal Toekomst Tilburg 2040](#), [Raadsvoorstel](#), [Bijbehorende notitie](#) en [Bijbehorende moties](#)

1.2 Omgevingsvisie Tilburg 2040

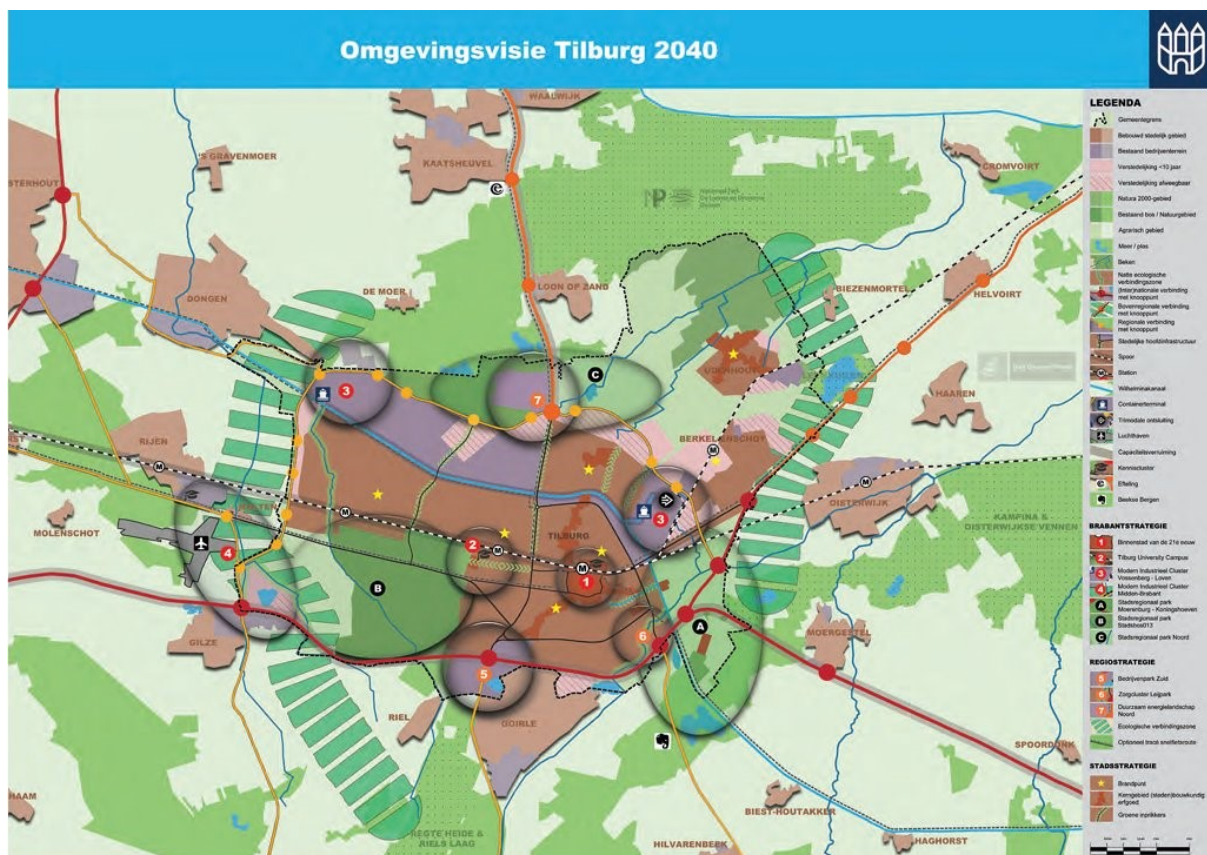
De Omgevingsvisie is vastgesteld in september 2015 en gaat over de fysieke leefomgeving. De visie richt zich op Tilburg als vitale, duurzame stad in een moderne netwerksamenleving. De ontwikkelingen in de economie, de maatschappij en de leefomgeving gaan niet ten koste van elkaar, maar sluiten op elkaar aan en versterken elkaar. Het motto van de Omgevingsvisie is "Tilburg, een stad in balans. **People** (samenleving, prettig wonen), **Planet** (duurzaamheid, klimaatneutraal, gezonde en leefbare stad) en **Profit** (economie, kracht van Brabant (topregio in Europa) benutten) **zijn in balans**. Tilburg is een populaire stad, waar mensen graag werken, wonen en verblijven.

Tilburg maakt onderdeel uit van een groter geheel aan economische en sociaal-culturele relaties. We willen deze netwerksamenleving zo goed mogelijk laten functioneren. Het netwerk is groter dan alleen onze gemeente. Samen met de andere grote steden in Brabant vormen we een Brabantse metropool, die economisch internationaal kan concurreren met anderen. Om het vestigingsklimaat (voor wonen en werken) in Tilburg aantrekkelijk te houden, investeren we in de landschappen om de stad met het creëren van stadsregionale parken.

Tilburg heeft een **eigen verhaal**, kent een specifieke ontstaansgeschiedenis met herdgangen en linten, markante bouwwerken in de stad als textielfabrieken, fabrikantenwoningen, kerken en karakteristieke landschappelijk structuren. Daarnaast is een belangrijk onderdeel van het verhaal van de stad de grootschalige modernisering van Tilburg, met name in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Denk hierbij aan de bebouwing aan de Paleisring en NS-station Tilburg. In de wijken kunnen mensen elkaar ontmoeten op verschillende plekken; pleintjes of groenplaatsen, buurt- en wijkwinkelcentra, of bijvoorbeeld locaties waar zorg en onderwijs slim worden gecombineerd. Dit zorgt voor de vitaliteit in de wijken en versterkt de sociale cohesie. We streven naar **kleinschaligheid en een menselijke maat** in de wijken, waar mensen zich thuis voelen bij een herkenbare identiteit. Het is onze kerntaak om buurten en wijken leefbaar te maken en te houden. De basis moet op orde zijn: schoon, heel en veilig. Met voldoende aandacht voor groen en water.

Drie sporen

Tilburg is actief op verschillende schaalniveaus. Binnen de wereldeconomie zien we de concurrentie groeien. De technologische vernieuwing biedt 'grenzeloze' handelsmogelijkheden. Binnen deze economie zien we enkele grote bedrijven, maar vooral veel kleine bedrijven. Hoe gaan we hier binnen Tilburg mee om? Er zijn de wensen van de individuele burger die gewoon prettig wil wonen in de stad. Veilig, in een aangename buurt. En tenslotte zijn er regionale vraagstukken over de arbeidsmarkt en scholing, de zorg, de natuur en over duurzaamheid en energie. Om antwoord te geven op de vele vragen volgt de Omgevingsvisie Tilburg 2040 drie sporen: de Brabantstrategie (voor een sterke internationale concurrentiepositie), de Regiostrategie (versterkt de rol van Tilburg als centrumstad) en de Stadsstrategie (gericht op vitale, leefbare buurten, wijken, dorpen en het buitengebied).

Steden zijn niet alleen de motoren van de economie, ze hebben ook de slagvaardigheid die nodig is om werk te maken van grote maatschappelijke vraagstukken. Grootstedelijke gebieden, zoals Brabantstad, bepalen in de mondiale economie van vandaag het spel. De steden in **Brabant** kunnen met een betere samenwerking meer profiteren van elkaars krachten, kwaliteiten en voorzieningen en zich profileren als Europese topkennis- en innovatieregio en zo haar concurrentiepositie verstevigen. Tilburg zet daarom in op een schaa sprong met een sterke kennisinfrastructuur, een hoogwaardige maakindustrie, onderhoudsindustrie, logistiek, maintenance, chemie en aanverwante industrial services. Regio Hart van Brabant is een belangrijke (inter)nationale hub op een belangrijke logistieke corridor in Europa tussen de havens van Rotterdam en Antwerpen en het Europese achterland. Niet alleen kennis, maar ook creativiteit zijn voor de moderne economie essentieel voor succes. Om de benodigde schaa sprong naar een stedelijk netwerk te kunnen maken, moet Tilburg aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend (ABC) zijn.

Bij de **regiostrategie** draait het om Tilburg in haar rol als centrumstad; Tilburg als belangrijke spil in de regio Hart van Brabant. Een goed bereikbare stad, waar bewoners uit de gehele omliggende regio graag komen voor werk, hoogwaardige medische zorg, uitstekend onderwijs, een compleet aanbod van winkels en spannende cultuur. Waar bedrijven hun ambities optimaal kunnen ontplooiën. En waar het uitstekend (meerdagse) recreëren is. Een sterke stad kan niet zonder een sterke regio; omgekeerd geldt dat een sterke regio niet zonder een sterke stad kan.

Fijn wonen, leven, werken en recreëren: het vormt het fundament van onze stad. De **stadsstrategie** richt zich op het realiseren van prettig leefbare wijken, dorpen en buitengebied.

Zie ook Omgevingsvisie Tilburg 2040: [Omgevingsvisie Tilburg 2040](#)

1.3 Agenda Sociaal 013

In 2016 heeft de gemeente Tilburg een **Vitaliteitsfoto** (BeBright) gemaakt. In deze foto zijn de belangrijkste trends in kaart gebracht ten aanzien van sociale thema's. Ook is een benchmark uitgevoerd en een stadsdeelanalyse gemaakt. In de benchmark is Tilburg vergeleken met de steden Eindhoven, Enschede, Leeuwarden, Nijmegen en Rotterdam. De onderzoekers trekken de volgende zes conclusies.

In Tilburg staat de sociale veerkracht onder druk

Tilburg heeft in verhouding zowel veel jongeren als ouderen die (extra) ondersteuning nodig hebben. In onze stad ligt er daardoor veel op het bordje van de 'middengroep'; de volwassenen die kinderen én ouder wordende ouders hebben, daarnaast werken, soms nog studeren, die waar nodig naar hun burens omkijken en tal van andere activiteiten hebben. Van deze mensen wordt steeds meer gevraagd. Vergeleken met andere steden is deze groep klein, waardoor de sociale veerkracht extra onder druk komt te staan.

In Tilburg wordt de tweedeling in de samenleving groter

In 2016 is de tweedeling in Tilburg minder groot in vergelijking met de andere steden, maar het risico op tweedeling neemt toe. Zeker ook in Tilburg, omdat hier nu al grote verschillen bestaan in leeftijd, gezondheid, opleiding en inkomen. Zo zien we werkzoekenden die kampen met hun eigenwaarde, tegenover studenten die vinden dat Tilburg hen niet genoeg te bieden heeft. We zien ouderen die niet uit de voeten kunnen met digitalisering en jongeren wiens leven wordt bepaald door hun smartphone en social media. Kinderen die alle kansen krijgen en kinderen voor wie dat zeker niet vanzelfsprekend is.

In Tilburg is de jeugd relatief kwetsbaar

Met de meeste Tilburgse kinderen gaat het goed. Toch heeft onze stad relatief veel kwetsbare jeugd. Deze jongeren hebben bijvoorbeeld problemen op school, thuis, met hun gezondheid of het vinden van werk. De jeugdscore (methode die meet hoe goed het gaat met de jongeren) in Tilburg is laag. De jeugdwerkloosheid is hoog en vooral laagopgeleide jongeren hebben het lastig op de arbeidsmarkt. Het aantal jongeren dat hun opleiding niet afmaakt, is in Tilburg gemiddeld, maar dit percentage daalt in bijna alle vergelijkbare steden sneller.

Wonen extra aandacht in Tilburg

In het algemeen zien we een gezellige stad waar veel gebeurt. Met veel vrijwilligers, initiatieven en mensen die naar elkaar omkijken. Tegelijkertijd zijn er een aantal zorgelijke ontwikkelingen. Er zijn wijken waar mensen zich niet veilig voelen op straat, waar men elkaar niet aan durft te spreken of waar de openbare ruimte te wensen over laat. Drie zaken vragen extra aandacht: voldoende en betaalbare woningen; huizen aanpassen voor toekomstige zorgvragen; een openbare ruimte die uitnodigt tot ontmoeting en beweging.

In Tilburg hebben de inwoners een relatief slechte gezondheid

Tilburgers zijn relatief ongezonder dan inwoners van een aantal vergelijkbare steden. Zij roken veel, bewegen weinig en hebben meer overgewicht dan het landelijk gemiddelde. Zo heeft 60% van de inwoners (vanaf 19 jaar) meer dan één langdurige aandoening, wat natuurlijk versterkt wordt door de vergrijzing. Dat Tilburg in verhouding veel kwetsbare jongeren en ouderen heeft, vraagt bovendien veel van de groep volwassenen die al veel werk- en zorgtaken hebben.

In Tilburg is een mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

In Tilburg wordt veel en hard gewerkt. De werkloosheid is in het algemeen laag, maar jongeren met een lage opleiding hebben het lastig op de arbeidsmarkt. Hoewel het opleidingsniveau onder het landelijk gemiddelde ligt, is het gezinsinkomen relatief hoog. Intussen neemt de vraag naar hogere opleidingsniveaus toe. We zien een 'mismatch' ontstaan tussen de steeds meer complexe en flexibele banen (de vraag) en aan de andere kant de veelal laagopgeleide Tilburgers (het aanbod).

Agenda Sociaal 013: de GROW-waarden

Cijfers zeggen nog niets over hoe de levens van mensen eruitzien en wat voor hen belangrijk is. Daarom heeft een raads werkgroep (van raadsleden en wethouders) naar aanleiding van de Vitaliteitsfoto het initiatief genomen voor een serie gesprekken met Tilburgers. Die gesprekken volgden een wetenschappelijke aanpak, beproefd in de praktijk: de 'vierde-generatie-methode'. Hiermee kun je achterhalen wat er voor alle betrokkenen werkelijk toe doet en waar kansen liggen om zaken te verbeteren. Het is een werkwijze die creativiteit, oplossingsgerichtheid en veranderingsbereidheid in gang zet. De gedachte achter deze werkwijze en de methode ervan zijn opgeschreven in de boeken [Transformeren op z'n Tilburgs](#) en [Agenderen op z'n Tilburgs](#).

De wereld verandert in rap tempo. Tilburg dus ook. Nieuwe technologie biedt kansen die er nooit zijn geweest; werk wordt flexibeler, maar ook complexer; mensen leven langer; we kennen een hoge welvaart, maar ook minder zekerheden. Die nieuwe samenleving vraagt veel eigen verantwoordelijkheid. Hoe zorgen we er samen voor dat iedereen mee kan blijven doen en gelijke kansen krijgt? Daarover is de stad in gesprek gegaan, om erachter te komen wat er werkelijk toe doet voor de Tilburgers en waar we samen het verschil kunnen maken.

Deze gesprekken met de inwoners hebben uiteindelijk de vier GROW waarden opgeleverd.

Goede start: Kinderen en jongeren in onze stad een goede start bieden, waarbij zij zelf centraal staan.

Ruimte om te leven: Een leefomgeving die mensen als prettig en veilig ervaren en die uitnodigt tot sociaal en gezond gedrag.

Optimale kansen: Gelijke kansen voor iedereen om zijn talenten te ontwikkelen en werk te doen dat ertoe doet.

Wereld die me ziet: Een samenleving waarin iedereen zich gezien, gehoord en gewaardeerd voelt.

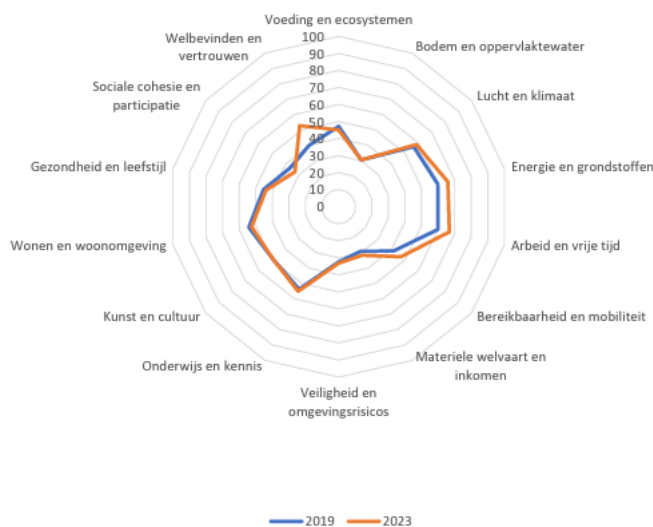
Deze waarden vormen nu niet alleen de basis van het gemeentelijke beleid. Ook de sociale partners in de stad hebben deze waarden omarmd.

Zie ook website Agenda Sociaal 013 [Agenda Sociaal 013](#)

2. Heden

2.1 Foto van de stad

De gemeente Tilburg is gestart met het toekomsttraject Tilburg in 2050 inclusief een Omgevingsvisie 2050. In dit traject staan sociale, ecologische en ruimtelijke uitdagingen centraal, zoals een omvangrijke bouwopgave, duurzame ontwikkelingen van energie en omgeving en de bestaande dynamiek van de (kennis)economie. Voor de zowel de toekomstvisie als de omgevingsvisie is door onderzoeksbureau Het PON Telos de **Brede Welvaart foto** gemaakt van Tilburg, die laat zien hoe Tilburg er anno 2023 voorstaat gezien vanuit het perspectief van brede welvaart.

De gemeente Tilburg heeft in de afgelopen jaren een aantal belangrijke stappen voorwaarts gezet op brede welvaart. Zo laat de gemeente relatief **goede scores** zien op de thema's Energie & grondstoffen, Arbeid & vrije tijd en Onderwijs & kennis. Deze scores op deze thema's nemen de laatste jaren ook toe. Welbevinden & vertrouwen en Bereikbaarheid & mobiliteit laten daarnaast ook een positieve ontwikkeling zien. Aan de andere kant vinden we een **negatieve ontwikkeling** terug bij de thema's Sociale cohesie & participatie, Voeding & ecosystemen, Gezondheid & leefstijl en Wonen & woonomgeving.

Tilburg in vergelijkend perspectief

De gemeente Tilburg is **vergeleken met andere Nederlandse gemeenten**. De vergelijking heeft plaatsgevonden op basis van inwoneraantal en daarnaast op een aantal kwalitatieve kenmerken die resulteren in vergelijkingen met typologisch gelijke gemeenten, te weten: groeigemeenten, centrumgemeenten, toeristische gemeenten, voormalig industrie gemeenten en studentensteden.

In die vergelijking zien we dat de thema's Energie & grondstoffen, Kunst & cultuur, Arbeid & vrije tijd en Lucht & klimaat beter scoren in de gemeente Tilburg. Materiële welvaart & inkomen, Bodem & oppervlaktewater en Sociale cohesie & participatie scoren daarentegen in deze vergelijking juist minder goed dan het gemiddelde van de Nederlandse gemeenten.

Aandachtspunten

Uit de Brede Welvaart foto halen we een aantal aandachtspunten:

- Over de hele linie staan de ecologische thema's zwaar onder druk in de gemeente Tilburg. Kwaliteit van bodem en oppervlaktewater is beneden peil, voor soortenrijkdom en rode lijst soorten geldt hetzelfde. Het stikstofdossier is een blijvend aandachtspunt.
- Veiligheid is een issue in de gemeente Tilburg, zowel voor delicten, slachtofferschap als voor verkeersveiligheid.
- Wat betreft gezondheid vertonen veel inwoners in Tilburg riskant gedrag (overmatig alcoholgebruik, roken en overgewicht).
- De gemeente Tilburg beschikt over een sterke kennisinfrastructuur met een relatief gezonde arbeidsmarkt, tegelijkertijd profiteert niet iedereen daarvan mee in de stad. Bijstand, (buffer)vermogen huishoudens en arme huishoudens scoren (ruim) onder de maat.
- Participatie staat onder druk in de gemeente Tilburg. Het aantal sociale contacten en het aantal vrijwilligers neemt af (mede als nasleep van de COVID-19 pandemie) en eenzaamheid neemt toe in de gemeente.

Geografische verdieping

Bij het opstellen van de Brede Welvaart foto is ook ingezoomd op de buurten, wijken en dorpen in de gemeente Tilburg. De gemeente is geen homogeen gebied is. In algemene zin zien we dat de buurten in de Reeshof, het oosten en de dorpen beter scoren dan de buurten die gelegen zijn in het centrum, zuiden, noorden en centrum-west. Met name op de sociaaleconomische aspecten van de foto zijn deze scheidslijnen duidelijk zichtbaar. In de rapportage van de Brede Welvaart foto worden een aantal gebieden, te weten de dorpen in de gemeente Tilburg, Tilburg-Noord en Tilburg-West/Kenniskwartier, verder uitgelicht.

Tilburg in 2050

De Brede Welvaart foto van Tilburg onderstreept niet alleen de behaalde successen maar benadrukt tevens urgente kwesties die aandacht en actie vereisen. Tilburg staat voor de uitdaging om de economische en ecologische agenda te verbinden met een inclusief sociaal-cultureel programma om tweedeling tegen te gaan en een duurzame, welvarende toekomst te waarborgen. Uit de foto blijkt dat er zich patronen vormen die een scherpe blik op (groepen) mensen en specifieke plekken in de gemeente vereisen. Op veel plekken waar het goed ging gaat het beter, en op een aantal plekken waar het minder ging nog steeds. Of zelfs slechter dan eerst. **Verschillen lijken zich daarmee te verdiepen** en vragen om aandacht. In dit proces is een brede aanpak essentieel, alles is met elkaar verbonden en dus is het nodig om samen te werken binnen de thema's van brede welvaart. De foto kan zo gebruikt worden als leidraad voor verdere verkenning en actie. Het biedt de nodige aanknopingspunten om op in te zetten met het oog op een breed welvend Tilburg in 2050. Het geeft signalen over waar kansen liggen en waar het mogelijk schuurt en biedt daarmee richting voor een verdere analyse van handelingsperspectief op beleid en daaraan gekoppeld vervolgonderzoek.

Zie [Brede Welvaart foto - Tilburg in 2050](#)

2.2 Breuklijnen in Brabant

In opdracht van BrabantKennis heeft Atlas Research de sociaaleconomische ongelijkheid in Brabant in kaart gebracht. Zij onderscheiden een aantal thema's waarlangs scheidslijnen in de samenleving kunnen ontstaan. Scheidslijnen tussen groepen mensen worden mede veroorzaakt door een accumulatie van verschillen tussen deze groepen. En wanneer steeds dezelfde groep aan het kortste eind trekt, kan een scheidslijn een breuklijn worden. In het rapport beschrijven zij de situatie in Noord-Brabant. Zij vergelijken deze met Nederland in het geheel en laten zien langs welke scheidslijnen (potentiële) breuklijnen in Brabant kunnen worden.

De volgende thema's komen in dit onderzoek aan bod: arbeidsmarkt, inkomen en vermogen, leefbaarheid en veiligheid, gezondheid en welzijn, vertrouwen en sociale cohesie. Daarnaast is onderzocht welke kenmerken van mensen en hun woonlocaties (geslacht, leeftijd, herkomst, opleiding en stedelijkheid) de grootste scheidslijn vormen – en in hoeverre Brabant hierin afwijkt van het Nederlands gemiddelde.

West versus Oost Brabant

West-Brabant scoort ongunstiger dan Oost-Brabant. Ten opzichte van het oostelijke deel van de provincie zijn er in het westen van Noord-Brabant minder banen binnen acceptabele reistijd beschikbaar, is er meer werkloosheid, wonen er meer mensen die aangeven moeite te hebben met rondkomen, is de leefbaarheid ongunstiger, voelen mensen zich minder vaak gezond en ervaren zij meer stress. In het oostelijke deel van de provincie is het verschil tussen 'stad' en 'ommeland' groter: het zijn steeds vooral de niet-stedelijke gemeenten die aan het langste eind trekken. Hier wonen relatief veel vermogende mensen, voelen mensen zich gezonder, is de leefbaarheid het gunstigst en is de sociale samenhang groter. Daarbij lijkt vermogen in Brabant een grotere scheidslijn op het gebied van wonen dan in de rest van Nederland.

Opleidingsniveau als scheidslijn

Opleidingsniveau is een belangrijke scheidslijn in Brabant – en in veel gevallen een breuklijn. Daarin wijkt Brabant overigens niet af van de rest van Nederland, net als in de trend dat steeds meer mensen een hoog opleidingsniveau hebben en het aandeel met een laag opleidingsniveau in rap tempo slinkt. Mensen met een hoger opleidingsniveau hebben over het algemeen een hoger inkomen en een groter vermogen. Opleidingsniveau wordt een breuklijn wanneer we dit relateren aan de kans om werkloos te zijn: mensen met een laag opleidingsniveau zijn ruim twee keer zo vaak werkloos als mensen met een hoog opleidingsniveau.

Ook wonen mensen met een laag opleidingsniveau op plekken die minder leefbaar zijn en voelen zij zich vaker onveilig, zijn ze minder gelukkig en is hun gezondheid ongunstiger. Ook hierin wijkt Brabant niet af van de rest van Nederland.

Geslacht als scheidslijn

Geslacht is vooral een scheidslijn op het gebied van inkomen: Brabantse vrouwen verdienen veel minder dan Brabantse mannen, net als in de rest van het land. Ten opzichte van het Nederlands gemiddelde is de loonkloof echter minder sterk gedicht in Brabant. Vrouwen doen in Brabant wel meer vrijwilligerswerk – en hierin verschilt Brabant van Nederland, want landelijk gezien besteden mannen meer tijd aan vrijwilligerswerk. Op de overige thema's zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen beperkt.

Leeftijd als scheidslijn

Jonge mensen hebben gemiddeld lagere inkomens en vermogens – zowel in Nederland als in Brabant. Leeftijd lijkt ook een breuklijn te zijn in Brabant: jongeren en jongvolwassenen voelen zich vaker onveilig, hebben minder vertrouwen in mensen, voelen zich (psychisch) minder vaak gezond en zijn minder vaak gelukkig dan oudere mensen – ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. Deze trend lijkt op basis van de cijfers al vóór corona ingezet.

Migratieachtergrond als scheidslijn

Migratieachtergrond is een scheidslijn op verschillende terreinen. Mensen met een niet-Europese achtergrond hebben lagere inkomens, zijn minder vaak gelukkig en hebben minder sociaal vertrouwen dan mensen met een Nederlandse achtergrond. Opvallend is ook het geringere vertrouwen in politieke instituties en de geringe deelname aan vrijwilligerswerk van mensen met een Europese achtergrond.

Stad – Platteland als scheidslijn

Ten opzichte van Nederland vallen Brabantse stedelijke gebieden op door een geringer vertrouwen, en een groter aandeel van de bevolking dat hoort tot de onderkant van de inkomens- en vermogensverdeling. Daarnaast bestaan binnen de niet-stedelijke regio's in Brabant grote verschillen. Er lijkt in Brabant een duidelijk onderscheid te zijn tussen een 'arm' ommeland in het westen van de provincie en een 'rijk' ommeland in het oosten. Daarbij lijkt vermogen in Brabant een grotere scheidslijn op het gebied van wonen dan in de rest van Nederland: alleen vermogende mensen kunnen het zich veroorloven om in de 'mooiste', meest leefbare stukjes van Brabant te kunnen wonen – en omgekeerd geldt ook dat armere mensen vaker zijn aangewezen op de gebieden waar leefbaarheidsproblematiek speelt.

Tot slot, de aanwezigheid van een scheids- of breuklijn in Brabant betekent niet automatisch dat er aanknopingspunten zijn voor specifiek Brabants beleid. Wanneer scheidslijnen breuklijnen worden, en alleen of sterker in Brabant voorkomen dan in de rest van Nederland is een 'Brabantse aanpak' gewenst. Dit lijkt te gelden voor jongeren, die ten opzichte van leeftijdgenoten een ongunstige positie hebben op thema's veiligheid, gezondheid, geluk en vertrouwen. Mensen met een Europese migratieachtergrond hebben minder vertrouwen in politieke instituties en doen minder vrijwilligerswerk dan in de rest van het land – een opvallende bevinding, omdat juist in Brabant relatief veel personen met een Europese achtergrond wonen.

Zie [Breuklijnen in Brabant – Atlas Research](#)

2.3 Ervaren brede welvaart in Brabant

In opdracht van de Provincie Noord-Brabant heeft Het PON Telos onderzocht hoe Brabanders de kwaliteit van hun leven en leefomgeving waarderen in 2022. Hoe beoordelen Brabanders de eigen brede welvaart in het hier en nu en wat is daarop van invloed? Ook is onderzocht wat zij belangrijk vinden voor de verbetering van de brede welvaart in hun regio en welke zorgen zij zich maken voor de nabije toekomst. Verder is gekeken naar de mate waarin zij zelf bereid zijn om dingen anders te doen ter versterking van de brede welvaart. Wat is hun actiebereidheid (op thema's) en hoe gaan ze om met veranderingen?

Het onderzoek is uitgevoerd onder ruim 10.000 Brabanders van 18 jaar en ouder. Verschillende aspecten van brede welvaart zijn onderzocht: welbevinden, gezondheid, materiële welvaart, arbeid & vrije tijd, samenleving, wonen, veiligheid en milieu.

Brabanders zijn over het algemeen redelijk tevreden met hun brede welvaart, met gemiddeld een 7,6 als rapportcijfer. Tegelijkertijd ervaart niet iedereen de brede welvaart positief. De verschillen tussen regio's zijn gering; de verschillen binnen regio's zijn veel groter. Van de inwoners van Noord-Brabant is 61% tevreden, 34% deels tevreden en 5% ontevreden met de kwaliteit van hun leven en leefomgeving. Tussen gemeenten zijn er relatief grote verschillen in ervaren brede welvaart. Zeker een aantal middelgrote gemeenten (Roosendaal gemiddeld 53% tevreden, Waalwijk 52%) en grotere gemeenten (Tilburg en Eindhoven beiden 54%) scoren relatief laag. De ervaren brede welvaart van mensen op het platteland is iets hoger dan in de stad, mogelijk vanwege specifieke (grootstedelijke) problemen. Er zijn grote verschillen tussen generaties. Zo is slechts 43% van de jongere generatie (18-29 jaar) in de stad tevreden met de eigen brede welvaart, terwijl dat voor ouderen (65+) in de stad op 73% ligt. Op het platteland zelfs 78%.

Voorspellers brede welvaart

Generatie, inkomen en vertrouwen zijn redelijk **sterke voorspellers** van **ervaren brede welvaart**, maar belangrijker zijn **redzaamheid** en **verbondenheid** met de buurt. **Redzaamheid** betreft de mate waarin mensen grip hebben op het leven en dus met veranderingen kunnen omgaan. Het onderzoek toont aan dat hoe redzamer mensen zijn, hoe meer tevreden ze zijn met de kwaliteit van hun leven en leefomgeving. Het gevonden verschil is majeur: 82% van de redzame mensen is tevreden met hun brede welvaart, terwijl slechts 37% van de niet-redzame mensen tevreden is.

Daarnaast is **buurtverbondenheid** een sterke voorspeller voor ervaren brede welvaart: hoe meer verbonden mensen zijn met hun buurt, hoe meer tevreden ze zijn met de kwaliteit van hun leven en leefomgeving. 82% van mensen die zich verbonden voelen met de buurt is tevreden over de eigen brede welvaart in vergelijking met slechts 39% van de mensen die zich niet verbonden voelen met de buurt. Eerder onderzoek laat zien dat de afgelopen jaren de verbondenheid met de buurt onder de Brabanders flink is gestegen. Waar in 2017 minder dan de helft van de Brabanders (43%) zich redelijk tot sterk verbonden voelde met de buurt, is dat sinds de Covid-19 pandemie gestegen naar 72% in het voorliggende onderzoek. Het vasthouden van deze sterke buurtbetrokkenheid in Noord-Brabant lijkt gezien de sterke voorspellende kracht voor positief ervaren brede welvaart wenselijk.

Thema's brede welvaart

Als we inzoomen op de verschillende thema's van brede welvaart, blijkt dat Brabanders het meest tevreden zijn over het thema **wonen**. Materiële welvaart en tevredenheid met werk en vrije tijd scoren het laagst. Voor wat betreft gezondheid scoort met name tevredenheid over de fysieke gezondheid laag – slechts 42% van de Brabanders is daar tevreden over.

Ook als we naar de afzonderlijke thema's kijken blijkt **redzaamheid** de belangrijkste voorspeller voor de tevredenheid met die thema's van brede welvaart. Hoe zelfredzamer hoe meer tevreden met het eigen welbevinden, de gezondheid, etc. Ook verbondenheid met de buurt, generatie, inkomen en vertrouwen blijken opnieuw belangrijke voorspellers voor tevredenheid met de verschillende thema's.

Kijkend naar het relatieve belang van de verschillende thema's voor de tevredenheid met het leven in het algemeen, dan springt **gezondheid** eruit, in het bijzonder psychische gezondheid. Daarna (ast) dragen tevredenheid met werk en dagelijkse bezigheden, materiële welvaart en sociale contacten een belangrijk deel bij aan de levenstevredenheid. De sociale en zeker de fysieke omgeving tellen daarin minder zwaar. Verschillen in bouwstenen zijn er vooral tussen generaties, waarbij opvalt dat vooral voor jongeren (18-29 jaar) hun gezondheid veel bijdraagt aan een tevreden leven. De positie van gezondheid te midden van andere thema's is

opvallend: het scoort relatief laag qua tevredenheid (zeker lichamelijk) en vormt de belangrijkste bouwsteen voor tevredenheid met het leven in het algemeen – vooral voor jongeren. Het onderschrijft het belang van aandacht voor dit thema op beleids- en bestuursniveau.

In Nederland groeien de verschillen in kansengelijkheid tussen de regio's. In Noord-Brabant zijn er geen regio's waar voor de regio als geheel sprake is van een stapeling van achterstanden. Binnen de regio's komen die plekken overigens wel voor. Brede welvaart is ook in Noord-Brabant niet gelijkelijk verdeeld en verbeteringen zijn mogelijk. Als je Brabanders zelf vraagt wat volgens hen beter moet in de eigen regio, staat opnieuw gezondheid op één, gevolgd door veiligheid en de tevredenheid van mensen over hun financiële situatie. Tussen generaties zijn hierin weinig verschillen, al is de volgorde van de ranking per generatie wel verschillend.

Gevraagd naar zorgen van Brabanders over maatschappelijke ontwikkelingen, springen zorgen over de stijgende kosten van levensonderhoud/inflatie er (najaar 2022) sterk uit, gevolgd door de toestroom van vluchtelingen en de verharding in de manier waarop mensen omgaan met elkaar. Als het gaat om de eigen mogelijkheden dan maken Brabanders zich vooral zorgen over hun toekomstige materiële welvaart en gezondheid.

Aanvullende analyses laten zien dat huidige tevredenheid een voorspeller is van zorgen over de eigen mogelijkheden: hoe tevredener nu – hoe minder zorgen over de eigen brede welvaart in de nabije toekomst. Veranderingen ten behoeve van een duurzame en toekomstbestendige samenleving vragen om aanpassingen in het gedrag en leefstijl van haar inwoners.

In het onderzoek is ook gekeken of Brabanders willen en kunnen meebewegen met de maatschappelijke thema's waar we als samenleving voor aan de lat staan. De actiebereidheid van Brabanders blijkt domein-specifiek te zijn. Zo is 80% van de Brabanders zeer bereid om zich in te zetten voor energiebesparingen in eigen huis, maar ligt bijvoorbeeld de bereidheid om meer te gaan werken of om te verhuizen veel lager. Of hierin verandering mogelijk is, is niet alleen een vraag naar het 'willen', maar ook een naar het 'kunnen' van mensen.

Redzaamheid en typologie van mensen

Naast actiebereidheid is in dit onderzoek daarom gekeken naar redzaamheid: de capaciteit van mensen om met veranderingen om te gaan. Gecombineerd levert dat een typologie van 4 typen mensen, die op verschillende manieren in beweging komen en gebracht kunnen worden. De typologie van vier typen mensen laat helder zien hoe belangrijk het is om de situatie van inwoners beter te leren begrijpen. Een 'standvastige redzame' vraagt immers een andere benadering in beleid dan de 'afhankelijke beweger'. De typologie kan ingezet worden als middel om de bewustwording over al dan niet realistische mensbeelden bij beleid te stimuleren. Het is daarbij van belang te realiseren dat het aantal inwoners van Noord-Brabant evenredig verdeeld is over de vier typen. En ook dat de typen divers van aard zijn; redelijk vergelijkbare verdeling van klassieke achtergrondkenmerken als inkomen, stad-platteland en generatie. Dit betekent dat bijvoorbeeld de 'redzame beweger' zowel jong als oud kan zijn, in de stad als op het platteland kan wonen en veel of weinig te besteden kan hebben.

Oog voor menselijke maat

Ten slotte worden in het rapport diverse aanbevelingen gedaan om te komen van denken naar doen. Dat daarbij in beleid en uitvoering een scherper oog voor verschillen tussen mensen noodzakelijk is, komt opnieuw nadrukkelijk naar voren. Het onderzoek onderschrijft het belang van aandacht voor de menselijke maat op beleids- en uitvoeringsniveau. Het debat – of beter: de dialoog – is daarbij een onmisbare aanvulling op monitoring in de beleidsuitvoering en systematische impactmonitoring voor de langere termijn.

Zie [Ervaren brede welvaart, Het PON Telos, juni 2023](#)

3. Toekomst

3.1 Demografie en scenario's

Staatscommissie Demografische ontwikkelingen – Gematigde groei

De Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 is op verzoek van de Tweede Kamer door het vorige kabinet in 2022-2023 ingesteld. Het rapport van de commissie behandelt demografische scenario's richting 2050 (deel I), de gevolgen daarvan voor ruimte, voor economie en voor publieke voorzieningen (deel II), en biedt de politiek handelingsmogelijkheden vanuit het perspectief van brede welvaart en sociale cohesie (deel III).

Het vormgeven van een gematigde groei van de bevolking tot 2050 is volgens de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 essentieel voor de brede welvaart in Nederland. Om voor iedereen in Nederland wonen, zorg en onderwijs toegankelijk te houden en leefbaarheid te bevorderen is een kwalitatief hoogwaardige economie nodig. In samenhang daarmee zijn politieke keuzes nodig over de gewenste omvang en vormen van migratie. Niet alleen de omvang van de bevolking verandert in de komende periode, ook de samenstelling. De culturele diversiteit neemt toe en de vergrijzing van de bevolking piekt in de komende 10 tot 15 jaar en resulteert in een blijvend 'oudere' samenleving naar 2050.

In haar rapport '**Gematigde groei**' beschrijft de staatscommissie dat de vergrijzing tot toenemende personeelstekorten in bijvoorbeeld de zorg en in het onderwijs leidt. Verder zijn er keuzes nodig om passende huisvesting voor de kleiner wordende huishoudens te realiseren in een permanent 'oudere' samenleving. In sommige regio's zijn de effecten van migratie en vergrijzing groter dan in andere en komt de toegang van voorzieningen verder onder druk te staan. Ook nemen verschillen tussen generaties, in opleidingsniveau en tussen mensen met en zonder migratieachtergrond toe. Dit heeft gevolgen voor de sociale samenhang in ons land.

De staatscommissie bepleit daarom het vormgeven van een gematigde groei van de bevolking naar 19 à 20 miljoen mensen in 2050 om de druk op de woningmarkt, de zorg en het onderwijs het hoofd te bieden en economische groei te ondersteunen. Hiervoor is een consistente langetermijnvisie en aanpak over meerdere kabinetsperiodes heen nodig, waarbij de inzet op een kwalitatief hoogproductieve economie en brede welvaart centraal staat. Daarbij horen nationale en internationale politieke keuzes over gewenste, langjarige bandbreedtes voor arbeids-, gezins-, asiel- en studiemigratie.

Gematigde groei biedt de Nederlandse bevolking in 2050 beter perspectief dan een scenario van krimp van de bevolking (onder de huidige 18 miljoen inwoners) en dan een scenario van hoge groei naar 21 à 23 miljoen inwoners. Door nu al te sturen op een gematigde groei van de bevolking richting 2050 kunnen schaarste aan voorzieningen en ongelijkheid tussen groepen in de samenleving zoveel mogelijk worden beperkt.

Ter voorbereiding op een veranderende en oudere bevolking moeten samenhangende politieke afwegingen worden gemaakt op het gebied van ruimte en wonen, de economie en publieke voorzieningen. Het combineren van de gewenste inrichting van de economie en de toekomstige ruimtelijke vormgeving van Nederland, waaronder innovatieve woningbouw, bieden ook kansen voor klimaat- en energietransities. De Staatscommissie benadrukt dat politieke keuzes niet alleen nodig, maar ook reëel en mogelijk zijn. Dit is in de kern het antwoord op de vraag van de Tweede Kamer die op instelling van deze Staatscommissie aandrong.

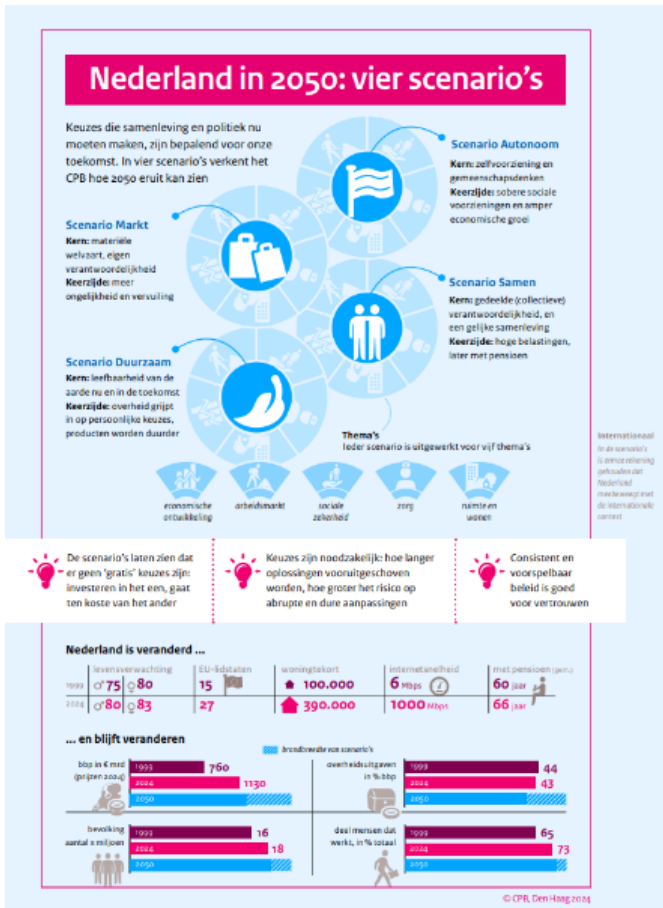
Zie *Rapport Demografische ontwikkelingen 2050, Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen*, januari 2024: [Home | Staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050 \(staatscommissie2050.nl\)](https://www.staatscommissie2050.nl) en voor samenvatting: [Samenvatting Staatscommissie](#)

Centraal Plan Bureau – Kiezen voor later. Vier visies voor 2050

Het Centraal Plan Bureau (CPB) stelt dat Nederland voor grote uitdagingen staat. Het gaat dan om zorgen over internationale afhankelijkheid, vergrijzing, de verdeling van schaarse ruimte, druk op de woningmarkt, teruglopende economische groei, de verdeling van welvaart en de gebrekkige duurzaamheid van de huidige

productie en consumptie. Deze uitdagingen vragen om een langetermijnperspectief op beleid en vragen om heldere keuzes nu voor de aanpak van deze opgaven. Burgers en bedrijven moeten namelijk kunnen vertrouwen op consistent beleid en het voor langere termijn vasthouden aan de koers.

De toekomst is onzeker, maar er valt wel wat te kiezen. Het kiezen voor het ene beleidsdoel leidt tot concessies op andere vlakken. Niet alles kan, en zeker niet tegelijkertijd. Het is van belang om gericht in te zetten op noodzakelijke en prioritaire beleidsaanpassingen. Hoe langer keuzes vooruit worden geschoven, hoe groter het risico op schoksgewijze en kostbare aanpassingen.

Voor het CPB reden om een viertal scenario's te presenteren om het debat over de lange termijn doelen van de overheid en over de daarbij te maken keuzes te entameren: Markt, Autonom, Duurzaam en Samen. In deze vier scenario's stellen ze de keuzes voor de toekomst op scherp. In elk scenario staat een maatschappijvisie centraal die leidend is in de prioritering van beleidsdoelen. De scenario's laten zien hoeveel er in één generatie kan veranderen, dat er veel te kiezen valt in hoe de samenleving wordt ingericht én dat die keuzes consequenties hebben die op langere termijn sterk verschillend uitwerken. De scenario's kunnen ook worden gelezen in termen van de prioriteiten die worden gehecht aan de verschillende aspecten van brede welvaart.

In het **scenario Markt** staan individuele vrijheid en het streven naar materiële welvaartsgroei centraal. In een context van sterke internationale verwevenheid en een beperkt vertrouwen in de overheid. In dit scenario is Nederland gemiddeld het rijkst, met een dynamische economie met veel internationale handel en een groeiende bevolking door veel migratie. De arbeidsmarkt is flexibel met veel ruimte voor technologie en automatisering. Voor de werknemers is er minder zekerheid. Het sociale zekerheidsstelsel is sober en eenvoudig met lage uitkeringen en belastingen. Het zorgpakket is kleiner

en goedkoper. Ook worden er in dit scenario veel nieuwe woningen gebouwd. Daarvoor betaalt de samenleving ook een prijs: er is meer ongelijkheid en de leefomgeving heeft te lijden onder vervuilende productie en druk op de ruimte door de economische activiteit en de bevolkingsgroei.

In het **scenario Autonom** staan zelfvoorziening en gemeenschapszin en -denken voorop, tegen een achtergrond van toenemende geopolitieke spanningen. Nederland neemt meer economische activiteiten in eigen hand en heeft relatief meer ruimte omdat de bevolking door de beperkte migratie nauwelijks groeit. De overheid laat veel over aan lokaal en maatschappelijk initiatief. De arbeidsmarkt koerst op zekerheid en werkt veel met vaste contracten. De ruimte voor technologie en automatisering is kleiner. De keerzijde is dat de economie amper groeit door de beperktere internationale samenwerking en de sociale voorzieningen zijn soberder, regionaal ingericht en sluiten aan op lokale behoeften. Mantelzorg speelt een grotere rol in de zorg en mensen zonder sociaal netwerk kunnen buiten de boot vallen. Ook zijn er in dit scenario minder woningen nodig en wordt er meer buiten de steden gebouwd.

In het **scenario Duurzaam** staat de leefbaarheid van de aarde nu en in de toekomst centraal, en internationaal wordt hieraan sterk samengewerkt om vervuilende productie en consumptie te beperken. Dit zorgt er wel voor dat veel producten duurder worden. Ook hebben huishoudens en bedrijven te maken met veel regulering en andere overheidsinmenging die hun keuzes begrenst. Op de arbeidsmarkt worden vaste contracten minder vast en flexibele contracten minder flexibel. Tegelijkertijd wordt er veel waarde gehecht aan balans en gelijke

wakkeren. We beginnen niet op nul. Europa heeft nog steeds sterke punten – zoals sterke onderwijs- en zorgstelsels en robuuste verzorgingsstaten – waarop we kunnen voortbouwen. Tot nu toe slagen we er als collectief van landen niet in om deze sterke punten om te zetten in productieve en concurrerende industrieën op het wereldtoneel.

Eerste actiegebied: versnelde innovatie en nieuwe groeisectoren

Europa moet haar collectieve inspanningen richten op het dichtnemen van de innovatiekloof met de VS en China, met name op het gebied van geavanceerde technologieën. Europa kent vele getalenteerde onderzoekers en innovatieve ondernemers die patenten aanvragen. Echter, we slagen er niet in deze innovaties te commercialiseren. Ook onze inconsistente en beperkende regelgeving werkt daarbij belemmerend. Innovatieve bedrijven die willen opschalen ervaren dezelfde belemmering vanuit regelgeving.

Als Europa moeten we ons innovatieve potentieel beter ontsluiten. Niet alleen om voorop te kunnen lopen in nieuwe technologieën, maar ook om AI te integreren in onze bestaande industrieën. Daarnaast is het belangrijk dat de Europeanen over vaardigheden beschikken waardoor ze kunnen profiteren van deze nieuwe technologieën. Zo kan technologie en sociale inclusie hand in hand gaan.

Tweede actiegebied: CO2-reductie en vergroten concurrentievermogen

Europa moet een gecombineerd plan maken waar CO2-reductie en het vergroten van het concurrentievermogen hand in hand gaan. Als we er niet in slagen om ons beleid op elkaar af te stemmen, bestaat het risico dat het werken aan CO2-reductie haaks staat op concurrentievermogen en groei. Het werken aan ambitieuze klimaatdoelstellingen en daarmee aan CO2-reductie kan op de middellange termijn helpen om de elektriciteitsopwekking te verschuiven naar veilige, goedkope, schone energiebronnen. Daarbij moeten we accepteren dat fossiele brandstoffen nog minstens de rest van dit decennium een centrale rol blijven spelen in de energieprijzen. Zonder een plan waar ook de eindgebruikers profiteren van de voordelen van CO2-reductie, zullen energieprijzen de groei blijven drukken.

Derde actiegebied: vergroten van de veiligheid en verminderen van afhankelijkheden

Veiligheid is een voorwaarde voor duurzame groei. Toenemende geopolitieke risico's kunnen de onzekerheid vergroten en investeringen dempen, terwijl grote geopolitieke schokken of plotselinge handelsstops extreem verstorend kunnen zijn. Toenemende onzekerheid – als gevolg van geopolitieke instabiliteit – kan een bedreiging zijn voor groei en vrijheid in Europa.

Vrede is het eerste en belangrijkste doel van Europa. Tegelijkertijd nemen fysieke veiligheidsdreigingen toe en moeten we ons voorbereiden op mogelijk andere tijden. Na de Verenigde Staten heeft Europa als collectief de hoogste militaire uitgaven ter wereld. Deze uitgaven zien we echter niet weerspiegeld in de omvang van onze defensie-industrie in Europa. De defensie-industrie is te gefragmenteerd, wat haar vermogen om op grote schaal te produceren belemmert. Ook lijdt ze aan een gebrek aan standaardisatie en interoperabiliteit van apparatuur, wat Europa's vermogen om als een samenhangende macht te fungeren verzwakt. Zo worden er in Europa twaalf verschillende soorten gevechtstanks gebruikt, terwijl de VS slechts één produceert.

Wat staat ons in de weg?

Kortom, Europa staat voor een forse uitdaging als het gaat om de toekomstige concurrentiekracht. Het betekent vanuit de fundamentele waarden van voorspoed, gelijkheid, vrijheid, vrede en democratie de kracht van Europa beter benutten. Wat staat ons in de weg om te werken aan een veilig, zelfstandig en economisch sterk Europa?

Draghi ziet **drie barrières**. Ten eerste ontbreekt het Europa aan focus. Hoewel we gezamenlijke doelen formuleren, gaan ze niet vergezeld van een duidelijke prioritering en worden ze niet ondersteund door gezamenlijk beleid van de Europese landen.

Ten tweede verspilt Europa zijn inzet van middelen. Hoewel Europa over veel middelen beschikt, verspreiden we deze veel te veel over nationale en EU-instrumenten zoals op het terrein van defensie en op het gebied van R&D.

Ten derde coördineert Europa niet tussen de lidstaten als het nodig is. Europese besluitvorming is complex en traag waardoor Europa niet in staat is snel antwoord te kunnen geven op nieuwe ontwikkelingen.

Wil de toekomstige concurrentiestrategie kans van slagen hebben dan moeten we als Europa tot ons laten doordringen dat het twee voor twaalf is. Ook moeten we bepalen welke doelen prioriteit krijgen, welke risico's

we willen vermijden en welke afwegingen we moeten maken. Daarbij moeten we ervoor zorgen dat ons democratisch gekozen instituties het centrum voor debat zijn. Échte veranderingen en transformaties in Europa kunnen alleen duurzaam slagen als deze ook democratisch gelegitimeerd zijn.

Zie Draghi-report, *The future of European competitiveness. A competitiveness strategy for Europe*, september 2024: [The Draghi report on EU competitiveness](#).

Bevolkings- en Woningbehoefte prognose Noord-Brabant – Actualisering 2023

Om goed zicht te houden op demografische trends en ontwikkelingen actualiseert provincie Noord-Brabant regelmatig haar prognoses, gemiddeld eens in de drie jaar. Zo bestaat steeds een actueel beeld van de veranderingen in omvang en samenstelling van de Brabantse bevolking, evenals de effecten hiervan op 'het wonen'. In de bevolkings- en woningbehoefte prognose van de provincie staan tien thema's centraal.

1. Prognoses vergeleken (met voorgaande jaren)

Vergeleken met de vorige prognose ligt de groei van de Brabantse bevolking duidelijk hoger. Dit hangt vooral samen met de hoger ingeschatte buitenlandse migratiesaldi.

Ook de woningvoorraad bereikt een grotere omvang. Naast de hogere bevolkingstoename speelt hierbij de sterke huishoudensgroei een rol.

2. Geboorte en sterfte in Brabant

Door de vergrijzing van de bevolking neemt het aantal sterfgevallen de komende decennia sterk toe. Verwacht wordt dat tegen het einde van de jaren '30 de sterfte het aantal geboorten gaat overtreffen en de natuurlijke aanwas omslaat in een natuurlijke afname.

3. Binnenlandse en buitenlandse migratie ontwikkelingen

Het binnenlands migratiesaldo is het aantal personen dat zich in Brabant vestigt minus het aantal inwoners dat Brabant verlaat. De komende tijd wordt in Brabant een licht positief binnenlands migratiesaldo verwacht van gemiddeld zo'n +1.000 personen per jaar. Dit is in lijn met het gemiddelde saldo over de laatste jaren.

Het buitenlands migratiesaldo is het aantal immigranten minus het aantal emigranten. Het buitenlands migratiesaldo is vooral na 2015 sterk toegenomen. Ook de komende tijd worden positieve buitenlandse saldi verwacht, waarbij het gemiddeld jaarlijks saldo terugloopt van ruim 20.000 in 2023 tot zo'n 12.000 personen vanaf 2030.

4. Bevolkingsgroei in Brabant

In 2050 telt Brabant 3 miljoen inwoners, 375 duizend mensen meer dan in 2023. De bevolkingstoename wordt vooral bepaald door positieve buitenlandse migratiesaldi. De komende decennia neemt de groei van de bevolking geleidelijk aan af. De komende decennia zal de Brabantse bevolking naar verwachting nog met zo'n 375.000 mensen groeien (+14,2%), van 2.626.000 inwoners in 2023 tot bijna 3.000.000 in 2050.

5. Groei en krimp per gemeente

De bevolkingsgroei in Brabant neemt af en vanaf eind jaren '30 zullen steeds meer gemeenten te maken krijgen met een afname van het aantal inwoners. Op termijn zal bevolkingskrimp zich eerst vooral in het landelijk gebied voordoen. De groei concentreert zich in steden. Dit is ook terug te zien in de cijfers voor Tilburg. Waar Tilburg in 2024 230.000 inwoners telt, is de stad in 2040 gegroeid tot 265.000 inwoners.

6. Veranderingen in leeftijdssamenstellingen

Rond 2040 bereikt de vergrijzing van de Brabantse bevolking haar hoogtepunt. Dan is ruim 25% 65 jaar of ouder, tegen 21% in 2023. De hoogste leeftijdsgroepen (75+) groeien het sterkst. Het landelijk gebied vergrijst meer dan het stedelijk gebied.

7. Ontwikkeling van de beroepsbevolking

Tot 2040 en gemeten vanaf 2012 – het laatste jaar waarin de AOW-leeftijd op 65 jaar lag – groeit de potentiële beroepsbevolking van 20 tot 65 jaar met iets meer dan 75.000 mensen (+5,1%). Door de verhoging van de AOW-leeftijd neemt het arbeidspotentieel in diezelfde periode echter veel sterker toe, met in totaal zo'n 180.000 mensen (+12,2%).

Uitgaande van landelijke 'pensioenafspraken' telt Brabant in 2050 ruim 1,75 miljoen potentiële werknemers, bijna 150.000 meer als in 2023. Hiervan zal bijna 7% dan 65 jaar of ouder zijn.

8. Veranderingen in huishoudsamenstellingen

Tot 2050 komen er in Noord-Brabant nog ruim 225.000 huishoudens bij. Vooral het aantal alleenstaanden groeit sterk. Verwacht wordt dat in 2050 van alle huishoudens meer dan 40% een eenpersoonshuishouden is. Vooral het aantal oudere alleenstaanden (75+) neemt sterk toe.

Tussen het stedelijk en het landelijk gebied bestaan duidelijke verschillen in huishoudenssamenstelling. Zo ligt het percentage eenpersoonshuishoudens in het stedelijk concentratiegebied – en dan met name in de grote steden – beduidend hoger, terwijl we in het landelijk gebied en in de randgemeenten rond de steden (het overig stedelijk concentratiegebied) verhoudingsgewijs juist meer samenwonenden aantreffen.

In 2023 is bijna 45% van de huishoudens in de grote steden een eenpersoonshuishouden, terwijl dit percentage in de landelijke regio's en de genoemde (suburbane) randgemeenten op 'slechts' 31% à 32% ligt, zo'n 14 procentpunten lager dus. In de middelgrote steden is 35% van de huishoudens een alleenstaande.

In Tilburg komen in de periode tot aan 2024 22.700 huishoudens erbij, waarvan meer dan de helft (13.650) eenpersoonshuishoudens.

9. Ontwikkeling Brabantse woningvoorraad

De komende jaren wacht Brabant nog een flinke woningbouwopgave. Alleen al tot 2035 zal de woningvoorraad nog met 165.000 woningen moeten toenemen, oftewel zo'n 13.500 woningen per jaar. Dit om de verwachte groei van het aantal huishoudens op te kunnen vangen en woningtekorten terug te dringen. Overal in Brabant is de behoefte aan nieuwe woonruimte groot, al concentreert de groei zich wel wat meer in het stedelijk gebied.

In Tilburg stijgt het aantal woningen van 105.500 in 2023 naar 130.000 in 2040. Een toename van 24.500 woningen.

10. Wonen met zorg en welzijn

Samenhangend met de vergrijzing liggen er in Brabant forse opgaven op het vlak van 'wonen met zorg en welzijn'. Er ligt vooral een grote opgave om geclusterde ouderenwoningen – al dan niet met verpleegzorg – te realiseren in een geschikte woonomgeving, zodat ouderen langer thuis kunnen blijven wonen. Naast nieuwbouw kan een deel van de opgave ook gerealiseerd worden door de bestaande woningvoorraad aan te passen.

Zie [Bevolkings- en woningbehoefte prognose Noord-Brabant – Actualisering 2023](#)

3.2 Foto van de leefomgeving

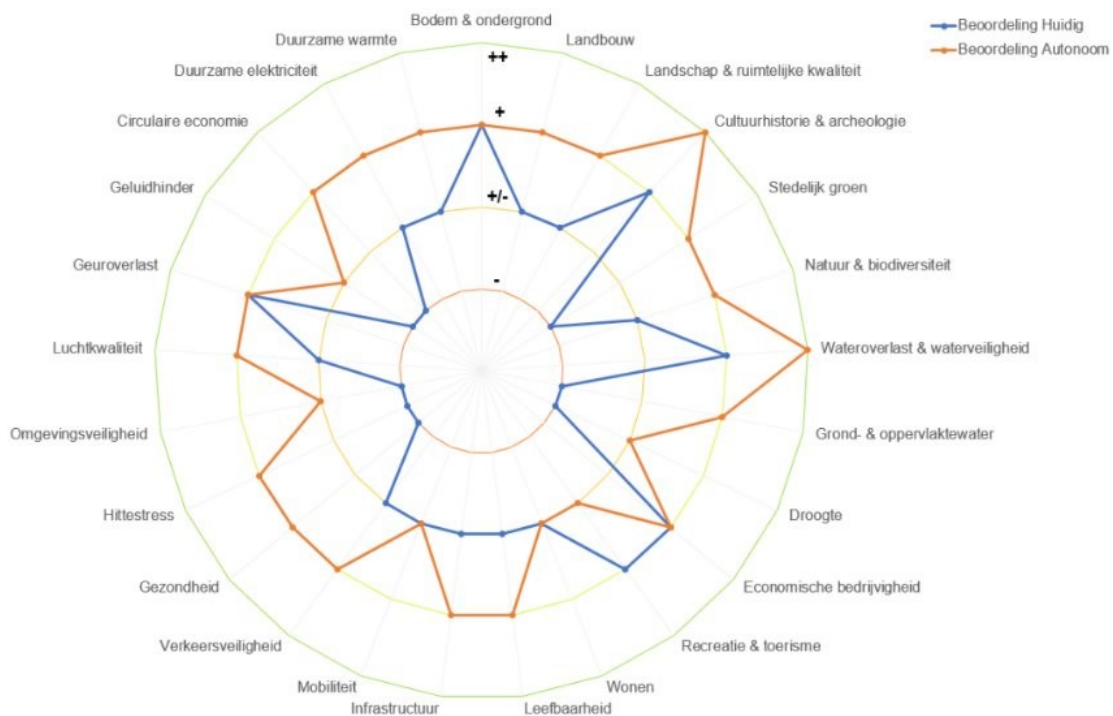
Zoals eerder aangegeven, is de huidige omgevingsvisie Tilburg 2040 vastgesteld in 2015. De Omgevingsvisie 2040 is een stadsbrede visie met ambities en strategieën voor de lange termijn, het geeft richting aan de ruimtelijke ontwikkeling van de stad, de dorpen en het buitengebied en is voor de gemeente Tilburg de basis voor plannen van hogere overheden (provincie, Rijk, waterschappen). De bestaande Omgevingsvisie Tilburg 2040 wordt herijkt en legt daarbij de blik tien jaar verder van 2040 naar het jaar 2050.

Inmiddels is negen jaar verstreken sinds vaststelling van de huidige omgevingsvisie en hebben diverse veranderingen plaatsgevonden, zoals de toenemende vraag naar meer woningen en veranderende inzichten op het gebied van thema's als gezondheid, gezonde leefomgeving, klimaatadaptatie, energietransitie en circulaire economie. In het Akkoord 'Meer voor elkaar 2022-2026' is een actualisatie van de Omgevingsvisie aangekondigd, zodat met hulp van deze visie de balans tussen duurzaamheid, gezondheid en het versterken van de sociale basis nog meer als uitgangspunt wordt genomen. Diverse ontwikkelingen in de stad, de regio, de provincie en (inter)nationaal vragen om stil te staan bij de toekomst van Tilburg – Tilburg 2050 – en om een actualisatie van de Omgevingsvisie Tilburg 2040. Daarnaast vraagt de inwerkingtreding van de Omgevingswet in 2024 om de actualisatie van de Omgevingsvisie.

De nieuwe omstandigheden en nieuwe uitdagingen voor de gemeente van het afgelopen decennium hebben in sommige gevallen geleid tot het opstellen van nieuw beleid. Deze nieuwe situatie hebben we, samen met ingenieursbureau Arcadis, in beeld gebracht met behulp van de **foto van de leefomgeving**. De foto geeft aan waar we nu staan voor de verschillende thema's en wat de gevolgen zijn als we ons huidige beleid succesvol uitvoeren. Het vormt de basis voor het opstellen van het omgevingseffectrapport(OER) in het kader van de Omgevingsvisie.

Het doel van het OER is het beoordelen van de plannen en de ambities in de Omgevingsvisie op de effecten op de fysieke leefomgeving. Deze beoordeling geeft richting aan te maken keuzes, toetst de haalbaarheid van de ambities (niet alles kan overal) en scherpt daarmee de omgevingsvisie aan. Door de wisselwerking tussen het opstellen van de Omgevingsvisie en het beoordelen van de ambities draagt het OER bij aan een gedegen en realistische Omgevingsvisie.

Het onderstaande **Rad van de leefomgeving** laat zien hoe de gemeente Tilburg op dit moment scoort voor de verschillende aspecten van deze leefomgeving. De blauwe lijn laat de score van de huidige situatie zien. Daarnaast geeft de oranje lijn aan waar de gemeente Tilburg staat als wij ons huidige beleid goed uitvoeren, rekening houdend met de ontwikkelingen, die gaande zijn. Zie ook de volgende paragraaf met trends en ontwikkelingen.

Het rad van de leefomgeving laat enkele aandachtspunten zien met aspecten van de fysieke leefomgeving, die in de toekomst (nog) niet goed scoren (score +/-) aan de hand van de trends en ontwikkelingen en ons huidige beleid, te weten:

- Droogte: speelt in ons buitengebied, nog geen concrete maatregelen
- Wonen: voldoende woningen voor starters en toenemende vergrijzing?
- Mobiliteit: er is veel autoverkeer, meer ruimte gewenst (modal shift) voor voetganger en fietser
- Omgevingsveiligheid: Tilburg kent milieubelastende activiteiten, waaronder vervoer gevaarlijke stoffen over het spoor, dat komende jaren toe zal nemen
- Geluidhinder: met name binnenstad kent veel activiteiten met hoge geluidsniveaus, zoals weg- en railverkeer, festivals, evenementen en burens.

Gezien de autonome ontwikkelingen zien we alle aspecten verbeteren. Er is één uitzondering, die een verslechtering laat zien in de score:

- Recreatie en toerisme: met name evenementen komen in de verdrukking door de verdichtingsopgave

Zie [Foto van de Leefomgeving – Arcadis](#)

3.3 Trends en ontwikkelingen

Het bereiken van een breed welvarend Tilburg in 2050 hebben we niet volledig zelf in de hand. We zijn mede afhankelijk van trends en ontwikkelingen, die spelen en invloed hebben op de ontwikkeling van onze gemeente en het welvaart van onze inwoners. Het bepaalt tevens de focus van onze activiteiten. In deze paragraaf staan we stil bij de belangrijkste trends en ontwikkelingen, die we voor nu en in de komende jaren op ons af zien komen.

Onze inwoners worden gemiddeld steeds ouder en de groep ouderen in Tilburg wordt groter. Er is sprake van **dubbele vergrijzing**. Dit bereikt zijn hoogtepunt in 2040. Vergrijzing van de Nederlandse bevolking heeft niet alleen impact op de zorg (meer mensen met een chronische aandoening), maar ook op de Nederlandse economie. 1 op de 10 werknemers in Nederland is op dit moment 60 jaar of ouder en zal binnen nu en 7 jaar met pensioen gaan. Dit heeft vooral effect op de sectoren, waar nu veel 60 plussers werken, zoals zorg en welzijn, industrie en openbaar bestuur.

De Nederlandse **economie** in een vergrijzende samenleving krijgt naast hardnekkige arbeidsmarkttekorten ook te maken met een stagnerende productiviteit. Andere mogelijke verklaringen voor deze **arbeidsmarktkrapte** zijn deeltijdwerken, de flexibele arbeidsmarkt en de stagnerende groei van de arbeidsproductiviteit. Deze krapte is zorgwekkend omdat er vele opgaven liggen die om een oplossing vragen, zoals de al genoemde zorgverlening, de energietransitie en de woningbouw.

Door **digitalisering en robotisering** verandert het werk van mensen: de nadruk ligt op het aanleren van en bijblijven met vaardigheden (skills). We werken meer thuis en werken meer datagedreven. Automatisering en Kunstmatige Intelligentie (AI) kunnen in het licht van de vergrijzing kansen bieden om brede welvaart op peil te houden. Maar daarin bestaan ook risico's. Sommige (type) banen zullen verdwijnen. Niet iedereen kan even makkelijk "mee" in de digitaliseringsslag.

Digitalisering, Artificial Intelligence, robotisering en sociale media zullen de komende periode de structuur van onze samenleving blijven veranderen. De digitale wereld maakt geografische afstand op sommige vlakken irrelevant. Het beïnvloedt ook de relatie tussen burger en samenleving. Techbedrijven achter de diensten die we gebruiken hebben invloed op de digitale wereld die we onder ogen krijgen, en maken ons kwetsbaar voor (politieke) beïnvloeding. Een sterk gedigitaliseerde overheid kan een gevaar vormen voor haar burgers op het moment dat "computer says no" de mogelijkheid voor menselijke afweging en maatwerk naar de achtergrond duwt.

Ook op het gebied van **veiligheid** zien we de invloed van digitalisering met de toename van cybercriminaliteit. De traditionele criminaliteit, zoals inbraken, neemt af. De huidige maatschappij kenmerkt zich door een toenemende maatschappelijke onrust en gevoel van onveiligheid. Er zijn meer demonstraties, rellen, intimidaties en bedreigingen. Onder meer de geopolitieke spanning veroorzaakt sociale spanningen.

De **geopolitieke spanning** heeft grote gevolgen voor de asielinstroom, arbeidsmarkt en economie. Actueel voor deze spanning zijn de oorlog in Oekraïne waar Rusland steun vindt bij Noord-Korea en China en het conflict tussen Israël en Palestina. Europa en de Verenigde Staten hebben nog geen adequaat antwoord gevonden voor de situatie. Na de laatste verkiezingen in de Verenigde Staten komen bondgenootschappen (verder) onder druk te staan, zowel voor het conflict in Oekraïne als voor het conflict in Palestina. De conflicten tussen Israël en de Palestijnen, Iran en Hezbollah hebben ook effect op ons eigen land. De mondiale machtsbalans verschuift van het westen naar Azië met China en India als nieuwe wereldspelers. Nederland als internationaal handelsland zal de economische gevolgen voelen en moet nadenken hoe hiermee om te gaan.

De **gezondheid** van de Tilburgers staat onder druk. Aan de ene kant toont een deel van de inwoners, vaak met een lage sociaaleconomische status, risicogedrag met roken, overmatig alcohol gebruik, en te weinig beweging.

We zien een toename in vraagstukken rond overgewicht door een ongezondere voedselomgeving, minder bewegen en een toename van achterliggende oorzaken (mentale gezondheid, chronische stress). In Tilburg sportte in 2020 46% van de bevolking van 19 jaar en ouder niet wekelijks. Steeds meer mensen hebben obesitas, in Tilburg heeft zelfs de helft van de inwoners overgewicht. Tussen de 15 en 20 procent van de Tilburgers heeft een BMI van meer dan 30 (obesitas). Dit zal naar verwachting blijven toenemen.

Meer mensen blijven achter en **sociale ongelijkheid** tussen mensen groeit. Bij ongewijzigd beleid zal er steeds meer armoede zijn in de toekomst. Wel heerst er een hoge sociale mobiliteit: verschillende doelgroepen (met dunne scheidslijnen) lopen dwars door elkaar heen: theoretisch en praktisch opgeleid, tussen leeftijd en etnische groepen, gezond en ongezond, mensen met en zonder sociaal netwerk. De optelsom van deze factoren maakt verschillen in en tussen wijken zichtbaar. Het wordt steeds duidelijker dat er gesloten gemeenschappen ontstaan die zich niet altijd een geaccepteerd onderdeel voelen van de Nederlandse maatschappij, en zich daar soms zelfs van afkeren. Geclusterd in woonwijken waarin woningen, voorzieningen en onderwijskwaliteit gemiddeld van lagere kwaliteit zijn, bevinden zij zich niet zelden in een negatieve vicieuze intergenerationele cirkel.

Voor onze **mobiliteit** is het autogebruik het meest belangrijk en dit neemt nog steeds toe. In 2022 vormde de auto 64% van alle gereden kilometers. Het openbaar vervoer (22%) en de fiets (12%) volgen op afstand. Inflatie leidt ertoe dat reizen per OV duurder wordt en zal worden, waar (elektrisch) autorijden in de toekomst goedkoper zal worden. In Nederland rijden momenteel zo'n 400.000 elektrische auto's en 3,4 miljoen e-bikes rond. Dat aantal zal gaan groeien. Daarnaast zal komende jaren een breder 'spectrum' aan klein-elektrische voertuigen gaan ontstaan (e-bike, bakfietsen, fatbikes, (deel)snorscooters en de e-step). De verkeersveiligheid vraagt hierbij om de nodige aandacht.

Ons **klimaat** verandert. Het wordt warmer en natter. We krijgen vaker te maken met extreem weer: langere warme periodes, langere natte periodes en plots zware neerslag. Opwarming van de aarde is een urgent probleem. De hittekaart van Tilburg voor het jaar 2050 toont aan dat het bij ongewijzigd beleid in 2050 te warm is in de stad en het niet meer fijn wonen en leven is. Dat betekent dat we niet meer kunnen ontwikkelen op een manier zoals we dat tot nu toe gedaan hebben. Er is ruimte nodig voor een groenblauwe dooradering in de stad, waarmee de water- en groenopgave worden gefaciliteerd, de stad af kan koelen en verdroging tegen wordt gegaan. Ook voor de biodiversiteit is het van groot belang dat we rekening houden met de klimaatverandering en maatregelen nemen om de huidige **biodiversiteit** in stand te houden. De populatie van diersoorten is in de afgelopen 50 jaar met 70% afgenomen.

Door schaarste aan grondstoffen veranderen huidige productie- en consumptiemodellen. We gaan van een lineaire naar een **circulaire economie** en samenleving. Waardebehoud van grondstoffen wordt bij de ontwikkeling van producten steeds meer het uitgangspunt. Om dit voor elkaar te krijgen is een integrale en gezamenlijke aanpak nodig waarin bedrijfsleven, kennis en de gemeente samenkomen. Ook de **energietransitie** gaat uit van het gebruik van herbruikbare bronnen en grondstoffen in plaats van fossiele brandstoffen.

Diverse opgaven vragen om ruimte in de stad de woningbouw, groen/ biodiversiteit, opvang asielzoekers, energietransitie, mobiliteit. Dit leidt tot een **schaarste in ruimte**, waar we verstandig mee om moeten gaan.

Zie [**Trends en ontwikkelingen - Navigeren richting 2050**](#)

Deel 2: Brede welvaart in Tilburg

4. Introductie brede welvaart in Tilburg

Het perspectief van brede welvaart is één van de nieuwe inzichten en vergezichten die we als leidraad bij het opstellen van de toekomstvisie willen gebruiken. Wat betekent het begrip en hoe kan deze manier van kijken ons helpen bij het nadenken over de toekomst van onze stad en dorpen: Tilburg in 2050?

Tilburg University onderzoekt samen met bedrijven en overheden in de academische werkplaats '(Be)sturen op brede welvaart' hoe brede welvaart als kompas kan dienen voor de beslissingen die bestuurders elke dag nemen over de koers die ze willen varen. De gemeente Tilburg neemt deel aan deze werkplaats. We hebben Tilburg University (met de academische werkplaats) uitgenodigd ons te helpen met het verkennen en verder uitdiepen van het begrip brede welvaart.

Deze samenwerking heeft geresulteerd in een zestal lezingen over brede welvaart in de eerste helft van 2024. Joks Janssen, Otto Raspe, Ton Wilthagen, Hans Mommaas, Peter Achterberg en Kim Putters hebben ieder vanuit hun eigen perspectief en expertise, uiteengezet wat brede welvaart is en wat Tilburg te doen staat om in 2050 een breed welvarend Tilburg te zijn. Vijf lezingen zijn in de raadszaal van het stadhuis gehouden. De zesde lezing hebben we samen met het Science Café Tilburg in de Schouwburg georganiseerd. Een breed publiek van inwoners, organisaties, raadsleden en ambtenaren (in totaal ongeveer 700 personen) heeft deelgenomen aan deze lezingen.

Futuroloog Peter van der Wel geeft aan dat het als mens moeilijk is om de toekomst te verbeelden. 25 jaar vooruit kijken kleuren we al snel in door wat we nu kennen en weten en - hoe optimistisch we ook zijn - we kleuren de toekomst negatiever in dan nodig. We zien eerder problemen dan kansen en verwachten eerder teloorgang dan vooruitgang. Tegelijkertijd overschatten we de inzet van technologie en onderschatten we de sociale vooruitgang.

De stadsgesprekken over brede welvaart zijn voor ons een welkome handreiking om de hierboven geschetste denkfouten over de toekomst op tijd te herkennen en misschien te voorkomen. In dit tweede deel over brede welvaart in Tilburg geven we een korte weerslag van de **stadsgesprekken over brede welvaart** en nemen we de lezer mee in de belangrijkste bevindingen en lessen uit deze lezingen.

4.1 Wat is brede welvaart?

Brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven, hier en nu, later en elders. Het gaat over de kwaliteit van leven en leefomgeving nu in Nederland, hier in Tilburg en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of die van mensen elders in de wereld. We schuiven onze problemen dus niet door naar de toekomst en niet naar andere plekken in de wereld, maar lossen ze hier en nu op.

Brede welvaart gaat niet alleen over economische welvaart. Economische welvaart is smalle welvaart. Brede welvaart houdt juist rekening met andere aspecten die mensen nu en in de toekomst van waarde vinden. Zoals de kwaliteit van natuur en milieu, de staat van het onderwijs, de arbeidsmarkt, de volksgezondheid, armoede en veiligheid. Deze waarden spelen een even belangrijke en soms belangrijkere rol dan economische welvaart. Dit is de omschrijving van brede welvaart zoals die op hoofdlijnen wordt gehanteerd door het CBS, Tilburg University, Het PON Telos, Rabobank Research, Universiteit Utrecht en vele anderen.

We kunnen de term brede welvaart zien als een doorvertaling van de duurzame ontwikkeling, waarbij (economische) groei en sociale ontwikkelingen niet van negatieve impact mogen zijn op toekomstige generaties. En waarbij we zoeken naar de balans tussen de factoren 'planet', 'people' en 'profit'.

Kijken door de bril van brede welvaart stimuleert het maken en toepassen van integraal beleid. Hierdoor worden beleidskeuzes in samenhang gezien en tegen elkaar afgewogen. Het resultaat is beleid dat meer focust op het algemene welzijn van de inwoners in plaats van alleen de materiële welvaart. Tevens voegt het 'hier en nu' en 'later en elders' belangrijke perspectieven toe. Zo wordt bij beleid het effect op de welvaart van de toekomstige generaties en elders in de wereld mee- en afgewogen.

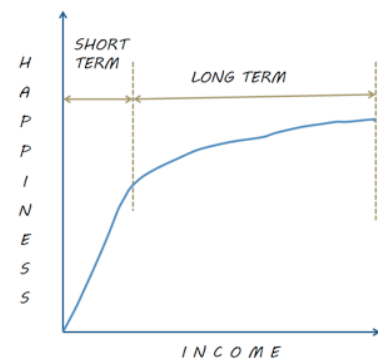
In de eerste lezing over brede welvaart neemt Joks Janssen ons mee in het concept van brede welvaart. Wat is het en wat kun je ermee doen als gemeente en als (stedelijke) regio?

4.2 Korte introductie Joks Janssen

Joks Janssen is als praktijkhoogleraar verbonden aan Tilburg University en nauw betrokken bij de Academische Werkplaats Brede Welvaart. Binnen de Academische Werkplaats houdt Joks zich voornamelijk bezig met de vraag: Hoe kan beleid voor de fysieke leefomgeving bijdragen aan het versterken van de brede welvaart in regio's? Daarnaast werkt hij als senior adviseur-onderzoeker op het gebied van duurzame gebiedsontwikkeling bij Het PON Telos.

Naar een nieuwe welvaartsindex

Sinds decennia meten we in Nederland welvaart aan de hand van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Onbedoeld ontstaat hiermee een "overfocus" op economische groei en welvaren. Tevens geeft deze manier van kijken een vertekend beeld van de samenleving. Alles wat niet in geld kan worden uitgedrukt, blijft buiten beschouwing. Zo wordt vrijwilligerswerk niet meegeteld, maar ook milieueffecten en sociale factoren blijven onderbelicht. BBP zegt niets over hoe de welvaart is verdeeld. De scheefgroei in welvaart neemt intussen toe en niet iedereen deelt mee in de groeiende welvaart. Onderzoek toont aan dat boven een bepaalde welvaardsdrempel meer geld niet tot meer geluk leidt bij een individu (zie figuur hiernaast: Easterlin-paradox (1974)).

Volgens Joks moeten we op zoek naar een nieuwe **welvaartsindex**. Een index die niet na een crisis van tafel wordt geveegd, maar een index die meet wat mensen van waarde vinden. Dit wordt al langer bepleit door o.a. Kennedy (1968) en Stiglitz (2009). Brede welvaart kan de nieuwe welvaartsindex zijn en het kompas om te anticiperen op veranderingen.

Zoektocht naar regionale samenhang

Voor het toepassen van brede welvaart als welvaartindex kijken we niet alleen naar landelijke welvaart, maar ook naar de regionale welvaart. Steeds meer maatschappelijke opgaven komen samen in **de (stedelijke) regio**, zoals economische-, verstedelijkings- en verduurzamingsopgaven. Binnen deze opgaven moeten we op zoek naar de samenhang en het organiserend vermogen om de opgaven (integraal) binnen de regio aan te pakken. Samenhang tussen sectoren, samenhang tussen gebieden, samenhang tussen schaalniveaus en samenhang in tijd. Dit kan alleen als alle betrokken partijen binnen de regio actief deelnemen aan het uitruilen van informatie en de mogelijke synergiën samen in beeld brengen. Kijken vanuit het brede welvaartspectief geeft ons inzicht in de regionale kansen en kwetsbaarheden.

(Be)sturen op brede welvaart

Om uiteindelijk te kunnen (be)sturen op brede welvaart geeft Joks verschillende tips en ideeën. Zo moeten we nadenken over het ontwikkelen van een **kompas**. Met dit kompas bepalen we aan de hand van brede welvaart thema's welk minimumniveau van brede welvaart we acceptabel vinden in Tilburg en in de regio. Door het stellen van een nul waarde en grenswaarden kunnen we de urgentie van (overheids)ingrijpen beter bepalen. Tevens kunnen we beter beleid maken en actie ondernemen op de thema's waar we een achterstand zien of waar we relatief laag scoren (**prioriteren**).

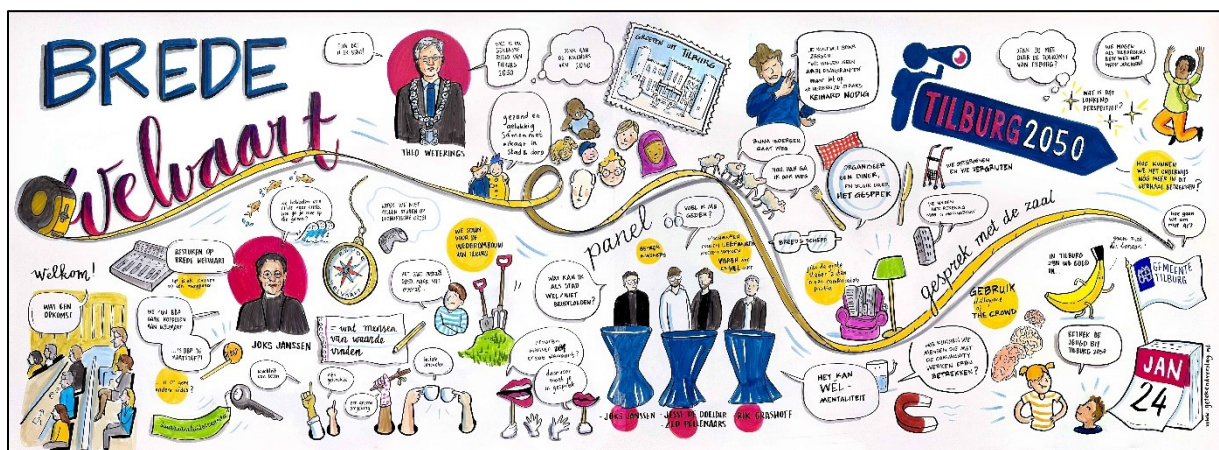
Binnen het sturen op brede welvaart is het van belang zicht te hebben op de groeiende verschillen in de samenleving. Hoewel het 'overall' goed gaat, gaat het niet overal (en met iedereen) goed. Zo stijgt Tilburg weliswaar gemiddeld qua brede welvaart 'overall', maar nemen aan de onderkant de achterstanden toe. Hierdoor groeit de groep stadsbewoners die kwetsbaarder is voor een opeenstapeling van problemen. Ook blijft brede welvaart van werklozen, migranten en lage inkomens te ver achter. Tot slot is de gezondheid van de Tilburgse inwoners een signaal voor de verdiepende verschillen in de stad en dorpen en tussen inwoners.

Wat staat ons te doen?

We moeten op zoek naar de ‘drivers’ die brede welvaart kunnen versterken. Deze kunnen we vinden in de verschillende transities waar we nu als maatschappij voor staan: klimaat- en energie, zorg, arbeidsmarkt etc. Deze transities kunnen een uitdaging zijn omdat ze verschillen in brede welvaart kunnen verdiepen. Maar ze bieden ook kansen om de welvaart breder en beter te verdelen onder mensen zodat juist de verschillen in brede welvaart tussen mensen afneemt. Het is van belang de transities niet afzonderlijk te bezien, maar juist in samenhang. Zij groeien dan uit tot een aanjager voor het versterken van de brede welvaart in stad en regio. Hoe een transitie ook een driver of aanjager kan zijn voor brede welvaart legt Joks uit aan de hand van de energietransitie. Zo is energiearmoede niet de enige financiële zorg voor kwetsbare inwoners. Ook op het gebied van gezondheid, werk, sociale contacten etc. hebben zij zorgen. Met de energietransitie verduurzamen we de woningen in onze stad en komen we bij inwoners achter de voordeur. In deze transitie en met dit persoonlijke contact ligt de sleutel om meerdere zaken tegelijk aan te pakken zoals gezondheid, vitaliteit, werkgelegenheid en het aanpakken van de klimaatopgave.

VRAAG UIT PUBLIEK: “Wat kunnen we zelf doen aan Brede welvaart?”

ANTWOORD JOKS: “Brede welvaart is niet gebaat met wachten op regelgeving of beleid uit Den Haag of Brussel. Dus ga aan de slag, pak een onderwerp samen met anderen op en spreek goed af wat iedereen gaat doen.”

Joks sluit af met de woorden dat brede welvaart een perspectief én kompas tegelijk is voor stedelijke en regionale keuzes. Daarmee is het niet alleen een meetinstrument maar ook een afwegingskader voor gemeentelijk en regionaal beleid. Kijken vanuit de regio versterkt de samenhang en synergie tussen beleidsdomeinen, brengt knel- en kantelpunten naar voren en verscherpt de blik op het welzijn van alle inwoners. Tot slot geeft Joks drie concrete aanbevelingen aan ons mee:

1. **Ga voorbij het gemiddelde**
Breng specifieke groepen en gebieden in kaart en pak de achterstand aan.
2. **Betrek bij de aanpak de stakeholders in een interactieve dialoog**
3. **Kijk breed, maar kies scherp**
Oftewel, kijk vanuit een Brede Welvaart agenda, maar beperk het aantal thema's waar actie op moet worden gezet.

4.3 Hoe staat het met brede welvaart in Tilburg nu?

Ten behoeve van de toekomstvisie Tilburg in 2050 heeft Het PON Telos een **Brede welvaart foto** gemaakt van Tilburg. Deze foto laat zien hoe een buurt, wijk of de gemeente er nu voor staat op de verschillende thema's en waar kansen en uitdagingen liggen. De foto helpt bij de prioritering en agendering van de belangrijkste opgaven en kan zo als een eerste kompas worden gezien om te werken aan brede welvaart in de stad en dorpen. Het

biedt aanknopingspunten voor het bepalen van lange termijn doelen. Dat geldt zowel voor de gemeentelijke organisatie & bestuur, het regiobestuur als de verschillende (maatschappelijke) organisaties binnen de gemeente.

Tilburg nu versus Tilburg 2019

Met de Brede Welvaart foto vergelijkt Het PON Telos het Tilburg van 2023 met de situatie in 2019. Op die manier zien we de ontwikkelingen in een gebied, zowel positief als negatief. Tilburg kent indicatoren waarop we relatief goed scoren en sterk groeien maar ook indicatoren waarop we relatief slecht scoren en dalen. De onderzoekers concluderen dat Tilburg in de afgelopen jaren een aantal belangrijke stappen voorwaarts heeft gezet op brede welvaart. Zo zien zij relatief goede scores op de thema's Energie & grondstoffen, Arbeid & vrije tijd en Onderwijs & Kennis en laten deze thema's daarnaast ook allen vooruitgang zien. Welbevinden & vertrouwen en Bereikbaarheid & mobiliteit laten eveneens een positieve ontwikkeling zien. Aan de andere kant zien de onderzoekers een negatieve ontwikkeling terug bij de thema's Sociale cohesie & participatie, Voeding & ecosystemen, Gezondheid & leefstijl en Wonen & woonomgeving.

Tilburg in vergelijkend perspectief

Het PON Telos heeft Tilburg vergeleken met andere Nederlandse gemeenten van vergelijkbare grootte (inwonertal) op basis van een aantal kwalitatieve kenmerken (typologieën), te weten: groeigemeenten, centrumgemeenten, toeristische gemeenten, voormalig industrie gemeenten en studentensteden. Tilburg scoort in die vergelijking beter bij de thema's Energie & grondstoffen, Kunst & cultuur, Arbeid & vrije tijd en Lucht & klimaat. Bij de thema's Materiële welvaart & inkomen, Bodem & oppervlaktewater en Sociale cohesie & participatie scoren we daarentegen minder goed.

Aandachtspunten

Het PON Telos ziet vanuit het perspectief van brede welvaart een aantal aandachtspunten voor Tilburg:

- Over de hele linie zien zij de ecologische thema's zwaar onder druk staan in Tilburg. Kwaliteit van bodem en oppervlaktewater is beneden peil, voor soortenrijkdom en rode lijst soorten geldt hetzelfde en het stikstofdossier is een blijvend aandachtspunt.
- Veiligheid is een issue in Tilburg, dat geldt zowel voor delicten, slachtofferschap als verkeersveiligheid. Daarnaast vertonen t.a.v. gezondheid & leefstijl veel inwoners in Tilburg riskant gedrag (overmatig alcoholgebruik, roken en overgewicht).
- Tilburg beschikt over een sterke kennisinfrastructuur met een relatief gezonde arbeidsmarkt, tegelijkertijd constateert Het PON Telos dat niet iedereen daarvan meeprofiteert in de stad. Bijstand, (buffer)vermogen huishoudens en arme huishoudens scoren (ruim) onder de maat.
- Participatie staat onder druk in Tilburg. Het aantal sociale contacten en het aantal vrijwilligers neemt af (mede als nasleep van de COVID-19 pandemie) en eenzaamheid neemt toe in de stad en dorpen.

Volgens de onderzoekers staat Tilburg voor de uitdaging om de economische en ecologische agenda te verbinden met een inclusief sociaal-cultureel programma om tweedeling tegen te gaan en een duurzame, welvarende toekomst te waarborgen. Uit de foto blijkt dat er zich patronen vormen die een scherpe blik op (groepen) mensen en specifieke plekken in de gemeente vereisen. Op veel plekken waar het goed ging gaat het beter, en op een aantal plekken waar het minder ging nog steeds. Of zelfs slechter dan eerst. **Verschillen lijken zich daarmee te verdiepen en vragen om aandacht.**

4.4 Een vijftal brede welvaart perspectieven: een leeswijzer

Joks Janssen heeft ons in de eerste lezing laten zien wat het begrip brede welvaart inhoudt en welk perspectief het ons kan bieden naar de toekomst toe. Hiermee heeft hij de aftrap gegeven om in de volgende lezingen een aantal thema's verder uit te diepen vanuit het perspectief van brede welvaart.

In de tweede lezing over brede welvaart beantwoordt Otto Raspe de vraag hoe een **economie** vanuit het perspectief van brede welvaart eruit ziet. Hij ziet niet alleen een verscherpte tweedeling ontstaan bij inwoners, maar ook bij ondernemers als het gaat om de nieuwe economie (Hoofdstuk 2).

Ton Wilthagen staat in de derde lezing stil bij de ontwikkelingen op de **arbeidsmarkt**. Is de arbeidsmarkt nu een driver voor brede welvaart of juist de achilleshiel? (Hoofdstuk 3).

Op welke manier **natuur/groen** en welvaart samenhangen heeft hoogleraar Hans Mommaas uiteengezet in de vierde lezing. Kijken we wel breed genoeg bij brede welvaart? (Hoofdstuk 4)

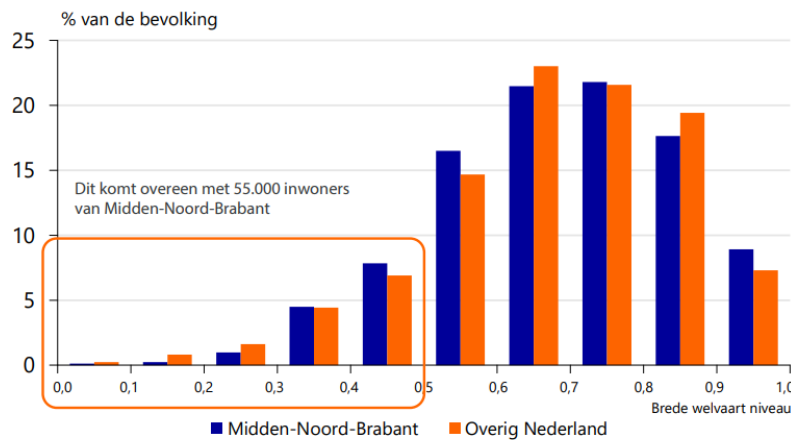
Het belang van **gedragsverandering** bij grote transities heeft Peter Achterberg in de vijfde lezing over brede welvaart toegelicht. Hoe komen we voorbij de betutteling vanuit de overheid en hoe kan het denken vanuit het collectief hierbij helpen? (Hoofdstuk 5).

Naast deze vijf lezingen hebben we samen met het Science Café Tilburg in de Schouwburg een lezing met Kim Putters georganiseerd over **sociaal welzijn**. In deze zesde lezing betoogt Kim Putters dat we niet weten waar we met ons land naar toe willen. In zijn ogen ontbreekt een wenkend perspectief. Brede welvaart kan het kompas zijn om op een positieve manier in te spelen op de trends en ontwikkelingen die op ons afkomen en zo een nieuw perspectief te ontwikkelen (Hoofdstuk 6).

De 6 lezingen hebben ons veel inzicht gegeven in wat brede welvaart is en hoe we er op een slimme manier mee om kunnen gaan om in 2050 een breed welvarend Tilburg te kunnen zijn. De sprekers hebben ons niet alleen meegenomen in de meest recente onderzoeken, maar ook steeds een praktische handreiking gedaan hoe we nu al aan de slag kunnen samen met onze inwoners en partners in de regio. In het laatste hoofdstuk (7) hebben we deze handreikingen en opgaven opgesomd. Is het een aftrap voor een (regionale) agenda?

Brede welvaart is ongelijk verdeeld

Een grote groep mensen met een lage brede welvaart in Midden-Noord-Brabant

13

Rabobank

Uit: presentatie Otto Raspe, lezing brede welvaart & Economie gemeente Tilburg, 21 februari 2024 & Rabobank (2024)

Vervolgens gaat Otto Raspe tijdens de lezing in op de brede welvaart ontwikkeling van **bedrijven** in de regio. Ook hier is vanuit onderzoek een Brede Welvaart index ontwikkeld, NExT geheten (Nieuwe Economie index). Deze index meet op basis van zeven dimensies de voortgang van het Nederlandse bedrijfsleven in hun transitie naar de nieuwe economie: nieuwe rijkdom, echte prijzen, inclusief ondernemen, transparante ketens, groene energie, biodiversiteit en circulaire economie. NExT laat zien dat in Nederland vanaf 2020 de transitie naar de nieuwe economie stagneert. Deze stagnatie zit met name bij de kleine bedrijven (< 50 werknemers), waardoor er sprake is van een toenemende tweedeling tussen grote bedrijven die over het algemeen wel de slag naar de nieuwe economie kunnen maken, en de kleine bedrijven die dit niet of in mindere mate lukt. Daarmee komen veel kleinere bedrijven op een grotere afstand te staan gezien vanuit het perspectief van brede welvaart. Een deel van de verklaring ziet Otto Raspe, naast oneerlijke concurrentie, bij **de rol van de overheid**. Daar waar de overheid onduidelijk is over beleid en regels of deze snel of vaak verandert, worden bedrijven voorzichtiger om de stap richting nieuwe economie te maken.

Midden-Brabant loopt voorop

Groeiregio's, sterke ecosystemen en focus op brede welvaart lijken verschil te maken

21

Rabobank

Uit: presentatie Otto Raspe, lezing brede welvaart & Economie gemeente Tilburg, 21 februari 2024 & Rabobank (2024)

Kijken we naar Midden-Brabant dan zien we dat onze regio juist boven gemiddeld goed scoort op de NExT-index. De verklaring volgens Otto Raspe kan hiervoor o.a. worden gezocht bij het hoge aantal sociaal bewogen ondernemers in deze regio. Onze regio kent veel **koplopers** als het gaat om de nieuwe economie.

STELLING VANUIT PUBLIEK: "Werken aan brede welvaart is als gemeente gemakkelijker subsidies verstrekken voor bijvoorbeeld burgerinitiatieven voor verduurzaming. Zo kan de maatschappelijke kracht van de (oudere) bevolking toenemen. De kracht van burgerinitiatieven zou ook onderdeel moeten zijn van het meten van brede welvaart."

5.3 Wat staat ons te doen?

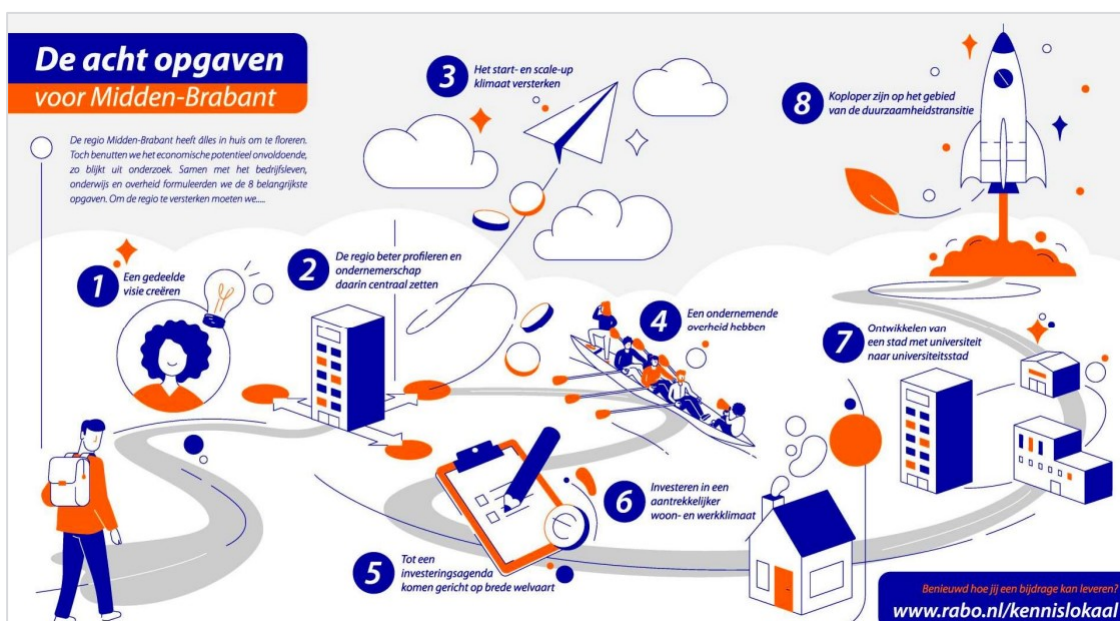
Versnelling in de transitie naar de nieuwe economie

Otto concludeert dat de regio Midden-Brabant – met een relatieve voorsprong ten aanzien van de nieuwe economie – kansen heeft deze voorsprong vanuit het perspectief van brede welvaart te verzilveren en daarmee de transitie naar de nieuwe economie op gang te houden. Vanuit de overheid (gemeenten) vraagt dit om een standvastige koers en regelgeving, oog voor de ongelijke verdeling van brede welvaart bij de mensen en het verkleinen van de tweedeling tussen grote en kleinere bedrijven als het gaat om het inhaken op de nieuwe economie. De transitie naar de nieuwe economie vraagt namelijk een krachtinspanning vanuit alle partijen in de regio (en Nederland), niet alleen van het bedrijfsleven. Alleen door hierin **samen en gebiedsgericht** te handelen kan de stagnatie van de transitie doorbroken worden, aldus Otto Raspe.

Acht opgaven voor Midden-Brabant

Voor de regio Midden-Brabant ziet Otto Raspe een achttal opgaven. Op deze manier benut de regio zijn economische potentie beter en kan de regio de transitie naar de nieuwe economie realiseren.

1. Creëer een gedeelde visie op de regionale economie;
2. Profileer de regio beter en zet daarin het ondernemerschap centraal;
3. Versterk het start- en scale-up klimaat;
4. Zorg voor een ondernemende overheid;
5. Kom tot een investeringsagenda gericht op brede welvaart;
6. Investeer in een aantrekkelijker woon- en werkklimaat;
7. Ben koploper op het gebied van de duurzaamheidstransitie;
8. Ontwikkel van een stad met een universiteit naar een universiteitsstad.

Uit: presentatie Otto Raspe, lezing brede welvaart & Economie gemeente Tilburg, 21 februari 2024 & Rabobank (2024)

6. Brede welvaart vanuit perspectief arbeidsmarkt

6.1 Korte introductie Ton Wilthagen

Ton Wilthagen is hoogleraar Arbeidsmarkt aan Tilburg University en betrokken bij de academische werkplaats brede welvaart. Al vele jaren onderzoekt hij de institutionele en juridische aspecten van de arbeidsmarkt en is hij op zoek naar de drijvende krachten die de arbeidsmarkt en het werk van mensen bepalen. Sinds 2022 is Ton ook stadshoogleraar van Tilburg en helpt de gemeente oplossingen te vinden voor de vraag hoe een samenleving en een arbeidsmarkt dynamisch kunnen zijn mét behoud van sociale cohesie en zekerheid.

6.2 Brede welvaart arbeidsmarkt

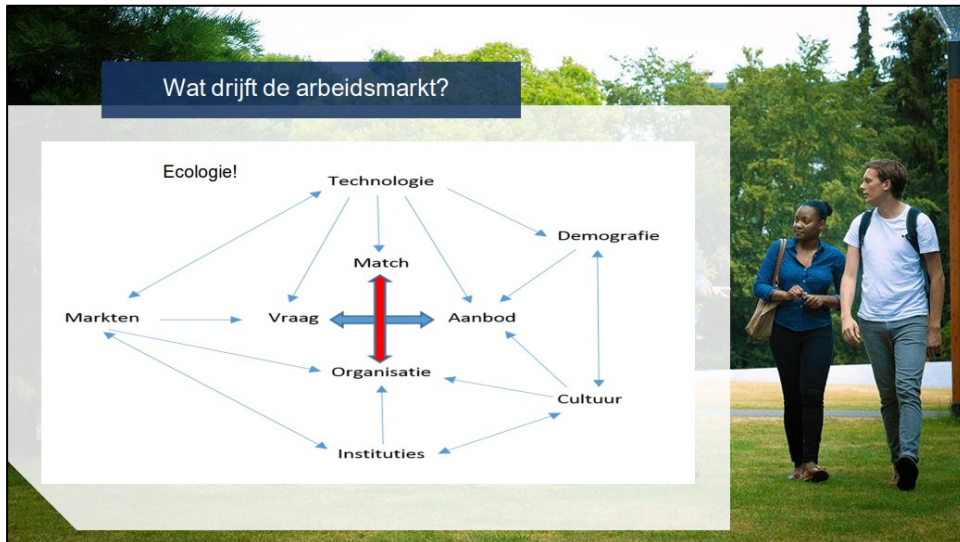
Een goed functionerende arbeidsmarkt draagt nadrukkelijk bij aan het behouden en versterken van brede welvaart. Het combineert verantwoorde economische groei met het bieden van waardevol werk voor mensen. Waardevol werk leidt er toe dat mensen gelukkiger en gezonder zijn en meer sociale contacten hebben. Deze brede welvaart arbeidsmarkt biedt ruimte voor **talentontwikkeling** via onderwijs en een leven lang **ontwikkelen van vaardigheden**. Dit sluit naadloos aan bij de Sustainable Development Goals (SDG's).

En toch, zo stelt Ton Wilthagen in zijn lezing, is de arbeidsmarkt de **achilleshiel** van de ontwikkeling van brede welvaart. We zien het terug bij diverse actuele transitie en opgaven. Denk aan de energietransitie (tekort aan personeel om zonnepanelen te plaatsen), de zorgsector (te weinig handen aan het bed), de woningbouw (te weinig vakmensen om huizen te bouwen), etc. Als gevolg van de dubbele vergrijzing (een grotere groep ouderen die ook steeds ouder wordt) neemt de potentiële beroepsbevolking af en moet een kleinere groep mensen hetzelfde werk verrichten. De eerste tekenen zien we nu al in de krapte op de arbeidsmarkt. Als we niet oppassen raakt de maatschappij, gegeven deze demografische ontwikkelingen, naar de toekomst toe ontworcht doordat vraag en aanbod op de arbeidsmarkt niet meer op elkaar aansluiten. Het is in ieder geval zeker dat we naar 2050 toe te maken krijgen met een **structurele krapte op de arbeidsmarkt**.

Drijvende krachten arbeidsmarkt

Wat drijft de arbeidsmarkt en beïnvloedt vraag en aanbod op de arbeidsmarkt? Ton Wilthagen geeft aan dat er verschillende drijvende krachten zijn die de arbeidsmarkt beïnvloeden. Daarvan is Demografie (migratie, gezondheid, vergrijzing, ontgroening) de enige die redelijk tot goed voorspelbaar is. Technologie, Markten, Instituten, Cultuur en Ecologie zijn daarentegen **onvoorspelbaar**. Bijvoorbeeld Artificial Intelligence (AI). Zal AI leiden tot het opheffen van 40% van de banen, zoals weleens wordt betoogd? Nee, maar het zal zeker gevolgen hebben voor werk.

Daarbij is niet zozeer de mate van opleiding bepalend, maar de mate waarin het als routinematig werk kan worden bestempeld. Dit zal met name gebeuren in de financiële sector en in de maakindustrie en raakt daarmee zowel praktisch als theoretisch opgeleide mensen.

Uit: presentatie Ton Wilthagen, lezing brede welvaart & Arbeidsmarkt gemeente Tilburg, 20 maart 2024

Ook de arbeidsethos als voorbeeld van Cultuur is van invloed. In Nederland is sprake van een **laag arbeidsethos** in vergelijking met andere landen in de wereld. We werken graag in deeltijd en willen naast het werk ruimte houden voor andere activiteiten. De huidige jongeren spreken dit nog explicieter uit. Tegelijkertijd zien we dat in Nederland ruim 1,2 mln. mensen zouden willen en kunnen werken, maar niet in beeld komen. Zij vertegenwoordigen een **ongekend talent** dat niet ingezet wordt op de arbeidsmarkt. Daarnaast ontstaat een **personeelstekort** op de arbeidsmarkt als gevolg van de afnemende beroepsbevolking. Dit zorgt samen voor een inclusietekort.

VRAAG UIT PUBLIEK: "Moet ik na mijn pensioen, gelet op brede welvaart, betaald doorwerken of vrijwilligerswerk gaan doen?"

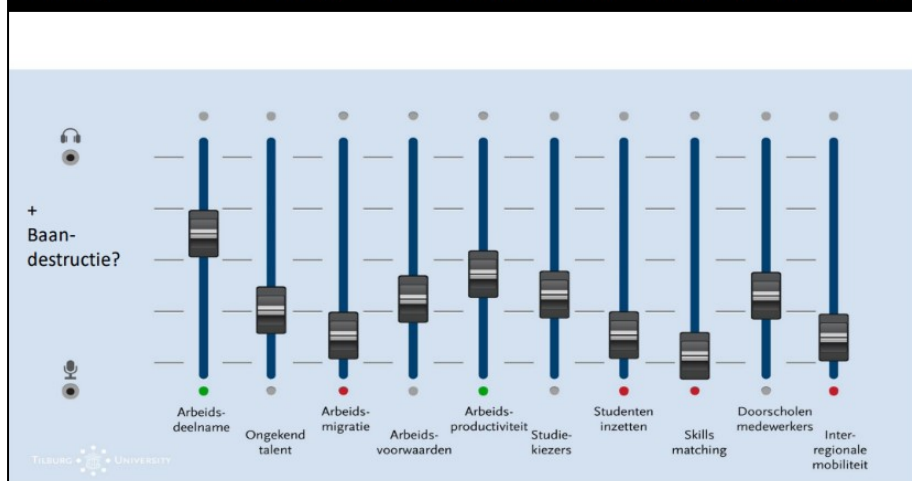
ANTWOORD TON: "Elke keuze is waardevol. Vergrijzing moeten we als een kans zien voor de arbeidsmarkt. We moeten de wijsheden en kennis van ouderen koesteren en jongeren de kans geven om op basis van hun eigen vaardigheden impact te maken. Het resultaat kan een revolutie op de arbeidsmarkt zijn!"

6.3 Wat staat ons te doen?

Keuzes, keuzes, keuzes: een nieuwe Tilburgse 'industriebeleid'

Ton komt met vijf concrete aanbevelingen voor het beïnvloeden van de arbeidsmarkt met het oog op de brede welvaart. Ten eerste moet er een nieuwe Tilburgse 'industriebeleid' komen. Er moeten keuzes en afwegingen worden gemaakt, waarbij de gemeente als hoeder van de brede welvaart, belangen afweegt en richting moet geven aan de economie, arbeidsmarkt en het onderwijs.

Schuifjes voor de krappe arbeidsmarkt: allemaal open zetten!

Alle schuifjes voor de krappe arbeidsmarkt moeten worden opgezet.

Of het nu gaat om arbeidsdeelname, ongekend talent, arbeidsmigratie, arbeidsvoorwaarden, arbeidsproductiviteit, studiekiezers, inzetten van studenten, skills matching, doorscholen medewerkers of interregionale mobiliteit.

Uit: presentatie Ton Wilthagen, lezing brede welvaart & Arbeidsmarkt gemeente Tilburg, 20 maart 2024

MKB-United

Ten tweede moeten we in de regio Midden Brabant en in Tilburg het MKB meer koesteren. De gemeente moet helpen bij het samenwerken tussen MKB-bedrijven, dit maakt het MKB innovatiever en productiever. De gemengde economie in Tilburg met zorg en welzijn, transport, groothandel, detailhandel etc. bestaat tenslotte voor het merendeel uit MKB-bedrijven. De door de raad in 2013 aangenomen motie over **MKB United** wacht nog op het moment dat de uitvoering door ondernemers en gemeenten samen wordt opgepakt.

Uit: presentatie Ton Wilthagen, brede welvaart & Arbeidsmarkt gemeente Tilburg, 20 maart 2024

Innovatie in de publieke sector

Zorg, onderwijs en justitie/politie, maar ook de gemeente zelf moeten meer investeren in sociale en technische innovatie. Hierdoor kan de kwaliteit van brede welvaart ook voor latere generaties gegarandeerd worden.

Wees nog zuiniger op de jongeren

Deze aanbeveling omvat een breed scala aan maatregelen. Ten eerste moeten we rekening houden met de achterblijvers. Jongeren die buiten het onderwijs of de arbeidsmarkt vallen, geen startkwalificatie hebben of in de criminaliteit raken. Ook moeten we rekening houden met de studiekiezers en afstudeerders; een nog te groot deel van de studenten verlaat onze stad. Actie is nodig om ook voor deze groepen brede welvaart in de gemeente te garanderen.

Investeer in ieders talent en skills

Deze aanbeveling geldt niet alleen voor jongeren, maar voor iedereen. Met het blijven investeren in ieders talent, houden we greep op de robotisering en verhogen we de arbeidsproductiviteit. Hierbij kunnen we de krapte op de arbeidsmarkt ook benutten om juist meer mensen een kans te geven, ook al hebben ze niet de correcte diploma's. Een 'skillspaspoort' kan hierbij behulpzaam zijn. Krapte op de arbeidsmarkt wordt zo een kans om het inclusietekort op te lossen.

"Het is krapte, snapte!"

7. Brede welvaart vanuit perspectief natuur/groen

7.1 Korte introductie Hans Mommaas

Hans Mommaas is als professor emeritus verbonden aan Tilburg University en doet daar ruim 20 jaar onderzoek naar regionaal duurzaamheidsbeleid en vrijetijdswetenschappen. Tot 2022 is hij directeur geweest van het Planbureau voor de Leefomgeving. Als wetenschappelijk directeur van Telos, Brabants Centrum voor Duurzame Ontwikkeling heeft hij de duurzaamheidsbalans geïntroduceerd waar de afweging tussen de triple P ('people, planet and profit'), de voorloper van brede welvaart, centraal staat.

7.2 Brede welvaart duurzaamheid

Brede welvaart is breed, maar niet breed genoeg, zo start Hans Mommaas de vierde lezing over brede welvaart. Met brede welvaart kijken we verder dan onze neus lang is, en toch blijft brede welvaart vaak beperkt tot sociale thema's zoals ongelijkheid, armoede, onderwijs, gezondheid en zorg. Brede welvaart is meer en gaat over alle dingen die van waarde zijn voor de mensen nu en naar de toekomst toe. Daar horen **natuur en groen** nadrukkelijk bij. Immers, de natuur kan wel zonder de mens, maar de mens kan niet zonder de natuur! Groen en natuur moeten dan ook beter tot hun recht komen binnen brede welvaart.

Reeds langere tijd wordt vanuit duurzaamheid nagedacht over de brede samenhang tussen onderwerpen en opgaven en hoe hierin keuzes te maken. Denk aan de afweging tussen People, Planet en Profit (triple P). Denk aan de Sustainable Development Goals en nu dus brede welvaart. Al deze manieren van kijken en ordeningen zijn erop gericht om de selectieve samenhang tussen onderwerpen in het vizier te krijgen en te houden en op basis van deze **samenhang** keuzes te maken. Het is een uitdaging om dit doel scherp voor ogen te houden. Valkuil bij deze zoektocht is namelijk dat we kopje ondergaan in de complexiteit van de onderwerpen en brede welvaart een soort van duizend-dingen-doekje wordt. Of dat we selectieve samenhang verwarren met integraliteit. Bij integraliteit, zo benadrukt Hans "wordt alles één grote grijze vlakke, waar iedereen zijn eigen weg kan vinden" en dus naar eigen inzicht keuzes maakt. Brede welvaart helpt ons juist om in een selectieve samenhang van onderwerpen gezamenlijk keuzes te maken, te prioriteren en de centrale opgaven te beschrijven. Tilburg doet dit al goed, bijvoorbeeld bij het opstellen van de Omgevingsvisie Tilburg 2040 (opgesteld in 2015), waarin het triple P-perspectief de basis vormt voor ons handelen.

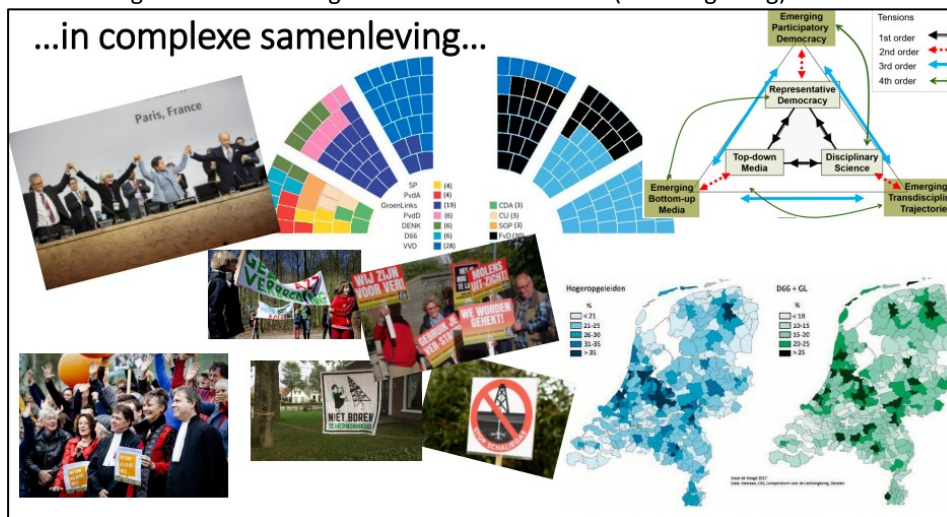
Uit: presentatie Hans Mommaas, brede welvaart & Duurzaamheid, gemeente Tilburg, 17 april 2024.

Vier richtinggevende ontwikkelingen

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft vier grote ontwikkelingen geïdentificeerd die ons in Tilburg en Nederland richting 2050 voor grote uitdagingen stelt. Het gaat om:

- Klimaat en energie (zeespiegelstijging, bodemdaling, wateroverlast, hittestress);
- Voedsel, landbouw en natuur (o.a. stikstof, verdroging en versnippering van oppervlaktes);
- Vergroening en circulaire economie;
- Sterke (stedelijke) regio's.

Deze vier ontwikkelingen kunnen we niet los van elkaar zien. We moeten ze juist en nadrukkelijk in samenhang doordenken. Deze vier ontwikkelingen vragen allen om extra ruimtegebruik, en dat terwijl er in Nederland geen lege ruimte meer is. "Iets erbij, betekent feitelijk iets anders eraf", zo stelt Hans Mommaas. Oftewel, we moeten **keuzes en afwegingen** maken. Zware, lastige keuzes, zo betoogt hij. De natuurkwaliteiten gaan nog steeds achteruit. Tegelijkertijd gaan we in een van de meest versteende landen van Europa nog meer bouwen. Ook de nationale plannen stapelen zich op; circulaire economie, nationaal programma landelijk gebied, programma woningbouw, infrastructuur en transport, ruimte voor defensie etc. De druk op de ruimte zal naar 2050 toe alleen maar toenemen. Hoe ga je daar als stad en regio richting en vorm aan geven? Hoe komen we in onze steeds complexer wordende samenleving tot prioriteiten en keuzes? In een land waar de politiek steeds meer fragmenteert, we het sneller met elkaar oneens zijn, soms hele korte lontjes hebben en liever de nieuwe ontwikkelingen niet in onze eigen achtertuin willen zien (NIMBY-gedrag).

Uit: presentatie Hans Mommaas, lezing brede welvaart & Duurzaamheid gemeente Tilburg, 17 april 2024.

7.3 Wat staat ons te doen?

De opdracht voor de gemeente is duidelijk: we moeten richting geven en ruimte maken. Ruimte voor ontwikkeling enerzijds en groen en natuur anderzijds. Hoewel het lastig is voor een gemeentebestuur, zullen we per agenda moeten kijken op welke **(ruimtelijke) schaal** de opgave speelt: (inter)nationaal, provinciaal, regionaal, stad, wijk of buurt. Wie zijn onze ontwikkel- en netwerkpartners? En welke strategieën kunnen we samen ontwikkelen? Het dringende advies van Hans is om op **alle** schalen aanwezig te zijn én om steeds aandacht te hebben voor groen en natuur.

Groen en natuur zijn niet alleen vanwege de klimaatverandering (wateroverlast, hitte, droogte) van belang, maar ook vanwege de soortenrijkdom (o.a. veerkracht natuur, voedsel- en watervoorziening). En wat te denken vanuit de kwaliteit van de leefomgeving (rust, ruimte, gezondheid)? Groen en natuur dragen ook bij aan een gedeeld eigenbesef (landschap & identiteit) en vervullen een belangrijke rol als drager voor de stedelijke kwaliteit. Kortom, de kwaliteit van de groene omgeving bepaalt voor een belangrijk deel de kwaliteit van onze brede welvaart.

Groen en natuur zijn dus belangrijke zachte waarden voor de toekomstige ontwikkelingen van onze stad. De dichtregel “Alles van waarde is weerloos” (Lucebert, 1954), zegt het al. Hoe bepalen we wat van waarde is en hoe borgen we zachte waarden zoals groen en natuur? Hans is van mening dat bij de (toekomstige) strijd om de schaarse ontwikkelruimte de overheid juist moet zorgen voor het **borgen van deze zachte waarden**. Als borging via de economie niet kan, dan kunnen de volgende vijf manieren van borging specifiek gericht op groen en natuur ons behulpzaam zijn:

1. **Normeren, beprijzen en subsidiëren**
Het vastleggen van de groene stedelijke kwaliteiten per buurt of wijk bijvoorbeeld.
2. **Aan de voorkant benoemen in de planvorming**
Bij de start van planvorming al nagaan wat het effect van het plan zal zijn op de milieuwaarden. Hebben we gedacht aan alternatieven om milieuwaarden te maximaliseren en negatieve milieueffecten te reduceren?
3. **Opnemen in monitoring (brede welvaart)**
Laat groen en natuur geen restcategorie zijn in een monitor, weggemoffeld onder het kopje milieu. Ontwikkel juist indicatoren die nadrukkelijk iets zeggen over de ontwikkeling van groen en natuur (bijv. percentage groen) of deze ontwikkeling in de weg staan (bijv. percentage verstering)
4. **Meenemen in ontwerp- en ontwikkelstrategieën**
5. **Oog hebben voor ‘koppelkansen’**
Natuur en stad hoeven geen tegenstellingen te zijn.

STELLING UIT PUBLIEK: “Groene voorzieningen zijn ‘de longen van de stad’. De waarde, bijzonderheid en kwetsbaarheid van natuur moeten we vanaf een jonge leeftijd ontdekken.”

8. Brede welvaart vanuit perspectief gedrag

8.1 Korte introductie Peter Achterberg

Peter Achterberg is hoogleraar Sociologie aan Tilburg University en richt zich in zijn cultuursociologisch onderzoek op de relaties tussen inwoners en instituties. Daarbij is hij in het bijzonder geïnteresseerd in hoeverre culturele processen zoals individualisering en globalisering het bestaansrecht van sociale instituten aantasten (zoals welzijnsstaat, politieke partijen, wetenschappelijke en juridische instituties, etc.). Ook onderzoekt hij hoe deze processen leiden tot de vorming van nieuwe culturen, tradities en instituties en wat de consequenties van deze culturele veranderingen zijn voor ons sociaal gedrag.

8.2 Brede welvaart gedrag

In de vijfde lezing over brede welvaart neemt Peter Achterberg ons mee in hoe onze samenleving vandaag de dag anticipeert op maatschappelijke vraagstukken en hoe we hier als overheid beter op in kunnen spelen. Aan de hand van het vraagstuk over klimaatverandering laat hij zien hoe wij vanaf de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw steeds **meer individueel gedrag** zijn gaan vertonen en ook steeds meer maatschappelijke problemen als een individuele verantwoordelijkheid zijn gaan zien. Slogans als “Een beter milieu begint bij jezelf” (campagne jaren '90) laten deze beweging al goed zien. Met onze individuele keuzes kunnen we dus maatschappelijke problemen versterken, maar ook oplossen, zo lijkt het algemene gedachtengoed te zijn bij veel Nederlanders.

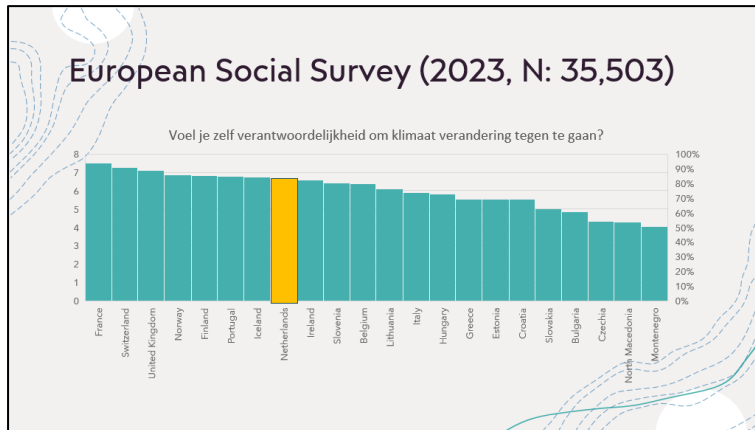
Uit: presentatie Peter Achterberg, lezing Brede welvaart & gedragsverandering gemeente Tilburg, 15 mei 2024

Tegelijkertijd zien we dat een vraagstuk als klimaatverandering meer nodig heeft dan individuele keuzes. We moeten ontbossing voorkomen, meer wind- en zonne-energie opwekken, minder elektriciteit opwekken uit fossiele brandstoffen, de emissiearme technologie versnellen, werk maken van een toekomstbestendige landbouw, etc. Op veel van deze genoemde zaken hebben we als individu geen of nauwelijks invloed. Overheden en bedrijven moeten deze keuzes maken. We hebben dus allemaal een verantwoordelijkheid: als individu en als collectief.

Wie voorop: het individu of het collectief?

Is er nog ruimte om niet alleen als individu, maar juist als collectief de maatschappelijke vraagstukken aan te pakken? In de afgelopen 60 jaar zien we dat in westerse landen het denken in termen van **individuele vrijheid** een centrale levenswaarde is geworden. Steeds meer mensen hechten aan hun individuele vrijheid en zien dit zelfs als hoogste waarde. Deze individualisering is steeds breder geworden en het is onderdeel geworden van ons dagelijks leven. Reclames laten deze tijdgeest op een eenvoudige, duidelijke manier zien: Monuta: “Blijf jezelf tot het einde”. Hema: “Altijd jezelf.” Scholen en opleidingsinstituten die adverteren met “investeer in jezelf”. Het is duidelijk: het ideaal van individuele vrijheid staat in Nederland hoog in het vaandel.

Als gevolg van het individualisme verwachten inwoners steeds minder van de overheid. Het vraagstuk over klimaat laat dit goed zien: het oplossen van de klimaatverandering zien we vooral als een individueel keuzeprobleem. Waarom verwachten de mensen niets van de overheid? Het eenvoudige antwoord: zij ervaren de inbreng vanuit de overheid als **betuttelend**. De activiteiten die de overheid oppakt in het kader van klimaat botsen met het gedachtengoed van individualisten en hun individuele vrijheid. Zij willen als individu de keuze hebben en niet worden betutteld.

Het European Social Survey, waar in meer dan dertig landen de houdingen, overtuigingen en gedragpatronen van de bevolking worden onderzocht, bevestigt dit: in de meest individualistische landen (waaronder Nederland) wordt de aanpak van klimaat gezien als een individueel keuze probleem.

Uit: presentatie Peter Achterberg, lezing brede welvaart & gedragsverandering gemeente Tilburg, 15 mei 2024

8.3 Wat staat ons te doen?

De collectieve aard tegenover betutteling

Peter ziet voorzichtig een maatschappelijke tegenbeweging tegen het individualisme ontstaan. Zo neemt het aantal artikelen met een pleidooi voor meer overheidsingrijpen bij het aanpakken van het klimaat toe. Ook het handelen van Extinction Rebellion kan in dit licht worden gezien. Zij vinden dat de overheid weigert om het noodzakelijke beleid in te voeren om haar burgers te beschermen. Zij doen hiermee een beroep om meer vanuit het collectief te denken en handelen en zetten zo een rem op de drang naar individualiseren. En in de coronaperiode is sinds lange tijd een eerste kentering te zien in het individualisme. Deze periode heeft het belang van en de behoefte naar meer collectiviteit bij grote bedreigingen zichtbaar gemaakt.

Wetend dat inwoners wars zijn van betutteling adviseert Peter Achterberg om ons beleid, dat gericht is op het algemeen belang, beter uit te leggen. Het moet voor inwoners duidelijk zijn dat zij niet alleen aan zet zijn. We moeten altijd wijzen op de collectieve aard van het probleem en uitleggen dat onze (collectieve) aanpak aanvullend is op de individuele bijdragen en deze dus niet vervangt. Zo kunnen inwoners het vertrouwen in de aanpak van de overheid weer terugkrijgen. Want een beter klimaat begint bij... de overheid!

Hoe die nieuwe vorm van collectiviteit en de collectieve aanpak bij een vraagstuk eruit moet zien laat Peter Achterberg bewust open: dat zullen we met elkaar moeten ontdekken.

STELLING UIT PUBLIEK: *"We moeten iets doen aan de toenemende individualisering. Mensen moeten bewust worden gemaakt van de keerzijde van ervan: het afbreken van de solidariteit tussen mensen. Dit kan de overheid niet alleen. We moeten allemaal blijven nadenken over individualisering. Ik mis hierin de rol van het onderwijs, want vanaf jonge leeftijd moet deze bewustwording rondom individualisering en collectief al aangewakkerd worden."*

9. Brede welvaart vanuit perspectief sociaal welzijn

9.1 Korte introductie Kim Putters

Kim Putters is sinds 2022 praktijkhoogleraar brede welvaart aan Tilburg University en verbonden aan de Academische Werkplaats Brede Welvaart. Zijn onderzoek ligt op de terreinen innovaties, maatschappelijk ondernemerschap, wijk- en buurtgericht werken en het bredere sociale domein. Ook is hij vanaf 2022 voorzitter van de Sociaal Economische Raad (SER). Daarvoor is hij bijna 10 jaar directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau geweest en Eerste Kamerlid.

9.2 Brede welvaart sociaal welzijn

In de slotlezing over brede welvaart stelt Kim Putters de vraag “Wat is er aan de hand in Nederland?” In zijn ogen ontbreekt het aan een hoopvol en hoopgevend **wenkend perspectief** waar we met ons allen naar toe willen. We vliegen van crisis naar crisis: Klimaatcrisis, zorgcrisis, onderwijscrisis, energiecrisis, stikstofcrisis en ga zo maar door. Hoewel allerlei trends op ons af komen zoals vergrijzing en digitalisering blijft alle aandacht gericht op de korte termijn. Volgens Kim overschatten we de crises op korte termijn en onderschatten we de trends op de lange termijn.

Tegelijkertijd ziet hij de **verschillen** tussen groepen in Nederland groter worden. Mensen worden onrechtvaardig behandeld of krijgen geen gelijke kans op de arbeidsmarkt en in de samenleving. Een steeds grotere groep komt aan de verkeerde kant van de streep te staan. De stapeling aan tekorten in besteedbaar inkomen, sociale netwerken, opleidingsmogelijkheden, huisvesting en gezondheid versterkt de tegenstellingen tussen mensen. Dit vertaalt zich naar een **afnemend vertrouwen** in de instituties of het nu gaat om politiek, ambtenaren, professionals of bedrijfsleven.

Wat hebben we nodig?

De groeiende tegenstellingen, het ongenoegen, opgeteld bij de grote uitdagingen rond klimaat, energie, migratie en digitalisering (AI) stellen ons voor grote uitdagingen, aldus Kim. Steeds minder mensen geloven dat de overheid de goede antwoorden geeft en hebben geen vertrouwen meer dat ons systeem een vangnet kan zijn. Wat hebben we nodig?

Ten eerste een **duurzaam en robuust beleid**. Beleid dat jaren meegaat. Beleid dat mensen begrijpen, waar ondernemers, werknemers en zzp-ers zich op kunnen voorbereiden. We hebben zekerheid nodig om te kunnen investeren in ons bedrijf of huis. Dus moeten we stoppen met het jojo-beleid dat we nu kennen; beleid dat verandert bij elke kabinetswisseling.

Ten tweede vindt Kim dat we een *nieuw sociaal contract* nodig hebben waar we de verwachtingen die overheid, burgers en bedrijven van elkaar hebben met de bijbehorende rechten en plichten vastleggen. In een democratische rechtsstaat en verzorgingsstaat leidt dat tot rechten, plichten en consensus over de wederzijdse verwachtingen van burgers, overheden, bedrijven en professionals. Met basisnormen van rechtvaardigheid, representatie en fatsoen. Een sociaal contract leunt op draagvlak onder burgers en op onderling vertrouwen. Brede welvaart kan daarbij als *kompas* dienen. Het kompas geeft richting aan het beleid en helpt bij te sturen als het nodig is. *Iedereen telt mee en we laten niemand achter*. Dit is de kern van brede welvaart. De Monitor brede welvaart van het CBS laat zien dat als we zo doorgaan, de volgende generatie het met minder brede welvaart zal moeten doen. Door brede welvaart in elk beleidsstuk op te nemen, kunnen we hier iets aan doen en richting geven aan de toekomst.

9.3 Een zestal trends

Kim ziet een *zestalt trends* waar we bij het streven naar brede welvaart extra rekening mee moeten houden.

1. (Dubbele) vergrijzing

Het aantal ouderen neemt toe en we worden steeds ouder. De gevolgen hiervan zijn voelbaar op de woningmarkt (meer behoefte aan éénpersoons woningen), afnemende beroepsbevolking en toenemende krapte op de arbeidsmarkt. Ook de zorgvraag neemt toe. De verwachting is dat in 2040 meer dan de helft van de bevolking een chronische aandoening heeft waardoor inzet van de zorg toeneemt.

2. Toenemende sociale ongelijkheid

Steeds meer mensen blijven achter en de sociale ongelijkheid tussen mensen groeit. We zien dit het duidelijkst bij de gezondheidsverschillen. Mensen onder de armoedegrens leven gemiddeld 8 jaar korter in vergelijking met de 20% meest welvarende Nederlanders. Dit verschil wordt nog groter als we kijken vanuit het aantal levensjaren in goede gezondheid. Het verschil is dan zelfs 24 jaar. Daarnaast zien we dat theoretisch opgeleide mensen gemiddeld 5 jaar langer leven en 15 jaar langer in goede gezondheid dan praktisch opgeleide mensen.

3. Digitalisering en technologisering

Routinematige werkzaamheden worden overgenomen door computers, waardoor een groot aantal banen zal verdwijnen. Tegelijkertijd zullen juist door digitalisering en technologisering nieuwe banen ontstaan. We zullen om moeten leren gaan met deze veranderingen en keuzes maken. Willen we verpleegkundigen of robots in ziekenhuizen? Willen we nog een buschauffeur op de bus? En kunnen we werk anders, slimmer én op een sociale manier organiseren?

4. Geopolitieke spanningen

De laatste jaren zijn, mede door de oorlogen, de spanningen in de wereld hoog opgelopen. Dit is van invloed op de wereldwijde handel. En voelbaar in onze eigen economie. Van de EU-landen is Nederland na Duitsland het meest afhankelijk van handel met niet EU-landen. De geopolitieke spanningen beïnvloeden dus in sterke mate onze handelsimport en -export. Hoe vergroten we de weerbaarheid en strategische autonomie van Europa en daarmee van Nederland? Kan circulaire economie ons hierbij helpen?

5. Klimaatverandering en biodiversiteitsverlies

De afgelopen 50 jaar is de populatiegrootte van diersoorten met meer dan 70 procent afgenomen. De hierbij komende opwarming van de aarde met anderhalve graden is een urgent probleem. Om hier tegenin te gaan moeten de CO2 maatregelen van 2030 en het doel voor klimaatneutraliteit van 2050 behaald worden. Hoe willen we de aarde achter laten aan onze kinderen en kleinkinderen?

6. Toenemende vraag naar schaarse ruimte

Tot slot is er de toenemende vraag naar (schaarse) ruimte. Nederland is een klein land met grote ambities en opgaven die allen ruimte nodig hebben. Denk aan verbetering van de waterkwaliteit en de opgaven rond klimaatadaptatie, energie, landbouw en woningbouw. We willen toe naar een nieuwe (duurzame, innovatieve en sociale) circulaire economie. Hoe gaat dat allemaal passen in de schaarse ruimte die we hebben? En wat betekent het voor ons eigen consumptiegedrag? We moeten keuzes maken. Vanuit het besef als je kiest voor het ene, kies je er ook voor om het andere niet te doen.

9.4 Wat staat ons te doen?

Vanuit het perspectief van brede welvaart is het belangrijk dat de verbinding tussen overheid, inwoners en bedrijven goed is, want alleen samen – in termen van Kim Putters een nieuw sociaal contract – kunnen we in de toekomst brede welvaart garanderen voor iedereen. Drie **oplossingsrichtingen** (op het sociale, economische en het ecologische domein) dragen volgens Kim bij aan het verbeteren en versterken van deze verbinding:

Waardig werk en inkomenszekerheid

Op dit moment ervaren veel mensen onzekerheid over hun werk, inkomen en toekomst van hun werk. Deze onzekerheid werkt door in de keuzes die mensen maken. Ze wisselen niet snel naar een andere baan, stellen het starten van een gezin of het kopen van een huis uit. Naar de toekomst toe is vernieuwing van de arbeidsmarkt en het tegengaan van arbeidstekorten cruciaal.

Om bedrijven meer wendbaar te maken en inwoners meer bestaanszekerheid te bieden moet er volgens Kim meer worden ingezet op de vernieuwing van de arbeidsmarkt waarbij de arbeidstekorten worden aangepakt. Tevens moet iedereen naar vermogen weer mee kunnen doen. Dit vraagt om sociale en technologische innovaties. Daarbij zullen we niet alleen de inwoners, maar ook het bedrijfsleven, met name het MKB, moeten helpen.

BIJDRAGE RALF EMBRECHTS: “Er is momenteel geen sprake van een maatschappelijke tweedeling maar van een veedeling. We moeten dus fundamenteel veranderen. Zo moet de basis steviger. Denk aan het basisinkomen en niet aan de bijstandsbingo. Bouw en ontluik gemeenschappen en groepen. Bevorder goede buurschap. Hou elkaar vast en investeer in het Tilburgerschap.”

Toekomstig verdienvermogen

Kim stelt dat brede welvaart alleen mogelijk is op het moment dat Nederland voldoende verdienvermogen heeft en houdt. Het vestigingsklimaat voor bedrijven is niet op orde. Denk bijvoorbeeld aan het ontbreken van stroomlevering. Te weinig bedrijven houden zich bezig met de sleuteltechnologieën van de toekomst; de nieuwe economie. Door een stapeling van regelgeving raken ze verlamd en stellen investeringen in de nieuwe economie uit.

Er is een investerings- en ontwikkelagenda voor de lange termijn nodig waarbij we met elkaar afspreken in welke technologieën – passend bij brede welvaart – we wel en niet (meer) gaan investeren. Ook moet de regeldruk voor bedrijven worden teruggebracht. Daarnaast moeten we met ons onderwijs aan de slag. Gegeven de trends en ontwikkelingen die op ons afkomen, is een leven lang leren niet genoeg. Er is meer aandacht nodig voor de kwaliteit van het onderwijs: de reken- en leesvaardigheid van kinderen blijft steeds meer achter ten opzichte van andere Europese landen. Kortom, het is onvermijdelijk om keuzes te maken. “Een world class business is ook een world class society”.

Ruimte en natuur

Voor de toekomst is het ecologische domein van groot belang. Als we doorgaan met leven zoals we dat nu doen, zal de planeet niet meer hetzelfde zijn voor de volgende generaties. Dit sluit niet aan op het brede welvaart principe van later en elders. Daarom moeten we klimaatverandering tegengaan en de biodiversiteit verbeteren. Hierbij moeten we keuzes maken tussen ontwikkelen en verduurzamen.

Kim Putters maakt ons duidelijk dat we alles en iedereen nodig hebben voor het realiseren van brede welvaart.

*“Een **overheid** die regie pakt, duidelijke kaders stelt en consistent is in haar beleid;
Bedrijven die investeren in goed werk en technische en sociale innovatie;
Burgers die investeren in zichzelf, door werken te combineren met leren, ontwikkelen en zorgen;
Kennisinstellingen die inzichten verzamelen en bijdragen aan oplossingsrichtingen”.*

10. Opgaven voor een breed welvarend Tilburg in 2050

De zes lezingen over brede welvaart hebben ons een inkijkje gegeven in wat het begrip brede welvaart inhoudt en wat het betekent om vanuit brede welvaart te gaan handelen. Aan de hand van de ontwikkelingen vanuit economie, arbeidsmarkt, groen en natuur, gedragsbeïnvloeding en sociaal welzijn zijn de zes sprekers van Tilburg University dieper ingegaan op het begrip brede welvaart en hoe we het als leidend principe naar 2050 toe kunnen inzetten. Brede welvaart dient op die manier als een (wenkend) **perspectief én een kompas**. Werken vanuit het perspectief brede welvaart vraagt veel van ons, onze inwoners, ondernemers en organisaties in Tilburg. We moeten anders kijken naar het hier en nu, elders en later. Het betekent dat we niemand achterlaten. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Het PON Telos wijst ons al op de ontwikkeling in Tilburg dat de verschillen in de stad groter worden tussen verschillende doelgroepen. Naast de inzichten over brede welvaart geven de sprekers ook een aantal opgaven aan ons mee. Opgaven die voor een groot deel het succes (of falen) van brede welvaart als wenkend perspectief bepalen. We lopen ze kort langs.

Brede welvaart als perspectief én kompas

Brede welvaart is een perspectief en kompas tegelijk voor het maken van stedelijke en regionale keuzes. Een kompas als meetinstrument en afwegingskader voor gemeentelijk en regionaal beleid. Met een dergelijk kompas kunnen we meten hoe we per thema ervoor staan en welke **voortgang** we boeken. Voortgang ten opzichte van het verleden, ten opzichte van onze ambities en ten opzichte van anderen. De monitor van het CBS en de Brede Welvaart Foto van Het PON Telos zijn mooie voorbeelden. Hiermee weten we hoe we het in het hier en nu doen.

Daarnaast helpt een kompas ons om **afwegingen** te maken en in beeld te brengen wat de consequenties van onze keuzes zijn voor andere aspecten van brede welvaart, voor elders en voor later. Wat gebeurt er bijvoorbeeld bij de andere thema's als we meer inspanningen verrichten op het thema Gezondheid en Leefstijl? En heeft dat ook gevolgen voor gebieden buiten Tilburg (elders)? Kortom, willen we met brede welvaart aan de slag gaan, dan is het ontwikkelen van een dergelijk kompas noodzakelijk.

Brede welvaart vraagt ook om een **nieuwe werkwijze** waar we **duidelijke spelregels** met elkaar afspreken zodat we in de besluitvorming de juiste stappen zetten om paal en perk te stellen aan de groei. Indachtig de waarschuwing van Kim Putters: brede welvaart als kompas werkt alleen als de besluitvorming hier ook op wordt aangepast. Anders blijft alles wat het was en blijven we doen wat we deden. En we weten al vanaf het Rapport van Rome uit 1972 dat er écht grenzen aan de groei zijn. De nieuwe werkwijze pakken we samen met de Tilburg University op en gaan we verder vormgeven binnen de academische werkplaats (Be)sturen op Brede Welvaart.

Keuzes, keuzes, keuzes (lange termijn visie)

Brede welvaart als (wenkend) perspectief en kompas vraagt van de overheid **standvastigheid en robuust beleid**. Robuust beleid waar in alle aspecten steeds vanuit het brede welvaart perspectief worden bekeken. Maar ook robuust in de zin van langjarig geldend met een focus op de lange termijn. We moeten keuzes maken voor de invulling van de beschikbare en schaarse fysieke ruimte voor nieuwe ontwikkelingen. Tegelijkertijd moeten we problemen niet doorschuiven naar de toekomst of elders. We moeten nu aan de slag gaan met de toekomstige duurzame, digitale samenleving. Schone technologieën horen hier bij. Bij het maken van keuzes zijn er enkele aandachtspunten voor Tilburg geformuleerd (vanuit de foto van de stad) die extra aandacht vragen:

- **Ecologische thema's**: kwaliteit van bodem en oppervlaktewater, de soortenrijkdom en het stikstofdossier.
- **Veiligheid**, zowel voor delicten, slachtofferschap als verkeersveiligheid.
- **Gezondheid & leefstijl**: overmatig alcoholgebruik, roken en overgewicht.

- **Inclusietekort op de arbeidsmarkt:** niet iedereen profiteert van de sterke kennisinfrastructuur met een relatief gezonde arbeidsmarkt. Aspecten als bijstand, (buffer)vermogen van huishoudens en arme huishoudens scoren (ruim) onder de maat.
- **Participatie:** het aantal sociale contacten en vrijwilligers nemen af, eenzaamheid neemt toe.
- **Verschillen tussen gebieden groeien:** waar het goed ging gaat het beter, en op een aantal plekken waar het minder ging nog steeds. Of zelfs slechter dan eerst.

De groeiende tweedeling is overigens niet alleen zichtbaar bij mensen maar ook bij bedrijven. Een deel van de bedrijven lukt het om aan de slag te gaan met de nieuwe economie, maar een groeiend aantal met name kleine bedrijven lukt dit niet. Ook hier geldt: we laten niemand achter. Tilburg staat voor de uitdaging om de economische en ecologische agenda te verbinden met een inclusief sociaal-cultureel programma om tweedeling tegen te gaan en een duurzame, welvarende toekomst te waarborgen. Het betekent keuzes maken.

Initiatief nemende en consistente overheid

De overheid is de hoeder van de brede welvaart, zo is de stellige mening van de sprekers. Werken aan brede welvaart vraagt om een ondernemende overheid. Een overheid die stopt met het stapelen van regelgeving en durft te innoveren met hulp van sociale en technologische innovaties. We moeten als regio koploper zijn in de duurzaamheidstransitie. En ons richten op het borgen van bepaalde (kwetsbare) waarden, zoals groen en natuur. Bijvoorbeeld door er een prijskaartje aan te hangen of al vroeg in de planvorming mee te nemen.

Tot slot benadrukt een ondernemende overheid steeds dat beleid erop is gericht om een **collectief probleem** aan te pakken, waar zowel overheid, ondernemers als individuen gezamenlijk voor aan de lat staan. Betuttelend beleid komt in het jargon van een ondernemende overheid dan ook niet voor.

Een regionale blik

Kijken vanuit brede welvaart betekent kijken vanuit de regionale schaal (en niet de landelijke). De regionale schaal is maatgevend voor de maatschappelijke opgaven. Kijken vanuit de regio versterkt de samenhang en synergie tussen beleidsdomeinen, brengt knel- en kantelpunten naar voren en verscherpt de blik op het welzijn van alle inwoners, aldus de sprekers. Dit vraagt van alle betrokken partijen binnen de regio een actieve deelname aan het uitruilen van informatie en het samen in beeld brengen van de mogelijke synergiën. Ook voor de regio moeten we dan werken aan een **gedeelde visie**. Otto Raspe heeft laten zien dat we als regio Midden-Brabant kansen hebben om de lichte economische voorsprong die we hebben vanuit brede welvaart te benutten naar de toekomst toe.

Werken aan brede welvaart betekent dat we de groeiende verschillen tussen inwoners en tussen ondernemers kleiner willen maken. Het maakt ons als stad en regio van brede welvaart aantrekkelijk(er) om te wonen en werken en om hier je bedrijf te vestigen. Het vraagt inzet op het versterken van het start- en scale up klimaat, investeren in een aantrekkelijk woon- en leefklimaat en het ontwikkelen van een stad met universiteit naar een universiteitsstad, zo benadrukken de sprekers. Het versterken van het **vestigingsklimaat** betekent niet alleen het versterken van de arbeidsmarkt, maar ook het investeren in groen en natuur, de kwaliteit van de leefomgeving en eigenbesef bij inwoners als het gaat om rust, ruimte en gezondheid. De grote maatschappelijke transities (Klimaat en energie, Voedsel en landbouw/natuur, Vergroening en circulaire economie en Sterke (stedelijke) regio's) moeten we hierbij in samenhang bekijken en gebruiken als **aanjager**. Ze bieden ons kansen om de welvaart breder en beter te verdelen onder mensen zodat juist de verschillen in brede welvaart tussen mensen afneemt.

Een investeringsagenda

Werken aan brede welvaart vraagt om een (regionale) investerings- en ontwikkelagenda voor de lange termijn. Investeer in ieders talent en skills. Of het nu gaat om inwoners of ondernemers. We zien deze behoefte vooral terug op de terreinen van economie en arbeidsmarkt. Door het bieden van perspectief kunnen we talent en kennis langer aan onze regio binden en ervoor zorgen dat afgestudeerden niet vertrekken.

Een dergelijke agenda biedt bedrijven de nodige zekerheid om te kunnen investeren in **innovaties**, verduurzaming en vergroening. Vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt is het belangrijk dat het MKB de

krachten bundelt bij het opleiden van mensen en gedeeld werkgeverschap organiseert. Het maakt het MKB naar de toekomst toe innovatiever en productiever. En met een dergelijk MKB United kunnen we als stad en regio ook nog beter de mensen aan ons binden.

Tot slot

In het toekomsttraject Tilburg in 2050 sprokkelen we nieuwe inzichten en vergezichten. Met dank aan de zes inspirerende sprekers van Tilburg University en de Academische Werkplaat brede welvaart weten we nu wat brede welvaart als (wenkend) perspectief en kompas naar de toekomst toe inhoudt. De inblik van Joks, Otto, Ton, Hans, Peter en Kim over brede welvaart als wenkend perspectief hebben we in dit document vastgelegd. Samen met andere opbrengsten uit de sprokkelfase, zoals het Fotoalbum Tilburg in 2050 en de beelden van inwoners, organisaties en partners bij de toekomst krijgen we de inzichten voor het opstellen van onze toekomstvisie **Tilburg in 2050**.

Deel 3: Beeld van inwoners

11. Beeld van inwoners: aanpak en opbrengst

11.1 Onze communicatie- en participatieaanpak

Aanleiding

In het bestuursakkoord 'Meer voor elkaar' hebben we aangegeven dat we met de stad in dialoog willen over het verhaal van Tilburg in 2050. In de 'Startnotitie Tilburg in 2050' is die ambitie verder uitgewerkt. Daarin is besloten dat we 'het actualiseren van de Omgevingsvisie' en 'het verhaal van Tilburg 2050' via een gezamenlijk, participatief proces doorlopen. De communicatie en participatieopgave voor het toekomsttraject Tilburg 2050 is als volgt geformuleerd: "We gaan de toekomst niet voorspellen, maar samen voorstellen". Deze zin vat in de kern de opgave van het programma Tilburg in 2050 samen:

Verhalend, in dialoog, bouwen we samen met inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties/partners aan de visie van Tilburg in 2050. Wij nodigen iedereen uit om met nieuwe inzichten en ideeën te komen over Tilburg in de toekomst.

Welke stad willen we in 2050 zijn? Wat komt er op ons af en wat staat ons nu en de komende jaren te doen? Hoe zien inwoners, ondernemers en organisaties hun stad en hun toekomst? Wat zijn hun angsten, hun wensen en hun toekomstbeelden?

Door samen met de stad over deze vragen te praten, sprokkelen we nieuwe inzichten en vergezichten, en we prakkezeren wat deze betekenen voor Tilburg in 2050. Want we gaan de toekomst niet *voorspellen*, maar *samen voorstellen*.

Doelen van onze aanpak

Onze communicatie- en participatieaanpak draagt bij aan een aantal doelen:

- We vinden het belangrijk dat we de kennis en ervaring van onze inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners aanboren om tot een zo goed mogelijke visie te komen. We speuren naar nieuwe inzichten en halen de 'rode draden' uit de gesprekken met hen.
- We vinden het belangrijk dat inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners zich herkennen in de visie. Daarvoor is het nodig dat ze betrokken zijn in het traject én dat we hun inbreng zo goed mogelijk verwerken in de visie. Of uitleggen waarom we iets niet hebben verwerkt.
- We vinden het belangrijk dat inwoners betrokken zijn in het traject en dat inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners zich uitgenodigd voelen om de visie samen te realiseren. Daarvoor is het nodig dat ze zich herkennen in de visie en zich daar betrokken bij voelen. Samen krijgen we immers meer voor elkaar.

De aanpak

We realiseren ons dat Tilburg in 2050 qua tijdspanne ("de blik op 2050"), qua geografisch niveau ("gemeentelijk niveau") en qua abstractie van onderwerpen best ver af staat van de leefwereld van veel Tilburgers. Het is daarom een uitdaging om Tilburgers bij dit toekomsttraject te betrekken. Bovendien wil niet iedere Tilburger op dezelfde manier betrokken zijn. Zo vindt de één het prettig om op een laagdrempelige, snelle en/of speelse manier te reageren, terwijl de ander juist liever 'de diepte in gaat' en goed geïnformeerd een bijeenkomst bezoekt. En weer iemand anders denkt 'uit zichzelf' niet mee, tenzij hij of zij persoonlijk bevraagd wordt.

Om Tilburgers toch zo goed mogelijk bij 'Tilburg in 2050' te betrekken, én om invulling te geven aan de doelen die de raad heeft gesteld, geven we de communicatie en participatie langs drie verschillende invalshoeken vorm (zie figuur). Op die manier zorgen we ervoor dat we Tilburgers op een voor hen passende manier bereiken en betrekken.

Figuur: invalshoeken

- Op **inhoud in dialoog** met inwoners, ondernemers, partners en maatschappelijke organisaties. *Deze invalshoek draagt bij aan het vergroten van de kwaliteit van de visie.*
- Dat organiseren we open en transparant, **persoonlijk en nabij** georganiseerd. *Deze invalshoek draagt bij aan het versterken van de betrokkenheid en daardoor het herkenbaar maken van de visie voor inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en partners.*
- En zijn daarin uitnodigend, **creatief en verrassend**. *Deze invalshoek nodigt inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en partners uit om initiatief te nemen.*

Bij iedere invalshoek passen andere manieren om het gesprek te voeren. Zo voeren we straatgesprekken om de mensen te betrekken die we normaal gesproken niet zo snel spreken ('persoonlijk en nabij'), richten we een digitaal platform in waarop mensen laagdrempelig en tijd- en locatieonafhankelijk hun toekomstbeeld konden delen ('inhoud en dialoog'), organiseren we stadsgesprekken over brede welvaart waarbij inwoners met experts in gesprek kunnen ('inhoud en dialoog'), en nodigen we basisschoolkinderen uit om hun toekomstdroom te tekenen ('creatief en verrassend').

In onderstaande tabel geven we een aan welke instrumenten we hebben ingezet, bij welke invalshoek het instrument past en hoeveel mensen we daarmee hebben bereikt. In de volgende hoofdstukken zoomen we bij ieder instrument in op wat we hebben gedaan, wie we hebben bereikt en wat we 'op inhoud' hebben opgehaald. In de slotparagraaf van dit deel brengen we de 'rode draden' van het gesprek met de stad in beeld.

Instrument	Invalshoek	Opbrengst
Stadsgesprekken brede welvaart	Inhoud en dialoog	6 lezingen 650 bezoekers
Digitaal platform denkmee.tilburg.nl/2050	Inhoud en dialoog	8000+ bezoekers 122 toekomstdromen
Binnenstadswandelingen	Inhoud en dialoog	Binnenstadwandelingen: 5 rondleidingen Informatiemarkt binnenstad: 150 inwoners
Werkatelier	Inhoud en dialoog	500 bezoekers 200 reageerders
Gericht gesprek fase 1 & 2	Persoonlijk en nabij	Fase 1: Klassenbezoek: 7 klassen, 200 leerlingen Career Week Tilburg University: 150 studenten. Fase 2: 140 jongeren en anderstaligen.
De wijk in	Persoonlijk en nabij	292 inwoners
Maak de Toekomst	Creatief & Verrassend	Kleurplatenproject: 60 leerlingen Podcastproject: 15 leerlingen

11.2 De wijk in!

Doel en opzet van de straatgesprekken

Om een grote diversiteit aan mensen te bereiken en te betrekken bij de visie Tilburg 2050 gingen we naar ze toe. Zo bereikten we ook mensen die we niet als vanzelfsprekend bereiken via een digitaal platform of stadsgesprekken over brede welvaart. Met een visueel aantrekkelijke installatie, "het straatlab", ondersteunden we laagdrempelig inhoudelijke gesprekken over de toekomst van de stad. Door met afbeeldingen op kubussen te werken, die toegespitst waren op acht thema's van brede welvaart, was het ook voor mensen met een taalbarrière mogelijk om mee te doen. Met de straatgesprekken geven we invulling aan de invalshoeken 'persoonlijk en nabij' en 'creatief en verrassend'.

Met het straatlab stonden we op negen locaties in verschillende delen van Tilburg. De locaties waren zo gekozen dat we het stille midden, jongeren en mensen die om uiteenlopende redenen (zoals laaggeletterdheid of een lage betrokkenheid) niet worden bereikt met andere instrumenten konden bereiken. In het straatlab spraken we met 290 Tilburgers over hun toekomst, en hun visie op de toekomst van Tilburg. De gesprekken leverden een enorme rijkdom en diversiteit aan toekomstdromen op.

Wie hebben we gesproken?

In het straatlab spraken we op negen locaties met 290 Tilburgers over hun toekomst, en de toekomst van Tilburg. Deze activiteiten vonden plaats in de zomerperiode. We hebben mensen gesproken op het Wagnerplein, in het Wilhelminapark, bij station Reeshof, in het Warandebos, op Stappegoor Boulevard, bij Sociaal Cultureel centrum De Schalm, op het Besterdplein, in het Spoorpark en in de Piushaven.

Dankzij de straatgesprekken spraken we een divers publiek over hun toekomstdromen: jonge ouders die met hun vakantievierende kinderen op pad waren in het Spoorpark, marktbezoekers op het Besterdplein, studenten en sporters bij T-kwadraat in Stappegoor, daklozen en museumbezoekers in het Wilhelminapark en winkelend publiek bij De Schalm in Berkel-Enschot. Bij het aanspreken van passanten van het straatlab hebben we, conform de wens van de raad, ons extra ingespannen om kinderen (al dan niet via hun ouders) en jongeren te betrekken.

Opbrengst van de straatgesprekken

De kubussen met de afbeeldingen, die als gespreksstarter dienden, correspondeerden met acht thema's van brede welvaart: wonen, woonomgeving, werken, leren, gezondheid, samen leven, vrije tijd en - als extraatje - Typisch Tilburg. We nodigden onze gesprekspartner uit om bij iedere thema de zijde te kiezen met de afbeelding die de gesprekspartner het meest aanspreekt. Op die manier 'bouwden' onze gesprekspartners hun toekomstbeeld. Bekijk het [filmpje over de straatgesprekken](#).

Uit de gesprekken hebben we per thema de volgende 'rode draden' gehaald:

Wonen

- Veel Tilburgers denken dat hoogbouw noodzakelijk is: de ruimte is schaars, terwijl er veel (en steeds meer) woningzoekenden zijn. Hoogbouw is dus nodig om veel én betaalbare woningen aan de stad toe te voegen. Tegelijkertijd *dromen* maar weinig mensen van een appartement: liever woont men in een grondgeboden woning met eigen tuin.
- Tilburgers vinden daarnaast betaalbaarheid belangrijk, en er wordt vaak gehamerd op het doorstromen van ouderen naar seniorenwoningen en het ombouwen van leegstaande panden.

- Tilburgers zijn best bereid om voorzieningen te delen, ook omdat het delen van voorzieningen het gemeenschapsgevoel kan versterken en effectief gebruik van de ruimte in de hand kan werken. Daarbij zijn mensen eerder bereid een (moes)tuin, een auto of een berging te delen dan een keuken of woonkamer.
- Tilburgers hameren op het belang van gemengde wijken, waarin jong en oud en verschillende nationaliteiten samenwonen. Dat vraagt dus in ieder geval om een mix van woningen in iedere wijk. Maar dat leidt niet automatisch tot gemeenschapsgevoel. Daar is extra inzet voor nodig.

Woonomgeving

- De meeste Tilburgers wonen het liefst in de buurt van de voorzieningen in het centrum, maar niet in (de drukte van) de binnenstad zelf.
- Voorzieningen die Tilburgers het fijnst vinden om in de buurt te hebben, zijn scholen, supermarkten en (huisartsen)zorg. Daarnaast vindt vrijwel iedereen het belangrijk om groen in de buurt te hebben: om te spelen, te bewegen of te verblijven. Ook ruimte om elkaar te ontmoeten vindt vrijwel iedereen belangrijk.
- Tilburgers verplaatsen zichzelf het liefste per fiets. Vrijwel iedereen vindt het belangrijk om het OV te verbeteren (zowel qua betaalbaarheid als qua fijnmazigheid). Omdat het OV niet optimaal is, blijft de auto de komende jaren nog bepalend voor de woonomgeving. In dat licht wordt ook 'de autoluwe binnenstad' wisselend beoordeeld.

Werken

- Tilburgers verwachten dat hybride en flexibel werken steeds normaler wordt. Toch geven de meeste mensen aan in de nabijheid van hun woning te willen werken.
- Tilburgers verwachten bovendien dat digitalisering en AI een grote stempel op de arbeidsmarkt gaat drukken. De één vindt die ontwikkeling zorgelijk, de ander ziet het als een kans. Tegelijkertijd blijft 'mensenwerk', bijvoorbeeld in de zorg en het onderwijs, onvervangbaar, denken mensen.
- De creatieve maakindustrie, lokale ambachten, praktijkbanen, en kleine ondernemingen worden het meest genoemd als het gaat over bedrijvigheid in Tilburg past ("de handen uit de mouwen"). Er wordt daarbij opgemerkt dat studenten van de universiteit vaak ook weer vertrekken naar bijvoorbeeld de Randstad, omdat er weinig aantrekkelijke (internationale) bedrijven in Tilburg zijn.

Leren

- Tilburgers verwachten dat het voor de toekomst zowel belangrijk is om technische vaardigheden te leren, als om sociale vaardigheden te blijven ontwikkelen. Door digitalisering staat dat laatste nu al onder druk. Juist het onderwijs wordt gezien als plek waar kinderen 'samen' komen en zich sociaal rijker kunnen ontwikkelen.
- Behalve dat het belangrijk is om 'mee te kunnen' in de technologische ontwikkelingen, is het ook belangrijk om te leren over de risico's en beperkingen daarvan (nepnieuws, influencers).
- Ook vinden Tilburgers het belangrijk dat kinderen worden aangemoedigd om zich te bekwamen in 'handwerk', 'vakmanschap'. 'echte ambachten', en 'het maken'. Dat vraagt om passende onderwijsinstellingen.

Gezondheid

- Gezondheid is volgens Tilburgers één van de belangrijkste thema's voor de toekomst. Juist omdat de (laagdrempelige huisartsen) zorg onder druk staat. Veel mensen denken dat technologie onvermijdelijk is om de druk op de zorg te verlichten, maar dit moet, vindt men, niet ten koste gaan van menselijk contact.
- Daarnaast wordt het versterken van de sociale samenhang als belangrijke remedie genoemd. Meer zorg voor elkaar, omzien naar elkaar, ontlast eveneens de professionele zorg. Veelgehoorde kanttekening is wel dat die zorg naast werken, gezinsleven, sporten, vrije tijd et cetera komt. Veel mensen ervaren dat het leven nu al druk is.
- Tilburgers vinden dat de gemeente vol op dit thema moet inzetten: informeren over een gezonde levensstijl, een gezonde levensstijl betaalbaar houden (sport, voeding, zorg toegankelijk houden), en de buitenruimte inrichten om sporten, bewegen en buitenspelen te faciliteren

Samenleven

- Veel Tilburgers verwachten dat de samenleving in de toekomst verder individualiseert, maar dromen van een meer collectieve samenleving, waarin mensen elkaar ontmoeten en omzien naar elkaar. Door levensdrukke, polarisatie en verminderd sociaal kapitaal (door digitalisering?) denkt men dat we ver af staan van een samenleving waarin het collectief voorop staat.
- Tegelijkertijd verwachten veel mensen in de toekomst informele zorg te verlenen of te ontvangen, bijvoorbeeld om eenzaamheid te verminderen.

Vrije tijd

- Veel Tilburgers denken in de toekomst meer vrije tijd te hebben, door pensionering, automatisering of het kiezen voor een andere levensstijl (in privé-werkbalans). Tilburgers vinden dat er op het gebied van vrije tijd genoeg te doen is: kunst, cultuur, winkels, evenementen, verenigingen. De kunst is om die infrastructuur betaalbaar te houden.
- In veel gesprekken worden de LocHal en het Spoorpark aangehaald als plekken waar inwoners vrijblijvend kunnen ontspannen en elkaar kunnen ontmoeten.

Typisch Tilburg: tips en tops van Tilburg

- Bij Tilburg denken mensen met name aan de creativiteit, de kermis en carnaval en de vrolijkheid en gezelligheid. Mensen zijn met name trots op de reuring: er zijn veel activiteiten en er is veel te doen, waarbij met name de kermis en carnaval genoemd worden. Ook 'de mensen' ("aanpakkers", "creatief en vindingrijk", "sociaal") zijn reden tot trots. Tenslotte worden beeldbepalende gebiedsontwikkelingen, zoals de Spoorzone en Piushaven, genoemd als geweldige transformaties die maken dat Tilburgers weer trots worden op hun stad.
- Ook zien inwoners verbeterpunten voor Tilburg: meer groen in de stad, meer ruimte om te sporten en voor kunst en cultuur, en het meer omzien naar elkaar en tussen verschillende bevolkingsgroepen.

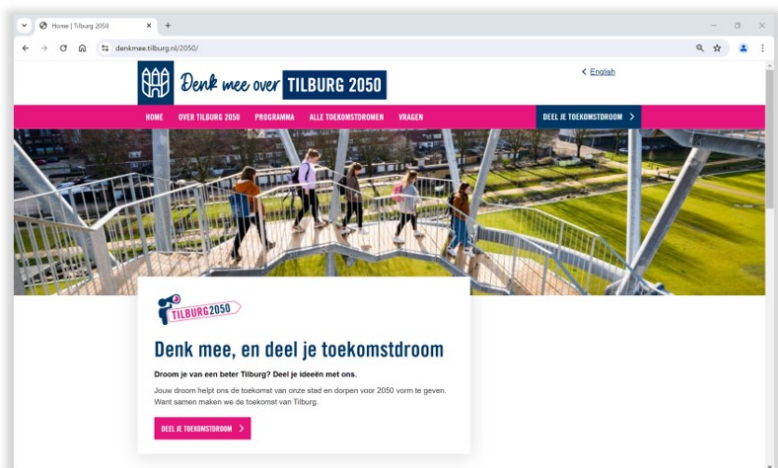
11.3 Digitaal platform denkmee.tilburg.nl/2050

Doel en opzet van het digitale platform

Naast de fysieke straatgesprekken, hebben we ook een digitaal platform ingericht: denkmee.tilburg.nl/2050. Zo is voor alle Tilburgers informatie over de visie Tilburg 2050 direct beschikbaar. Daarnaast is het voor alle Tilburgers een laagdrempelige (want: tijd- en locatieonafhankelijke) manier om mee te denken en hun toekomstdroom met ons te delen. Bovendien was het mogelijk om het platform te laten vertalen naar het Engels, zodat de informatie ook toegankelijk is voor anderstaligen. Ruim 8000 Tilburgers hebben tot nu toe denkmee.tilburg.nl/2050 bezocht om zich te laten informeren over de visie of om hun toekomstdroom achter te laten. Via het platform hebben we circa 120 toekomstdromen opgehaald.

Informatieve poot van het platform

Op het digitale platform hebben we alle relevante informatie over de visie Tilburg 2050 gedeeld, zowel qua inhoud als qua programma en proces. Zo is uitgelegd wat het doel van de visie is, hoe de tijdlijn en het programma eruitziet, en welke mogelijkheden er zijn om mee te denken of mee te doen. Bovendien is op het online platform alle informatie te vinden over de stadsgesprekken over brede welvaart en het Fotoalbum van de stad. Tenslotte konden mensen zich registreren voor het ontvangen van een nieuwsbrief, waardoor mensen actief op de hoogte werden gehouden.

Meedenk-poot van het platform

Op het platform was het ook mogelijk voor inwoners om hun toekomstdroom te delen en elkaars toekomstdromen te waarderen. Daarvoor hebben we hen uitgenodigd via onze social media-kanalen, maar ook tijdens en na afloop van fysieke bijeenkomsten, zoals de stadsgeprekken over brede welvaart of tijdens de Career Week. Tot nu toe zijn ruim 120 toekomstdromen gedeeld. Die dromen vallen uiteen in de categorieën wonen, werken, leren, leven, vrije tijd en overig (zie: opbrengst van het digitale platform).

"Plant je toekomst!" & het platform

In december 2024 is aan alle huisnummers 13 van de gemeente "toekomstpost" verstuurd. Met de oproep "Plant je toekomst!" hebben we inwoners uitgenodigd om hun toekomstdroom via het digitaal platform te delen. Naar aanleiding van de post nam het aantal bezoekers van het platform enorm toe: ruim 1500 Tilburgers hebben in december het platform bezocht. De aandacht voor- en de attentiewaarde van Tilburg 2050 is daardoor toegenomen. Ook hebben veel Tilburgers daadwerkelijk rondgekeken op het platform (en zich dus laten informeren). Ondanks dat veel Tilburgers het platform hebben bezocht, heeft slechts een beperkt aantal Tilburgers daadwerkelijk zijn/haar toekomstdroom gedeeld (circa 20). Die toekomstdromen zijn in de onderstaande paragraaf 'opbrengst van het digitale platform' verwerkt.

Opbrengst van het digitale platform

Wonen (43 dromen)

- Mensen dromen vooral van meer, meer diverse (bv. voor senioren) en meer betaalbare woningen. Hoogbouw is daarbij onderdeel van de oplossing. Een "Rotterdamse" skyline zou Tilburg niet misstaan, vinden sommigen. Maar er zijn ook andere oplossingen. Bijvoorbeeld door leegstand om te zetten naar woningen en samenwonen makkelijker te maken (hospitaverhuur, lotgenoten (zoals gescheiden mensen) in wooneenheden met collectieve ruimten, mantelzorg aan huis makkelijker maken, leeftijdsbestendige woongroepen, woningsplitsing). Verloedering en verkrotting moet sowieso worden tegengegaan.
- Er is ook veel aandacht voor de woonomgeving. Mensen hechten vooral aan een groene woonomgeving, want natuur verrijkt de stad, maakt de stad klimaatbestendiger en heeft een positief effect op onze gezondheid. Daarbij doen mensen suggesties als smalle bomen in smalle straten, groene gevels, stadstuinen/groen op daken, groene klimmers tegen lantaarnpalen. Kanttekening is dat het groen dan ook goed onderhouden moet worden. Ook wordt veel gedroomd van een kindvriendelijke omgeving, met ruimte om te spelen, schoon en (verkeers)veilig. Want wat kindvriendelijk is, is mensvriendelijk.
- Er is ook veel aandacht voor "behouden". Zo vinden Tilburgers het belangrijk om met name de identiteit van dorpen en volksbuurten te behouden. Er wordt gevreesd dat door het vele bijbouwen die identiteit onder druk komt te staan. Ook moeten karakteristieke gebouwen en monumenten behouden blijven (Het Blauwe Gebouw en de Katterug). Tegelijkertijd zijn woningen hard nodig, juist om 'onze jeugd', maar ook het talent van de universiteit "te behouden".
- Er wordt ook gedroomd over een 'rechtvaardigere' verdeling van de ruimte: veel ruimte voor auto's, weinig voor fietsers en voetgangers; brede straten met bomen en tuinen voor mensen met geld, smalle straten met weinig groen voor de rest.
- Tenslotte wordt er veel gedroomd over een autoluwe stad met een prominente rol voor het OV, ook voor mensen met een smalle portemonnee en voor mensen die minder mobiel zijn. Mensen ervaren namelijk (geluids)overlast en een gevoel van (verkeers)onveiligheid door het autoverkeer. Dat betekent wel dat het OV bereikbaar en betaalbaar zijn. Je ziet nauwelijks meer 'blik' in de straten, want het aantal auto's is afgenomen en het parkeren is 'op verschillende niveaus' georganiseerd, waardoor er meer ruimte is voor groen.

Werken (9 dromen)

- Met name studenten, die we hebben aangesproken tijdens de Career Week hebben hierop gereageerd. Zij geven aan dat Tilburg weinig grote, internationale bedrijven heeft. Daardoor verwachten zij na hun studie naar de Randstad te vertrekken.
- Ook dromen sommigen van een landschap met minder logistieke dozen

Leren (1 droom)

- Volgens de indiener van deze droom heeft Tilburg veel mogelijkheden om te blijven leren en ontwikkelen (binnen het onderwijs, maar ook via stages bij bedrijven). Dat moeten we voor de toekomst vasthouden.

Leven (39 dromen)

- Ook binnen dit thema wordt volop gedroomd over het vergroenen van Tilburg. Bijvoorbeeld groen om in te spelen, te bewegen en te recreëren, maar ook ten behoeve van de biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Vergroenen heeft bovendien een positief effect op de luchtkwaliteit en de gezondheid. Groen is bovendien een kans om gezond te leven/te eten: denk aan picknickplaatsen, stadsmoestuinen, gezamenlijke pluktuinen met fruitbomen, moestuintjes met groente en fruit op scholen (ook educatief element). Dat alles is bovendien duurzaam, vanwege het zelfvoorzienend-zijn en de korte voedselketens.
- Verder dromen mensen over het versterken van de 'sociale', 'begripvolle' de 'liefdevolle' stad. Werken aan sociale cohesie en sociaal contact tussen inwoners vindt men van belang. We willen een stad zijn waarin mensen elkaar helpen en ondersteunen. Beter nog is om op wijk- of buurtniveau de ondersteuning te krijgen die je nodig hebt (bijvoorbeeld om ouder of 'weer' gezond te worden), bijvoorbeeld van buurtgenoten of sociaal-maatschappelijke organisaties/stichtingen.
- Ook wordt er gedroomd over de levendigheid in de stad. De evenementen in de stad worden gewaardeerd, net als de ruimte voor creativiteit en kunst, 013, het Spoorpark, en het winkel- en voorzieningenaanbod in het centrum.
- Tenslotte is er aandacht voor mobiliteit en bereikbaarheid. Mensen vinden het belangrijk dat voorzieningen in het centrum bereikbaar blijven, maar pleiten wel voor minder auto's, meer fietsen, elektrisch vervoer en verbeterd OV (een trambaan voor Tilburg?).

Vrije tijd (18 dromen)

- Ook binnen dit thema werd er veel gedroomd over vergroening van de stad. Daarbij droomden mensen over het toevoegen van nieuw groen in het straatbeeld en het centrum (in de vorm van geveltuintjes, bomen, hanging baskets), nieuw groen aan de rand van de stad (in de vorm van natuur, moestuintjes, recreatief zwemwater), als het beter benutten van bestaand groen, en dan met name: het Spoorpark. Veel mensen zien verblijfsgroen als plek om elkaar te ontmoeten en om te bewegen.
- Hoewel mensen zich over het algemeen tevreden uitlaten over het centrum, dromen sommigen toch van nog meer gezelligheid en een nog mooier centrum, waar nog meer te doen is. Tegelijkertijd wordt de oproep gedaan om niet alleen naar het centrum te kijken: ook in de woonwijken moet aandacht zijn voor vergroening, gezelligheid en (verkeers)veiligheid.
- Tilburg wordt gezien als Sportstad en Muziekstad, dat zijn (recreatieve en economische) pijlers voor de stad, en dragen bij aan het imago van de stad.

Overig (12 dromen)

- Mensen dromen van een verbeterde bereikbaarheid van de stad en de dorpen. Zo wordt er – naar voorbeeld van Utrecht – gedroomd van een Bus Rapid Transit, een busverbinding met minder kleine haltes, maar die bijvoorbeeld het centrum, Stappegoor, de universiteit, het Wagnerplein en de Reeshof met elkaar verbindt, en die ook kan doorrijden naar de dorpen, de Efteling, Belgische steden of Eindhoven Airport. Ook wordt er gedroomd van voldoende parkeerplekken en transfermogelijkheden in het centrum.
- Mensen wensen daarnaast dat Tilburg blijft aanpakken (en doorbouwen!), en zorgzaam en creatief blijft.

We blijven denkmeemilburg.nl/2050 gebruiken als platform waarop alle informatie over dit visietraject te vinden is. Ook willen we, nu de 'Sprokkelfase' is afgerond, inwoners bevragen op de dilemma's die we in beeld hebben gebracht, bijvoorbeeld aan de hand van stellingen. We willen dit nóg makkelijker maken / laagdrempeliger inrichten dan het delen van een toekomstdroom in de Sprokkelfase, zodat we nog meer inwoners digitaal kunnen betrekken.

Doel en opzet van de gerichte gesprekken: fase 1

Klassenbezoeken aan het gemeentehuis

We hebben in april en mei 2024 zeven schoolklassen (vier middelbare schoolklassen (onderbouw), drie MBO-klassen) in de raadzaal ontvangen, om hen meer te vertellen over Tilburg 2050. Voordat we ongeveer vijftientwintig jaar vooruit wilden kijken, keken we eerst vijftientwintig jaar terug in de tijd. Op die manier kregen de jongeren gevoel bij hoe veel er de afgelopen vijftientwintig jaar is veranderd in de samenleving, op technologisch vlak en in Tilburg zelf. Vervolgens hebben we de jongeren verteld over trends en ontwikkelingen, zoals de verwachte demografische groei, de versnelde digitalisering, en de schaarste in ruimte, en de klimaatopgave. Tenslotte hebben we hen uitgedaagd om vijftientwintig jaar vooruit te kijken: welke dromen hebben zij voor de stad? Ongeveer 200 jongeren hebben hun toekomstdroom met ons gedeeld.

Eind april hebben we vanuit Tilburg 2050 deelgenomen aan de Career Week van Tilburg University. Dit was niet alleen een mooie kans om de gemeente als werkgever op de kaart te zetten, maar ook om (internationale) studenten te bevragen op hoe zij naar de toekomst kijken. In een uitnodigende setting hebben we met studenten gesproken over hoe zij naar hun eigen toekomst, en naar de toekomst van de gemeente kijken. Hun toekomstbeelden hebben we vervolgens gebruikt om - met behulp van AI - een visuele weergave van de stad te maken. Tijdens de Career Week hebben we circa 150 studenten gesproken.

My future is in Tilburg because...

Opbrengst van de gerichte gesprekken

Klassenbezoeken aan het gemeentehuis

Wonen

- Wonen is voor de scholieren geen urgent thema. Wel wordt regelmatig aangegeven dat het belangrijk is om meer hoge (maar wel mooie) en betaalbare flats neer te zetten. Dat is nodig zodat er meer mensen kunnen wonen, met name voor jongeren. En dan houd je ook nog ruimte voor andere dingen, zoals groen. Tegelijkertijd wordt regelmatig opgemerkt dat we ervoor moeten zorgen dat er minder mensen in Tilburg bij komen. Anders wordt de stad te druk en te vol.
- De oude gebouwen in de stad worden door de scholieren gewaardeerd, zeker de LocHal is een aansprekend voorbeeld. Tenslotte wordt er veel gezegd over de verschillen tussen het centrum enerzijds, en de woonwijken anderzijds. Er mag meer aandacht komen voor wijken als Tilburg-Noord, zodat die net zo fraai worden als het centrum.

Werken

- Werken is bij de scholieren nauwelijks ter sprake gekomen. Alleen in een MBO-klas verpleegkunde is kort gesproken over de toekomst van de zorg. De studenten gaven aan dat de toekomst van de zorg wel moest veranderen, omdat er anders veel te weinig handjes zijn. Digitalisering en robotisering wordt belangrijker. Tegelijkertijd is voor de studenten het menselijke aspect en de persoonlijke aandacht de belangrijkste drijfveer om in de zorg te gaan werken.

Leren

- Leren is voor scholieren ook geen urgent thema.

Leven

- Mobiliteit is een vaak terugkerend thema onder de scholieren. De mening over de bereikbaarheid van de stad loopt uiteen. Het ene deel van de scholieren vindt dat - doordat Tilburg niet erg groot is - je met de fiets overal wel kan komen en alles wel bereikbaar is. Maar het merendeel van de scholieren is erg kritisch over de bereikbaarheid van de stad. Zo vinden veel scholieren dat er betere fietspaden moeten komen, er minder auto's door de binnenstad moeten rijden, er minder wegwerkzaamheden moeten zijn, en de busverbindingen naar de woonwijken en de dorpen beter moeten zijn, en dan het liefst ook in de nacht. En er is een deel van de scholieren die óók de bereikbaarheid van de stad willen verbeteren, maar de oplossing daarvoor zien zij in het opnieuw tweebaans maken van de cityring en het beter handhaven van verkeersregels.
- Ook de natuur is een belangrijk thema voor jongeren. Jongeren vinden dat er volop mag worden ingezet op vergroening, meer natuur, tegengaan van klimaatverandering, terugdringen van CO₂-uitstoot, verduurzaming. Tegelijkertijd zien veel jongeren dat er al een grote verbetering heeft plaatsgevonden in de afgelopen jaren. Veel jongeren zijn al trots op de vergroening van de stad. Maar dat mag nog méér!
- Verder is er ook aandacht voor een schoner Tilburg. Er wordt met name gedroomd over het terugdringen van zwerfafval (en dus meer prullenbakken plaatsen), maar ook het terugbrengen van plekken waar gerookt mag worden, het inzetten op schone energie en duurzame merken (geen fast fashion meer).
- Scholieren dromen tenslotte van een veiliger Tilburg. Het bestrijden van criminaliteit, handhaven van verkeersregels en aanpakken van seksisme worden regelmatig genoemd. Ook een socialer Tilburg komt zo nu en dan terug: het aanpakken van dakloosheid en meer aandacht voor de 'armere wijken'.

Vrije Tijd

- De gezellige sfeer in het centrum wordt alom geprezen. Er zijn veel en veel diverse winkels, leuke activiteiten en festivals, gezellige horeca in o.a. de Korte Heuvel en de Emmapassage, Willem II, de kermis, carnaval, goede voorzieningen en een bloeiend (sport)verenigingsleven. Tegelijkertijd dromen jongeren – niet geheel verrassend – voor meer activiteiten (zoals festivals) voor jongeren onder de 18. De scholieren hebben het gevoel dat ze, qua activiteiten, een beetje tussen wal en schip vallen.

Career Week bij Tilburg University

Wonen

- Wonen is voor veel studenten een belangrijk thema. Ze geven aan zich zorgen te maken over of er in de toekomst wel een zelfstandige, betaalbare woning voor hen beschikbaar is. Zeker vanuit het perspectief van mogelijke gezinsuitbreiding (wat veel studenten binnen in 2050 wel hopen te hebben) is huisvesting belangrijk, maar studenten maken zich zorgen over wanneer ze die stap kunnen zetten. Daarbij drukt ook het gewicht van de studieschuld op hun schouders.
- Studenten die in- of rondom Tilburg zijn geboren en getogen maken zich veel zorgen over het vinden van een woning: zij hebben vaker ook de wens om hier te blijven wonen. Ook internationale studenten schatten hun kansen op de Tilburgse woningmarkt laag in.

Werken

- Opvallend veel (internationale) studenten denken slechts tijdelijk in Tilburg te blijven. Veel van hen hebben we de wens om voor grotere, internationale bedrijven te werken. Die denken zij eerder in de Randstad te vinden dan in Tilburg. Ze hebben dan ook vaak de wens om in de Randstad te gaan wonen, ook al zijn woningen daar nog minder betaalbaar dan in Tilburg.

- De gesprekken gaan ook vaak over het 'binden en behouden' van talent. Vrijwel iedereen noemt dat een belangrijke opgave voor de stad. Het meest belangrijk is dat er een passend aanbod qua werkgelegenheid is. Maar ook het 'verliefd' worden op de stad / de aantrekkelijkheid van de stad, en het opdoen en behouden van vriendschappen in de stad is belangrijk. Als Tilburg het tweede Rotterdam wordt, zien veel studenten zich hier wel blijven.

Leren

- Er zijn veel studiemogelijkheden in Tilburg. Dat wordt door veel (internationale) studenten onderstreept. Dat wordt ook belangrijk gevonden: het samenbrengen van kennis zorgt voor innovatie. Tilburg wordt ook gezien als plek waar je kunt blijven leren en ontwikkelen. Dat is een kracht van de stad.

Leven

- Studenten beschouwen zichzelf als een kracht of een drijvende motor in de stad. Het zijn van een studentenstad brengt reuring, gezelligheid en geld (studenten doen veel uitgaven!) met zich mee. Tilburg wordt ook gezien als een sociale stad, waarin diversiteit wordt omarmd en gevierd. Dat vinden studenten belangrijk en moet Tilburg nadrukkelijk blijven doen. Veiligheid is daarentegen een zorgenkindje: zowel in het uitgaansleven, maar ook in de wijken.
- Over de bereikbaarheid van Tilburg wordt wisselend gedacht. De campus is goed bereikbaar, en de stad is, zeker vanuit de Randstad, ook per trein goed te bereiken. Bovendien zorgt de relatieve kleinschaligheid dat het meeste met de fiets ook wel te bereiken is. Daarbij doet het autoverkeer (ook in fietsstraten) en de beperkte verlichting af aan het veiligheidsgevoel. Een ander deel van Tilburg juist matig bereikbaar. Zeker de OV-verbinding tussen centrum en omliggende wijken (bv. Noord, Stappegoor) en dorpen zijn niet optimaal. Ook de OV-verbindingen in de avond- en nachtelijke uren vinden studenten te beperkt.

Vrije Tijd

- Veel studenten vinden de campus prettig. Dat komt door de goede bereikbaarheid van de campus en door de ligging in het groen. Tilburg wordt door de ene helft van de gesprekspartners gezien als een fijne stad om te zijn, dankzij de vele evenementen, festivals en de gezellige binnenstad. Ook de relatieve kleinschaligheid, maar wel met voldoende *booming* plekken (zoals Spoorzone, Dwaalgebied, Spoorpark, Emmapassage en Piushaven), wordt gewaardeerd. Het urban karakter van Tilburg spreekt ook aan. De andere helft vindt juist dat Tilburg maar beperkt bruist, levendig is. De stad maakt een wat grauwe en rommelige uitstraling, met te weinig groen, ongezellige pleintjes, lelijke gebouwen en veel afval.

Doel en opzet van de gerichte gesprekken: fase 2

In de eerste fase van de gerichte gesprekken stond het 'Sprokkelen' centraal. We haalden bij scholieren en studenten hun toekomstdromen op. Daarbij zoomden we in op de thema's Wonen, Werken & Leren, Leven en Vrije Tijd. Door deze gesprekken te voeren, bereikten we veel jongeren, één van de doelgroepen waarvoor de raad extra aandacht had gevraagd. Vanaf december 2024 voerden we een nieuwe reeks gerichte gesprekken. Het doel daarvan was niet zozeer om nieuwe toekomstdromen te 'sprokkelen', maar met name te verdiepen op hetgeen we hadden opgehaald. Dat deden we wederom met de doelgroepen waarvoor de raad aandacht heeft gevraagd: jongeren en anderstaligen. Op die manier gaven we invulling aan de invalshoek 'persoonlijk en nabij'.

De Home Alone Diner Show vanuit WeSpeak

Vlak voor kerst waren we vanuit Tilburg 2050 aanwezig bij de Home Alone Diner Show, georganiseerd door de jongeren van WeSpeak. Tijdens het kerstdiner gingen de jongeren van WeSpeak met de circa 100 aanwezigen in gesprek over wat zij belangrijk vonden, voor nu en voor de toekomst. Vanuit Tilburg 2050 hebben we niet actief deelgenomen aan het gesprek, maar hebben we wel goed ons oor te luister gelegd, om zo te horen wat de aanwezigen bezig hield, zoals de wens voor een nieuw sportcomplex in West en betaalbare woningen.

Taalclub bij Wijkcentrum De Poorten

In januari zijn we langsgegaan bij de taalclub van Wijkcentrum De Poorten in Oud-Noord. Bij de Taalclub zijn mensen welkom die beter Nederlands willen spreken of schrijven. Met de circa 25 aanwezige deelnemers hebben we gesproken over een aantal stellingen. De stellingen gingen enerzijds over het 'thuis voelen in Tilburg' en anderzijds over hoe ze hun woning en woonomgeving waarderen.

Opbrengst van Taalclub

De deelnemers gaven vrijwel allemaal aan zich thuis te voelen in Tilburg. Dat komt met name doordat ze hun omgeving typeren als 'vriendelijk, behulpzaam en aardig'. Ook hebben zij contact met hun burens, of met buurtgenoten, die ze tegenkomen in het buurthuis, op de school van hun kinderen of in de supermarkt. Ook benadrukken ze dat het samenleven met verschillende nationaliteiten prettig is. Een enkeling geeft aan dat het – vanwege de taalbarrière - moeilijk is om betekenisvol contact te leggen met de sociale omgeving.

De deelnemers geven verder aan dat ze veelal in een rustige omgeving wonen. Dat vinden zij prettig. Het merendeel voelt zich dan ook veilig in hun omgeving. Wel neemt het veiligheidsgevoel 's avonds af en zijn er een aantal plekken in de wijk (Goirkestraat, AH XL, Wilhelminapark en rondom coffeeshop) die minder veilig voelen, dan wel vanwege (hardrijdend) verkeer dan wel vanwege drank- en drugsgebruikers. Vrijwel iedereen geeft aan dat de woonomgeving aantrekkelijker, gezelliger, klimaatbestendiger en gezonder wordt door meer bomen, bloemen en planten.

Tenslotte zijn de deelnemers verdeeld over hoe tevreden ze zijn met hun huizen. Een aantal deelnemers is er blij mee, omdat het huis in een fijne buurt staat en veilig voelt; een aantal is niet tevreden, omdat de huizen oud (en niet goed onderhouden), vochtig en best klein zijn. Een aantal deelnemers verwijst daarbij ook naar het moeizame contact met woningcorporatie of huisbaas.

In gesprek met de debatclub van De Nieuwste School

In januari zijn we in gesprek geweest met de debatclub van De Nieuwste School. Met de circa 10 leerlingen (15- en 16-jarigen) hebben we gesproken over een aantal stellingen. De stellingen gingen enerzijds over het 'thuis voelen in Tilburg' en anderzijds over hoe ze hun woonomgeving – en Tilburg als stad – waarderen.

Opbrengst van debatclub

De leerlingen gaven aan dat 'het thuis voelen' de optelsom is van het huis waarin je woont, de woonomgeving waarin je opgroeit, de (leef)omstandigheden waarmee je te maken hebt, hoezeer je 'gewend' bent geraakt aan je situatie, en tenslotte de sociale omgeving/mensen om je heen. In Tilburg wordt met name dat laatste als waardevol ervaren: de sociale omgeving voelt als 'een gemeenschap', ook omdat er veel activiteiten zijn.

Verder discussieerden we met leerlingen over de stelling of een fijne woonomgeving óf een groot huis belangrijk was. De leerlingen benadrukten het belang van een fijne woonomgeving, juist ook omdat er te weinig ruimte is om alleen maar grote huizen te bouwen. Als we voor veel mensen een woning wensen, zullen we ook kleiner en betaalbaarder moeten bouwen. Toch gaven de leerlingen aan dat het óók goed is om grote(re) huizen te bouwen. Want in een te klein, te vol huis, is het ook lastig om je echt thuis te voelen.

Als het dan gaat over hoe die woonomgeving eruit moet zien, geven de leerlingen aan dat het onder andere belangrijk is om efficiënte vervoersmogelijkheden te hebben. Als er meer ruimte komt voor OV, en minder voor de auto, dan ontstaat er ook meer ruimte voor groen, parken, plekken om samen te komen, speel- en sportplekken en ontspanning.

In gesprek met de schakelopleiding van Yonder

Eind januari zijn we met de schakelopleiding van Yonder in gesprek gegaan. We hebben twee klassen, met circa 25 leerlingen met verschillende nationaliteiten van circa 15 jaar oud, gesproken over het 'thuis voelen in Tilburg', maar ook over hun ideale woonomgeving en over hoe zij denken dat er over 25 jaar geleerd en gewerkt wordt.

Opbrengst van Schakelopleiding Yonder

De leerlingen geven vooral aan dat de mensen in je omgeving en de sfeer bepalend zijn voor of je je thuis voelt. In Tilburg voelt dat goed: vooral omdat er vrienden en bekenden wonen, maar ook omdat mensen over het algemeen vriendelijk zijn, en elkaar groeten op straat. Ook de fysieke omgeving is van belang. Deze bestaat idealiter uit fijne (buiten)plekken (voor jongeren) om gezellig samen te komen (volgens de meisjes) en om te sporten (volgens de jongens), die schoon, veilig en groen zijn, en waarbij je voorzieningen in de buurt hebt. Ook al is het niet erg om de fiets of het OV te pakken om ergens te komen. Over de toekomst van 'leren en werken' zijn de jongeren eensgezind: ze verwachten dat

enerzijds robotisering en AI een hoge vlucht nemen, terwijl aan de andere kant het belangrijk blijft om samen te werken en sociaal contact te blijven hebben. Zo kun je elkaar motiveren, van elkaar leren en het gezellig hebben met elkaar. Dat betekent ook dat mensen niet alleen maar 'thuis kunnen werken'. Je moet ook op locatie, met collega's, kunnen werken: dat is vanwege gezelligheid (en daarmee: gezondheid) van belang. Belangrijk om daar een balans in te hebben.

11.5 Binnenstadwandelingen en binnenstadinformatiemarkt

Doel en opzet van de binnenstadwandeling

Tilburg in 2050: het klinkt nog ver weg. Maar de komende jaren verandert er al veel, zeker in de binnenstad. Daarom organiseren we rondwandelingen in de binnenstad, die worden verzorgd door onze eigen omgevingsmanager en/of stedenbouwkundige. Tijdens de rondwandeling praten we deelnemers bij over wat er de afgelopen jaren is veranderd en wat er de komende tijd nog gaat veranderen. Bovendien grijpen we het

moment aan om in gesprek te gaan: wat vinden deelnemers belangrijk voor de toekomst? Met de wandelingen organiseren we op een plezierige en visuele manier het inhoudelijke gesprek over de toekomst.

Naast de binnenstadwandelingen hebben we ook input opgehaald tijdens de informatiemarkt voor de binnenstad eind mei 2024. Tijdens deze informatiemarkt konden bezoekers zich laten informeren over de toekomstige ontwikkelingen in de binnenstad. Vanuit Tilburg in 2050 werden de bezoekers uitgedaagd om met hulp van kunstmatige intelligentie in gesprek te gaan over wat voor stad willen én kunnen we zijn in 2050? Dit leverde tal van interessante gesprekken en beelden op.

Wie hebben we gesproken?

We hebben de afgelopen periode (vanaf april) vijf rondleidingen verzorgd. Telkens was er plek voor circa 20 deelnemers. De komende periode staan er nog twee rondleidingen op de planning. Tijdens de binnenstadmarkt in mei hebben circa 150 bezoekers meegedacht over Tilburg in 2050.

Opbrengst van de binnenstadwandeling

Wonen

- De huidige ontwikkelingen in de binnenstad worden gewaardeerd, met name de Spoorzone, het Spoorpark, de Piushaven en het gebied bij de AaBe-fabriek worden genoemd. Zeker in vergelijking met (tientallen) jaren geleden, is Tilburg-centrum nu een heerlijke plek om doorheen te dwalen. De ontwikkelingen van de laatste jaren zeggen ook iets over het 'karakter' van Tilburg. We durven grootstedelijk te denken, maar zorgen ook voor kleinschaligheid: een stad met een dorps community gevoel. Dat moeten we behouden. Het laat ook zien dat initiatief in Tilburg wordt gewaardeerd, dat Tilburg zich heeft herontdekt, en dat we in Tilburg samen "bouwen". Daardoor heeft de stad "smoel" gekregen en is in de centrumgebieden voor iedereen wat wils. Tilburgers zijn weer trots.
- Tilburg is geen "oude stad", als Breda of 's-Hertogenbosch. Dat moeten we ook niet willen zijn. Tegelijkertijd vindt men het belangrijk om de oude gebouwen en monumenten die we wel hebben zorgvuldig te bewaren.
- Wel wordt er, ondanks of misschien: juist vanwege de geschiedenis waarin verschillende dorpen aaneengegroeid zijn tot één stad, gewaarschuwd voor het "samensmelten" van Tilburg-centrum, de wijken en de omliggende dorpen. Belangrijk om de gemoedelijkheid, de eigenheid en het eigen karakter van de wijken en dorpen te behouden.
- Om het woningtekort op te lossen, vinden mensen het vooral belangrijk om (betaalbaar) bij te bouwen, leegstand te verminderen en de doorstroommogelijkheden voor senioren te vergroten. Zo komen jongeren eerder aan een woning.
- Tenslotte vragen mensen aandacht voor de transformatie van een woonomgeving naar een leefomgeving: een groene omgeving, met ruimte om te ontmoeten en een sterke sociale samenhang.

Werken

- Tilburg wordt gezien als stad waarbij er veel bereidheid is om samen te werken, we zijn niet vies van hard werken en doen i.p.v. blijven praten. Dat past goed bij ons verleden: een bruisende stad met

klassieke industrieën en een textielverleden. Die ambachten en maakindustrie, nog uitgeoefend door lokale bedrijfjes, maken Tilburg uniek. Dat moet behouden blijven.

- Een andere drager van 'werken' is de creatieve sector. De kunst- en cultuursector, waaronder ook de evenementenindustrie, dragen niet alleen bij aan het verdienmodel van Tilburg, maar helpen ook bij het identiteitsbesef. Datzelfde geldt voor het MKB: een belangrijke economische pijler, maar tegelijkertijd essentieel voor het dragen van maatschappelijke voorzieningen, zoals door de sponsoring van verenigingen. Belangrijk om dat te blijven behouden en stimuleren.

Leren

- Tilburg wordt zeker gezien als studentenstad, dat brengt een prettige dynamiek en veel reuring met zich mee.
Er wordt aandacht gevraagd voor het verbinden van MBO- en HBO-onderwijs met het lokale bedrijfsleven: welk onderwijs is hier nodig? Op die manier verbinden we studenten aan onze stad, onze maatschappelijke organisaties en ons bedrijfsleven, en vergroten we het sociale bewustzijn. Daar zit ook een zorg: we zien nu dat studenten vaak na hun studie naar andere steden vertrekken voor betekenisvol werk bij een aantrekkelijke werkgever. Die uitstroom moeten we stoppen, zodat we talent – op alle opleidingsniveaus – voor de stad behouden.

Leven

- Tilburgers ervaren een sterk saamhorigheidsgevoel in de stad. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het bloeiende verenigingsleven en de vele lokale initiatieven en activiteiten ter bevordering van de sociale cohesie en leefbaarheid. Onze verbondenheid en gezelligheid, dat zit in ons DNA. Maar daar zit ook ruimte voor verbetering: wat is de gemeentelijke visie op dat verbinden? Hoe geeft de gemeente dat vorm, welke rol ziet ze daarin voor zichzelf? Hoe kan de gemeente (ruimtelijk) ontmoeting en verbinding faciliteren?
- Het versterken van de sociale samenhang is een belangrijke opgave. Inwoners vinden het belangrijk dat we meer naar elkaar omzien, eenzaamheid verminderen, en de aandacht versterken op de groepen inwoners die de "grote transities" niet/moeilijk mee kunnen maken. Er is namelijk een behoorlijke groep inwoners die "tussen wal en schip" valt maar wel veel kwaliteiten hebben: hen helpen om (weer) mee te doen, is belangrijk. Belangrijk om ook community werk of vrijwilligerswerk te waarderen.
- Mobiliteit en bereikbaarheid is een belangrijk thema. Er wordt met name aandacht gevraagd voor het verbeteren van het OV in en naar de stad. Zo moet het OV vanuit de omliggende dorpen verbeterd worden (station in Berkel-Enschot), kunnen transferhubs aan de rand van het centrum gerealiseerd worden, kan het centrum autovrij en fietsvriendelijk gemaakt worden, kan er worden ingezet op deelmobiliteit, en kan een snelbus (of tramnetwerk) langs de stadshotspots gerealiseerd worden.
- Ook vergroening is een terugkerend thema. Mensen hameren op het belang van groen: in het centrum, maar ook in de woonwijken zelf. Groen is aantrekkelijk (mits onderhouden), nodigt uit tot ontmoeten en bewegen, en is belangrijk tegen klimaatverandering. Bovendien helpt groen bij het versterken van biodiversiteit en helpen 'groene longen' (van Wilhelminapark tot Piushaven?) bij het verbeteren van de luchtkwaliteit.

Vrije tijd

- Tilburg wordt gezien als creatieve muziek- en evenementenstad. Ook het imago van Tilburg als sportstad komt regelmatig terug.
- De deelnemers aan de wandelingen zien het winkel-, voorzieningen-, en horeca-aanbod in de Tilburgse binnenstad als voldoende, en voldoende divers. Ook zijn zij tevreden met de aard/het aantal activiteiten en evenementen in de binnenstad. Tegelijkertijd levert dat spanning op: met name binnenstadbewoners waarschuwen voor de "verpretparkisering", en daarmee de afnemende leefbaarheid, van de binnenstad. Zijn er grenzen aan de reuring?
- Ook vragen de deelnemers aandacht voor de kwaliteit van het onderhoud en voor de aanpak van leegstand. Dat laatste kan aangepakt worden door bijvoorbeeld pop-up-winkeltjes te vestigen, ruimte te bieden aan creatievelingen en kunstenaars, koffie- en ontmoetingsplekken te realiseren of te verbouwen naar woningen.

11.6 Maak de toekomst!

Doel en opzet van 'Maak de toekomst!'

In onze aanpak zetten we ook in op creativiteit: een verrassende manier om over de toekomst na te denken kan leiden tot verrassende inzichten of tot een verrassend gesprek. Daarom hebben we, zoals bij de Career Week en bij de straatgesprekken, bijvoorbeeld veel gebruik gemaakt van AI-beelden. Die verbeelding helpt om de toekomst tastbaar(der) te maken, en maakt het gemakkelijker om over zoiets abstracts het gesprek te voeren.

Wie hebben we gesproken

We hebben 'Maak de toekomst' voorsnog op drie manieren invulling gegeven:

1. Stadsgebedicht 'Tilburgse grond' & Expo Fixeer-tbg

We hebben onze stadsdichter Fredrike Luijten gevraagd een gedicht te maken over Tilburg. Het gedicht '[Tilburgse grond](#)' diende als inspiratiebron en vertrekpunt om met elkaar het gesprek te voeren over Tilburg in 2050. We hebben het gedicht tijdens verschillende bijeenkomsten laten horen. Ook zijn we aangehaakt bij de fotowedstrijd 2024 van Fixeer-tbg. Het thema van de wedstrijd was een combinatie van '(Samen)leven' en 'democratie'. Deelnemers kunnen foto's inzenden die gaan over wonen, werken, leren, leven en vrije tijd in Tilburg. Tijdens de Week van de Democratie werden de foto's op verschillende plekken in Tilburg getoond, en uiteindelijk werden eind oktober de foto's geëxposeerd in het Paleis-Raadhuis. Geïnspireerd door de foto's werden de bezoekers vervolgens uitgenodigd om mee te denken over de toekomst van Tilburg tijdens het werkatelier.

2. Knip- en kleurplaten met basisschoolleerlingen

We hebben voor twee basisschoollklassen (groep 7 en 8) van basisschool De Sleutel in Tilburg-Noord een gastles over Tilburg in 2050 verzorgd. Daarin vertelden we de leerlingen over wat er de afgelopen

vijfentwintig jaar (nog voordat zij waren geboren!) is veranderd, en welke trends en ontwikkelingen er op ons af komen. Vervolgens daagden we hen uit om hun ideale toekomst te verbeelden. Met kleurpotloden en knipsels uit tijdschriften gingen de leerlingen aan de slag.

3. Podcastproject met middelbare schoolleerlingen

Vanuit het Koning Willem II-college hebben vijftien mavo-3-leerlingen meegedaan aan een podcastproject. Ter voorbereiding hebben we een gastles over Tilburg in 2050 verzorgd. Daarin vertelden we de leerlingen over wat er de afgelopen vijfentwintig jaar (nog voordat zij waren geboren!) is veranderd, en welke trends en ontwikkelingen er op ons af komen. Vervolgens daagden we hen uit om in hun podcast te bespreken hoe zij de toekomst van Tilburg voor zich zien.

De producten (het gedicht, de knip- en kleurplaten, en de podcasts) kunnen we tijdens een mogelijke expositie over Tilburg in 2050 tentoonstellen.

Opbrengst van Maak de toekomst!

Wonen

- De basisschoolleerlingen vinden het belangrijk dat er meer huizen en flats worden gebouwd. Ze vinden het belangrijk dat iedereen een goede woning heeft (en dat kinderen kunnen opgroeien in een goede woning). Een goed huis hebben, zorgt ervoor dat je ook beter voor jezelf kan zorgen.
- Voorzieningen die zij belangrijk vinden om in de buurt te hebben zijn supermarkten, scholen, geloofshuizen, en ziekenhuizen. Ook andere winkels, zoals een drogisterij en kledingwinkels, vinden de leerlingen fijn om in de buurt te hebben. De Piushaven wordt vaker als goed voorbeeld van wonen/voorzieningen genoemd.
- De basisschoolleerlingen zien ook veel kansen om daken beter te benutten, bijvoorbeeld voor zonnepanelen, groen/parken, maar ook voor sport en spel.
- De basisschoolleerlingen dromen verder over een groene woonomgeving, met gras, bomen, bloemen en water. Daar worden mensen namelijk blij van. De fiets is voor de leerlingen – niet verrassend – het favoriete vervoersmiddel.

Werken

- Dit thema houdt de basisschoolleerlingen niet bezig.

Leren

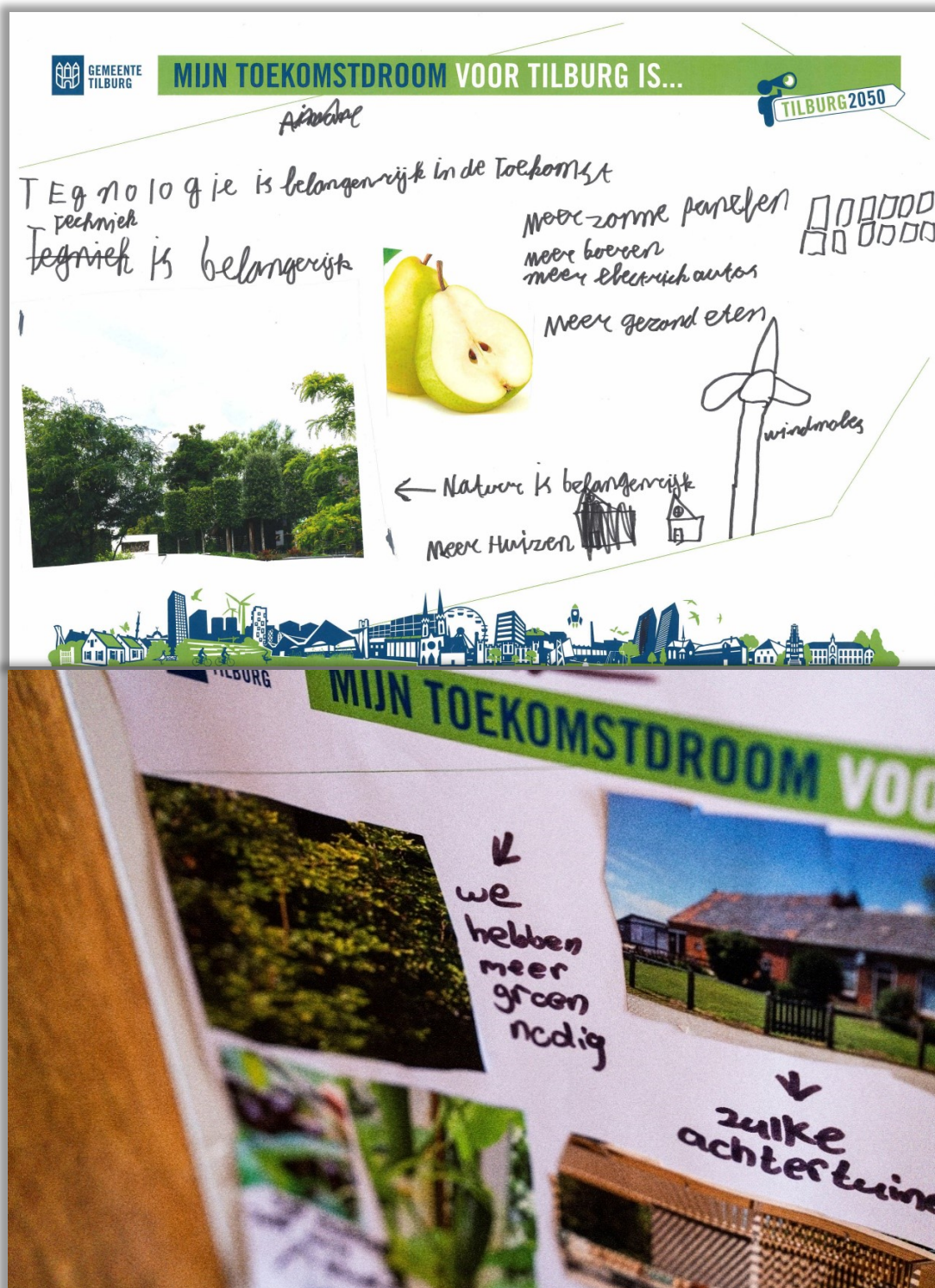
- Dit thema houdt de basisschoolleerlingen nauwelijks bezig. Een enkeling geeft aan dat het belangrijk is om veel over technologie en robots te leren, omdat steeds meer digitaal of met robots gaat. Nu zijn het nog elektrische auto's, maar misschien hebben we over vijfentwintig jaar vliegende robotauto's?

Leven

- De basisschoolleerlingen hebben veel aandacht voor het thema gezond-zijn in een gezonde wereld. Ze vinden het belangrijk dat gezond eten gestimuleerd wordt en betaalbaar(der) wordt gemaakt. En het is goed om te weten waar je eten vandaan komt of het zelf te verbouwen (zelfvoorzienend).
- Ook vinden ze een gezonde wereld belangrijk: door goed voor de natuur (en de dieren daarin) te zorgen, zorgen we ook goed voor onszelf.
- Voor een gezonde wereld is duurzaamheid belangrijk. De basisschoolleerlingen verwachten meer zonnepanelen, meer windmolens, meer elektrische auto's, duurzame huizen en een groene leefomgeving.

Vrije Tijd

- Vrije tijd/tijd om te relaxen is belangrijk en gezond. Dus we moeten genoeg vrije tijd overhouden.
- De basisschoolleerlingen vinden het belangrijk om minder te consumeren (schoonheidsproducten en fashion). Maar ze geven tegelijkertijd aan dat ze het ook leuk vinden om te winkelen en kleding te kopen.

11.7 Denk mee in het Werkatelier Tilburg 2050

Doel en opzet van het Werkatelier Tilburg 2050

De afgelopen maanden hebben we in het Werkatelier Tilburg 2050 samen met inwoners gesproken over de toekomst van Tilburg. Het werkatelier, gevestigd in de raadszaal op de eerste verdieping van het Paleis, was van juni tot oktober 2024 op verschillende momenten open voor het publiek. Vanuit het verleden en het heden keken we gezamenlijk vooruit naar de toekomst. Met behulp van kaartmateriaal, AI en de tussentijdse

resultaten van het sprokkelen brainstormden we over hoe Tilburg er in de toekomst uit zou kunnen zien. Het werkatelier was open op woensdagmiddagen en vrijdagochtenden. Daarnaast was het werkatelier open tijdens de landelijke verkiezingen, de Nationale Archeologiedagen, Boeken rond het Paleis, Open dag Stadhuis, Open Monumentendag, opening Stadsforum en tijdens de foto-expositie van Fixeer-tbg.

Wie hebben we gesproken?

Op al deze momenten hebben in totaal ruim 500 bezoekers het werkatelier bezocht, waarvan 200 bezoekers hun ideeën, zorgen en dromen voor de toekomst met ons hebben gedeeld. De groep van bezoekers en meedenkers was divers: studenten van de Crossoverlabs van Fontys, jonge gezinnetjes tijdens Boeken rond het Paleis, senioren tijdens de Archeologiedagen, en kinderen die meededen aan het kindercollege tijdens Open Monumentendag.

Opbrengst van het Werkatelier Tilburg 2050

Wonen

- Inwoners geven aan over het algemeen tevreden te zijn met de buurten waarin ze wonen. Het dorpse gevoel van de stad, ondanks de omvang, is voor vele inwoners een mooi kenmerk van Tilburg. Daarbij zijn onze inwoners trots op de ontwikkelingen die Tilburg in de afgelopen decennia heeft doorgebracht. De modernisering, vergroening en het cultuurbehoud brengt positieve gedachte naar boven. Hierbij worden vaak de Piushaven, Spoorzone en het Spoorpark als voorbeelden van verbetering genoemd. De goede ontwikkelingen van de stad betekent echter niet dat de stad af is. We moeten de stad zien vanuit het perspectief van kathedralenbouwers. Een langdurig proces, verdeeld over meerdere generaties, wat na de uiteindelijke voltooiing onderhoudt vergt. Zo zijn er voor Tilburg nog verschillende opgaves die de inwoners richting 2050 graag zien verbeteren. Het hoofdthema, dat door vele inwoners benoemd wordt is de verdere vergroening van de binnenstad en het behoud van natuur buiten de stad. Het plaatsen van meer bomen, struiken en wildgroei wordt vaak genoemd, hierbij gaat het om groen dat blijft en beklijft. Tevens is er vraag naar een schonere woonomgeving, er ligt momenteel nog te veel afval op de straten.
- Op het gebied van wonen wordt voornamelijk de beschikbaarheid, betaalbaarheid en doorstroming aangekaart. Inwoners zien hierbij in dat door het ruimte- en woningtekort er noodzaak is voor hoogbouw en kleinere woonruimtes. Echter, sluit dit niet aan bij de persoonlijke voorkeur. Tilburgers wonen toch liever in ruime woningen met een eigen tuin. Binnen het ruim wonen is bij de oudere bevolking een kentering te zien. Veel oudere inwoners stromen graag door naar een kleinere, levensloopbestendige en betaalbare woning. Echter, het doorstromen naar levensloopbestendige woningen is voor ouderen vaak financieel nog te onaantrekkelijk.

Werken

- Het thema werken is binnen het werkatelier een minder voorkomend thema geweest. Er wordt op het gebied van werken veelal gesproken over de werkcultuur binnen Tilburg. De werkcultuur wordt als ondernemend en creatief beschreven, gekenmerkt door kleine bedrijven en een breed aanbod. Het behoud van deze werkcultuur en het brede aanbod is van groot belang volgens de Tilburgers.

Leren

- Tilburg identificeert zichzelf als een echte studentenstad. Het bruisende studentenleven en de verschillende onderwijsvormen worden als typerend voor Tilburg gezien. De inwoners zien graag dat we meer van elkaar en samen gaan leren. Het delen en behouden van kennis is van groot belang voor

de stad. Momenteel is er voor iedereen een bijpassende opleiding in Tilburg, dit moet behouden worden. De vaardigheden die hierbij aangeleerd worden moeten toekomstbestendig zijn.

Leven

- Veel inwoners beschrijven Tilburg als een fijne en gezellige stad om te leven. Om het leven in Tilburg naar een hoger niveau te tillen zien inwoners verschillende verbeterpunten. Zo moet ten eerste de veiligheid op straat en in het verkeer verbeterd worden. Veel verkeerspunten worden als onveilig ervaren en de fietser moet meer voorrang krijgen in het verkeer, hier maakt Tilburg al wel stappen in. Op het gebied van de veiligheid op straat moet er meer zichtbare handhaving zijn, bij veel inwoners heerst er een gevoel van onveiligheid. Ten tweede moet de mobiliteit in de stad veranderen. Het centrum moet autoluw worden, maar wel toegankelijk blijven voor iedereen. Hiervoor zien de inwoners een transferium als gepaste oplossing. Op het gebied van mobiliteit moet ook het fietsverkeer en het openbaar vervoer verbeteren. Het OV wordt beschreven als te weinig en te druk. Zo zien inwoners graag meer ov-lijnen richting de dorpen en verschillende stadsdelen. Tot slot moet er in Tilburg meer naar elkaar omgekeken worden, te veel Tilburgers leven in eenzaamheid.

Vrije tijd

- Het winkel-, evenementen-, en voorzieningenaanbod wordt in Tilburg als zeer goed ervaren. Tilburg is rijk aan vele evenementen en er is aanbod voor iedereen. Daarbij komen met name de Tilburgse kermis en Carnaval als favorieten uit de bus. Hetzelfde geldt voor de winkels en voorzieningen, deze zijn dichtbij en in grote getalen aanwezig: met name de Spoorzone, de Piushaven, Koningsoord en het Dwaalgebied worden vaak genoemd. Tevens zijn de Tilburgers trots op de 'oude, monumentale gebouwen', zoals de Lochal en het Paleis-Raadhuis, en de historie (van herdgangen tot textiel).

- Tilburgers zijn ook tevreden met het musea-aanbod, ook al wordt een écht stadsmuseum gemist. Dit om de sterke identiteit van de Tilburger en haar geschiedenis een mooie plek te geven. De identiteit waar veel inwoners trots op zijn. Tenslotte zijn Tilburgers blij met de natuur in- en om de stad. Met name Moerenburg, het Spoorpark en het Wandelbos worden genoemd. De uitdaging is om dat groen steeds meer de 'stad in te trekken', zodat alle wijken van Tilburg groen zijn.

11.8 Beeld van inwoners tijdens de sprokkelfase

Voorlopige inzichten en rode draden

Wonen: we moeten méér 'het thuis van iemand' bouwen

Volgens veel Tilburgers is 'wonen' één van de meest belangrijke thema's voor de toekomst. Veel van onze gesprekspartners kennen iemand die een woning zoekt of ze zoeken zelf een (nieuwe) woning. Denk aan jonge ouders die gezinsuitbreiding verwachten of jonge stellen die hun gezin graag willen uitbreiden, pas afgestudeerden die uit hun 'studentenhuis' zijn gegroeid of niet meer bij hun ouders willen wonen, mensen die recent gescheiden zijn, nieuwkomers in Nederland of senioren die graag kleiner willen wonen. Zoveel mensen, zoveel behoeften, zoveel levensfasen en zoveel wensen. Maar de gemene deler: iedereen wil een fijn thuis.

We herkennen een paar 'rode draden':

- Betaalbaarheid is een centraal thema. Mensen willen een woning met aanvaardbare woonlasten. Zodat mensen ook ruimte in de portemonnee overhouden om een nieuwe wasmachine te kopen, de kinderen te laten sporten, of om op vakantie te kunnen gaan. In de praktijk lijkt dit te betekenen dat mensen vooral op zoek zijn naar woningen in het sociale- en middensegment.
- Mensen herkennen het woningtekort en vinden het belangrijk dat er nieuwe woningen worden gebouwd, met name zodat "onze" jongeren (zeker in de dorpen) hier kunnen blijven wonen. Maar er is ook veel aandacht voor het ombouwen van leegstand, het mogelijk maken van nieuwe (collectieve) woonconcepten met gedeelde ruimten, het makkelijker (en financieel aantrekkelijk) maken van doorstroming, het makkelijker maken van woningsplitsing, mantelzorg-aan-huis en hospitaoverhuur.
- Hoogbouw zien mensen, vanwege het woningtekort en de beperkte vierkante meters, als noodzakelijk. Tegelijkertijd is er weinig enthousiasme bij onze gesprekspartners om zelf in een flat te wonen ("als het niet anders kan").
- Ook verdichting is noodzakelijk, maar daarbij waarschuwen onze gesprekspartners ons ook: zorg dat de voorzieningen de bevolkingsgroei bijbenen en doe "de identiteit" van een gebied niet teveel geweld aan.
- Een 'thuis' is meer dan een woning: ook een fijne woonomgeving (of: leefomgeving) is voor mensen superbelangrijk. Daarbij geven de meeste mensen aan dat ze een groene en schone leefomgeving wensen, waarin ruimte is om elkaar te ontmoeten, te spelen en te bewegen. "Kindvriendelijk is mensvriendelijk".
- Je ergens 'thuis' voelen gaat makkelijker als je voorzieningen in de buurt hebt. Mensen hebben met name graag (huisartsen)zorg, scholen en een supermarkt in de buurt. Andere voorzieningen, zoals winkels en horeca, mogen wat verder weg zijn.
- Tenslotte vragen Tilburgers aandacht voor het 'mixin' van wijken en dorpen: wijken en dorpen waarin verschillende leeftijden, nationaliteiten en inkomensniveaus samenwonen. Dat heeft consequenties voor het type huizen in iedere wijk. En het is ook niet makkelijk, want we zijn heel 'gewoon' om mensen op te zoeken die op ons lijken.
- En écht tenslotte: Tilburgers vinden de Piushaven en de Spoorzone geweldige locaties waarin wonen, werken en voorzieningen in een sfeervolle omgeving bij elkaar zijn gebracht. "Was die aandacht er ook maar voor mijn wijk", wordt regelmatig verzucht. Zijn we de 'gewone' woonwijken te veel vergeten?

Werken en leren: terug naar de 'kleine makers' en 'leren om te doen'?

Werken en leren zijn voor Tilburgers minder relevant thema's. Natuurlijk, de meeste Tilburgers werken graag of gaan graag naar school. Maar het nadenken over het toekomstige 'werk- en leerprofiel' van de gemeente Tilburg is behoorlijk complex. Toch doen we een aantal observaties:

- De meeste Tilburgers zien Tilburg als een stad van makers, ook vanuit het textielverleden en de NS-werkplaatsen. We zijn goed in nieuwe dingen bedenken, en vervolgens "de handen uit de mouwen te steken", onze bedenkels (samen) te maken. Innovatie, experiment en creativiteit zijn de succes ingrediënten van de Tilburgse economie.
- Het lokale MKB, de vakmensen, de lokale ambachten, de creatieve makers en de entertainmentsector, en de maakindustrie zijn volgens Tilburgers onmisbaar. Niet alleen vanwege de economische waarde,

maar ook omdat ze een fundamenteel onderdeel zijn van de Tilburgse identiteit én omdat ze vaak maatschappelijke dragers zijn voor bijvoorbeeld het verenigingsleven.

- Tegelijkertijd constateren Tilburgers ook een spanning, deels ingegeven door de ‘kennispoot’ van Tilburg met o.a. Tilburg University. Mensen geven namelijk ook aan dat het belangrijk is om universitair talent en hun denkracht te binden aan- en te behouden voor de stad. Maar datzelfde talent geeft vaak aan Tilburg te willen verruilen voor de Randstad: daar zitten immers de grote internationale bedrijven met spannende carrièrekansen.
- Daarin lijkt de grote opdracht voor Tilburg te zitten: hoe brengen we de denkers en de doeners samen? Waarin kunnen de denkers de doeners versterken, en vice versa? En hoe zorgen we ervoor dat onderwijs en arbeidsmarkt elkaar versterken?
- Wat betreft leren en onderwijs doen Tilburgers een aantal observaties:
 - Tilburgers verwachten dat techniek en digitalisering een enorme impact op de samenleving gaat hebben. Het is belangrijk dat mensen de (technische) vaardigheden ontwikkelen om mee te kunnen/te profiteren van de *digital age*, maar ook om om te gaan met de risico's (doorgronden van *fake news*).
 - Tilburgers verwachten dat – ondanks/juist vanwege de digitale trend – er ook meer aandacht moet zijn voor sociale vaardigheden en ‘mensenwerk’.
 - Passend bij het ‘profiel’ van Tilburg moeten we niet alleen nieuwe, digitale vaardigheden *aanleren*, maar ook zorgen dat we onze ambachten en maakindustrie niet *verleren*.
 - Dit alles maakt dat Tilburg moet blijven inzetten op een leven lang leren en ontwikkelen, en daarbij extra aandacht moet hebben voor de mensen voor wie dat niet vanzelfsprekend is. Leren en werken, ook onbetaald (maar wél gewaardeerd), zoals vrijwilligerswerk, is de bron van zingeving en je onderdeel voelen van de maatschappij.

Leven: ‘met elkaar, voor elkaar of zonder elkaar?’

Samenleven is voor Tilburgers een ontzettend belangrijk thema. Dat blijkt uit het feit dat veel Tilburgers zich zorgen maken over hoe we in de toekomst samenleven. Bij geen ander thema loopt de droom en de verwachting zover uit elkaar. Dat vraagt om nadere verdieping en vermoedelijk tot actie!

Tilburgers doen een aantal observaties:

- Tilburgers verwachten, vanwege digitalisering (“in je bubbel blijven”), polarisatie (“kijk maar naar de landelijke en internationale politiek”) en “levensdrukte”, dat de toekomst steeds individualistischer wordt. Tegelijkertijd dromen Tilburgers van een meer collectieve samenleving, waarin we naar elkaar omzien, voor elkaar zorgen en voor elkaar klaarstaan (om de ‘formele’ zorg te ontlasten). Hoe versterken we de sociale cohesie, het saamhorigheidsgevoel, de verbondenheid en het collectiviteitsgevoel?
- Ook gezondheid is voor Tilburgers een belangrijk thema. Vrijwel iedereen hecht veel belang aan een gezonde levensstijl, met o.a. voldoende bewegen en gezond eten. Door meer in te zetten op preventie wordt de zorg (die al onder druk staat) ontlast. Tilburgers zien een aantal taken voor de gemeente, zoals het inrichten van een ‘gezonde buitenruimte’ met voldoende mogelijkheden tot spelen, sporten en bewegen, waarin ‘ongezond eten’ minder prominent in het straatbeeld aanwezig is. Ook kan de gemeente inwoners actiever informeren over een gezonde levensstijl. En last, but not least: ervoor helpen zorgen dat een gezonde levensstijl ook voor inwoners voor wie dat niet vanzelfsprekend is (omdat ze het minder ‘gewoon’ zijn of niet kunnen betalen) ook binnen handbereik komt. Het is superbelangrijk om de ‘gezondheidskloof’ te dichten.
- Tilburgers zien, misschien sterker dan voorheen, diepe breuklijnen door de stad, tussen mensen die het goed gaat, wiens kinderen alle kansen hebben, die zich geen financiële zorgen maken en die zich een comfortabele, gezonde levensstijl kunnen veroorloven. En mensen met wie het minder goed gaat, die hun kinderen niet alle kansen kunnen bieden, die financieel in een lastig parket zitten, en die (mede) daardoor stress en gezondheidsklachten ervaren. Die breuklijnen worden dieper, mensen betalen als het ware rente over hun zorgen, waardoor ze verzwaren. Die breuklijnen zien mensen ook geografisch terug in de stad: in de welgestelde wijken zijn er ruime straten, met veel groen en grote tuinen, terwijl in de ‘mindere’ wijken het veelal smalle straatjes zijn met weinig groen. Mede daarom klinkt de roep om de focus van de parels van Tilburg (Spoorzone, Piushaven) te verleggen naar de woonwijken, waar een integrale aanpak nodig is om het leven van mensen fijner te maken.

- Tilburgers denken dat gezond leven het beste kan in een gezonde en groene wereld. Daarom is er veel aandacht voor vergroening in- en rondom de stad, maar ook voor het tegengaan van klimaatverandering. Grootschalige energieopwek (zonnepanelen en windmolens) wordt, met name door kinderen en jongeren, belangrijk gevonden. Maar ook het beschermen van de biodiversiteit en verduurzaming vinden de meeste Tilburgers belangrijk.
- Zorgen maken Tilburgers zich met name over mobiliteit en bereikbaarheid. Hoewel de autoluwe binnenstad door een substantieel deel van de Tilburgers wordt gewaardeerd (en door het andere deel wordt gehekeld), is de bereikbaarheid van het centrum, zeker voor minder mobiele doelgroepen, een issue. De Tilburgers maken zich nóg meer zorgen over de OV-bereikbaarheid van de woonwijken en de dorpen: die wordt als onvoldoende ervaren, zeker in de avonden. Tilburgers vragen echt nadrukkelijk aandacht voor het verbeteren van de OV-verbindingen. Tilburgers doen ook andere suggesties om de bereikbaarheid te verbeteren: meer aandacht voor transferia en mobiliteitshubs, het realiseren van een snelbus (of een tramnetwerk) langs de stedelijke hotspots (Stappegoor, Wagnerplein, Heyhoef, maar allicht ook: de Efteling) en de dorpen, deelmobiliteit, een station in Berkel-Enschot, en het verbeteren en veiliger maken van de fietsverbindingen in Tilburg. Zolang dat soort maatregelen niet getroffen zijn, blijven Tilburgers de auto als belangrijkste (of minstens: top #3) vervoersmiddel zien.
- Ook al maken Tilburgers zich zorgen over 'het collectief', de onderlinge verbondenheid en saamhorigheid, Tilburg wordt toch gezien als een sociale gemeente, met een traditie van sociaal beleid, en waarin men het toch 'gewoon' is om samen te werken, naar elkaar om te kijken en verschillende culturen en nationaliteiten welkom zijn (diversiteit wordt gevierd in Tilburg). Maar allicht staat die traditie onder druk?
- Tilburgers maken zich ook zorgen, ook al wordt het minder vaak genoemd, over de veiligheid in de stad. Met name verkeersveiligheid is een terugkerend thema: mensen maken zich zorgen over gevaarlijke oversteken en kruispunten, slechte verlichting, auto's en fietsers die elkaar in de weg zitten, gebrek aan handhaving van verkeersregels. Maar ook het tegengaan van criminaliteit, zonder dat verder te specificeren overigens, en drugsgebruik, met name in het uitgaansleven, wordt als aandachtspunt genoemd.

Vrije Tijd: 'eindeloos bruisen of begrenzen?'

Vrije tijd is een belangrijk thema voor veel Tilburgers. Niet alleen raakt het aan het privédomein van mensen, maar het gaat ook over de aantrekkelijkheid van de (binnen)stad en de identiteit/het imago van onze gemeente. Hoewel Tilburgers veel 'drukte' ervaren, zijn ze over het algemeen vrij tevreden over wat er allemaal te doen is in de stad, zowel qua voorzieningen, evenementen en activiteiten, als qua niet-georganiseerde ontspanning. Maar... kun je teveel bruisen?

We herkennen een aantal 'rode draden':

- Tilburg wordt door veel mensen gezien als een bruisende, creatieve, muziek- en evenementenstad, met bovendien een groeiend sportief imago. Veel Tilburgers vinden dat positief en zijn trots op de vrolijkheid, de gezelligheid, de vindingrijkheid, de saamhorigheid en de creativiteit in de stad.
- De dynamiek, die deels ook toe te schrijven is aan het zijn van een studentenstad, wordt breed gewaardeerd. Jong en oud vindt dat er veel leuks in Tilburg te beleven is.
- Ook over de binnenstad bestaat breed enthousiasme, zeker nu de Spoorzone, Emmapassage, Piushaven en Spoorpark zijn gerealiseerd. Zeker die gebiedsontwikkelingen zijn aanjagers van de Tilburgse trots. Ook de 'oude gebouwen' en monumenten zijn reden tot trots: inwoners vinden het belangrijk om dergelijke erfgoed te behouden (al dan niet door het een nieuwe bestemming te geven die het monument eer aan doet, zoals bij de LocHal is gebeurd).
- De winkels en de horeca in de binnenstad worden door de meesten als voldoende en voldoende divers beoordeeld. Toch is er ook wat gemopper over leegstand, zwerfafval, gevoelens van onveiligheid (tijdens het uitgaan), het te minimale activiteitenaanbod voor jongeren (volgens jongeren) en de bereikbaarheid (volgens autogebruikers).
- Tegelijkertijd roepen, met name de binnenstadbewoners, de vraag op of er niet ook een grens zit aan de 'verpretparkisering' van de binnenstad. Is het niet beter om activiteiten ook naar andere wijken te verplaatsen, zodat het daar ook (meer) gaat bruisen?
- Hoewel het aanlokkelijk is om 'je vrije tijd' in te vullen met activiteiten en festivals, worden juist de dagdagelijkse invullingen van de vrije het belangrijkste gevonden. Elkaar ontmoeten in de openbare

ruimte, een rondje wandelen in de prachtige natuur rondom Tilburg (versterken, graag!) of sporten of creatief bezig zijn bij die ene vereniging.

- En juist dat laatste lijkt in toenemende mate meer onder druk te staan: werken, gezinsleven, het huishouden, sociale verplichtingen, mantelzorg, vrijwilligerswerk, je inzetten voor je wijk, sporten. Veel Tilburgers ervaren in toenemende mate 'drukte', er wordt gewoon ontzettend veel van je verwacht. Zeker voor mensen met financiële problemen, stress en gezondheidsklachten is dat allemaal best overweldigend. Terwijl juist die tijd om 'te niksen' superbelangrijk is: ontspannen en 'niksen' is, denken Tilburgers, ontzettend belangrijk voor je gezondheid.
- De hoop is dat robotisering en automatisering ervoor gaat zorgen dat mensen minder hoeven te werken en dus meer vrije tijd overhouden.

Deel 4: Beeld van partners

12. Ketenpartnersessie: reflectie van partners op gesprokkelde inzichten

Partners aan het woord

Onze partners in de stad en de regio (ruim 300 ondernemers en organisaties) hebben we gevraagd te reflecteren op de resultaten van de Sprokkelfase zoals weergegeven in de voorgaande hoofdstukken. Op 22 november hebben we met ruim 100 aanwezigen in de zogeheten Ketenpartnersessie de bevindingen uit de Sprokkelfase gedeeld en zijn we groepsgewijs in gesprek gegaan over de volgende vragen:

- Herken je de ontwikkelingen en dilemma's?
- Wat zijn volgens jou de belangrijkste ontwikkelingen?
- Welke zou je nog toe willen voegen?
- Welke rol pak zie je voor jezelf en voor de andere partners?

De partners herkennen de zes geschetste ontwikkelingen in de Samenvatting (1. sociaal evenwicht, 2. kennis, innovatie en toepassing, 3. leefstijl en gezondheid, 4. groen, water en natuur, 5. wonen en 6. Veiligheid). Deze uitdagingen van de stad en de regio zijn niet nieuw, maar wel weerbarstig. Tegelijkertijd bieden deze ontwikkelingen ook kansen. De partners voelen de noodzaak en verantwoordelijkheid om zelf maatschappelijk bij te dragen en willen dit ook nadrukkelijk samen met andere partners uit de stad en regio doen. De partners geven de volgende aandachtspunten en aanvullingen mee.

De kracht van Tilburg

Tilburg is een **mozaïek**, waar nabijheid en oog voor de menselijke maat herkenbaar zijn. Deze diversiteit aan inwoners, ondernemers, gebouwen, wonen, natuur etc. moeten we koesteren. Juist dit rijke mozaïek zorgt voor een stevige basis en verbinding tussen mensen en organisaties.

De kracht van Tilburg zit ook in 'high touch' en de wisselwerking tussen **high tech** en **high touch**. 'Understanding society' is niet voor niets de slogan van Tilburg University.

Samenwerken met resultaat en daadkracht

Veerkracht, creativiteit en **samenwerking** heeft Tilburg de afgelopen decennia veel gebracht. Tegelijkertijd weten we dat samenwerking niet vanzelf gaat. We moeten hierin continu investeren. Hoe gaan we de **collectieve kracht** met elkaar ontwikkelen? En hoe kunnen we samenwerken in een toenemende complexiteit van vraagstukken die elk om voorrang schreeuwen? Het is belangrijk om als organisaties open te blijven staan voor andere geluiden en steeds te toetsen of we zien wat we moeten zien.

De partners voelen de noodzaak en de verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Daarbij zijn ze kritisch naar elkaar toe: staan we als organisaties ook écht open voor samenwerking en willen we ook écht de verbinding maken naar andere organisaties en naar de inwoners? Als we de kansen willen pakken en de ontwikkelingen in de juiste richting willen zetten dan is sterke en daadkrachtige samenwerking tussen ondernemers, organisaties en de gemeente nodig. De rol van de gemeente zien de partners vooral als het stimuleren en faciliteren van de samenwerking en innovatieve oplossingen mogelijk te maken door bijvoorbeeld obstakels in procedures weg te nemen en deze te vereenvoudigen en te versnellen. Échte samenwerking vraagt volgens de partners om creativiteit, lef, daadkracht, vertrouwen én resultaat. Daarmee is samenwerking niet vrijblijvend en abstract. **Benoem met elkaar speerpunten, durf ongelijk te investeren en kies!**

Belangrijkste ontwikkelingen

Sociaal(economisch) evenwicht (voor zowel inwoners als ondernemers) is een belangrijke ontwikkeling. Niet iedereen kan mee in deze samenleving en we willen niemand achterlaten. De vraag naar meedoen geeft ook een norm aan, namelijk “jullie moeten met ons meedoen”. We moeten onderkennen dat de **samenleving verschillende snelheden** heeft. Kunnen we de kwaliteiten van de mensen voldoende ontdekken zodat iedereen er mag zijn en ertoe doet? Weten we wat er nodig is om de samenredzaamheid naar de toekomst toe te verbeteren? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat nabijheid van mensen, van organisaties, van voorzieningen etc. goed wordt vormgegeven? Hoe komen we tot een stad waar mensen zich prettig voelen en samenredzaam zijn? En blijf bij het aanpakken van de sociale ‘veeldeling’ weg van duur pessimisme en goedkoop optimisme.

Kennis, innovatie en toepassing herkennen de partners als een tweede belangrijke ontwikkeling. Als we het sterke kennis- en onderwijsveld in deze stad willen vasthouden vraagt dit van het onderwijs zich aan te passen aan de ontwikkelingen naar de toekomst toe. Het vraagt ook iets van de ondernemers en de andere organisaties in de stad. De cijfers laten in ieder geval zien dat we niet door kunnen gaan op de oude voet; steeds minder kinderen beheersen de taal en kunnen rekenen. We moeten **van denken** (theoretisch geschoold) **naar doen** (praktisch geschoold). We hebben doorlopende leerlijnen nodig en we moeten van lessen in schoolgebouwen naar ‘**leslokalen**’ in de stad bij organisaties en ondernemers waar leerlingen ervaringen kunnen opdoen.

Klimaat zien de partners als een derde belangrijke ontwikkeling die sterk bepalend is naar de toekomst toe en in de sprokkelfase nog onvoldoende naar voren komt. Het gaat dan om zowel het groeiende tekort aan grondstoffen, de energietransitie, het aanpassen van onze voedselketen, stikstofproblematiek, klimaatverandering (watertekort, wateroverlast, droogte en hittestress), groen, water en natuur. Klimaat gaat over schaarste. Schaarste aan grondstoffen, werkenden (straks 1,3 werkende op 1 gepensioneerde), schaarste in de openbare ruimte, schaarste aan groen, schaarste aan middelen. Hoe gaan we om met deze schaarste en hoe maken we met elkaar de afwegingen?

Organiseren van verdienvermogen

Het economisch profiel van Tilburg moet naar de toekomst sterker worden. Het **organiseren van verdienvermogen** is belangrijk om te komen tot een breed welvarende stad en regio. Economie doet ertoe evenals het hebben van een sterk economisch profiel. Zo kunnen we de positieve effecten van de ontwikkelingen aanzwengelen en de negatieve afzwakken.

Problemen op passende schaal aanpakken

Werken aan de toekomst van Tilburg betekent met elkaar werken op verschillende schalen: de buurt, de wijk, het dorp, de stad, de regio. Steeds opnieuw moeten we de vraag stellen op welke **schaal** een probleem moet worden opgepakt. Daarbij moeten we opzoek naar een goede mix van interventies waarbij we ook de kruisbestuivingen tussen de thema’s van brede welvaart opzoeken. Om inwoners te betrekken is het belangrijk op buurtniveau te beginnen en ook meer gebruik te maken van ondernemers.

Tellen en vertellen

Willen we weten of onze samenwerking en aanpak de gewenste impact heeft dan zullen we ook moeten meten. Data hebben daarbij een monitor- en signaleringsfunctie. Zo kunnen we op tijd bijsturen. Cijfers alleen zeggen echter niet alles. Daarom moeten we ook samen het verhaal vertellen waarom we iets doen, wat we willen bereiken of waarom iets niet is gelukt.

BRONNEN

- Arcadis, *Foto van de Leefomgeving*, i.o.v. gemeente Tilburg, 2024.
- Atlas Research, *Breuklijnen in Brabant*, 2023.
- Atlas Research, *Atlas voor Gemeente 2024 – Brede welvaart*, november 2024.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), *Veiligheidsmonitor 2023*, 2023.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), *Monitor Brede Welvaart en de Sustainable Development Goals 2024*, mei 2024.
- Centraal Plan Bureau (CPB), *Kiezen voor later. Vier visies voor 2050. Een langetermijnverkenning voor de economie*, oktober 2024.
- Commissie Versterken Weerbaarheid en Democratische Rechtstaat (commissie Markouch), *Rapport Koester de democratie!*, november 2023.
- Draghi-report, *The future of European competitiveness. A competitiveness strategy for Europe*, september 2024.
- Easterlin, R. A. (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. In *Elsevier eBooks* (pp. 89–125). <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-205050-3.50008-7>
- Gemeente Tilburg, *Toekomst Tilburg 2040 - Raadsvoorstel en notitie*, Tilburg 2012.
- Gemeente Tilburg, *Omgevingsvisie 2040*, Tilburg 2015.
- Gemeente Tilburg, *Agenda Sociaal 013*, Tilburg 2017.
- Gemeente Tilburg, *T-meter over inzicht in kwaliteit van de Tilburgse woonbuurten*, 2023
- Gemeente Tilburg, *Leefbaarheidsmonitor Tilburg (Lemon) inwonersenquête leefbaarheid en veiligheid in de stad*, 2023.
- Gemeente Tilburg, *Tilburg in cijfers*, Tilburg 2024.
- Gemeente Tilburg, *Kaart van Brabant*, Tilburg 2024.
- Haar, Marleen van der e.a., *Werk maken van brede welvaart. Samen naar een toekomstbestendige wereld*, Tilburg september 2023.
- Het PON Telos, *Brede Welvaart foto, Tilburg in 2050*, i.o.v. gemeente Tilburg, Tilburg 2024.
- Het PON Telos, *Ervaren Brede Welvaart in Brabant*, i.o.v. provincie Noord-Brabant, Tilburg juni 2023.
- I&O Research, *Justitie en Veiligheid Monitor 2023*, i.o.v. ministerie van Justitie en Veiligheid, 2023.
- Janssen, Joks, *Renovatio ruralis. De wederopbouw van het Nederlandse platteland*, inaugurele rede, Tilburg 13 december 2024.
- Mommaas, Hans, *Symbiosis. Over de relatie tussen kennis en beleid*, afscheidsrede, Tilburg 13 december 2024.
- Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), *Rapport Gezondheidsachterstanden: kijk ook eens naar de ruimtelijke uitsortering van mensen en voorzieningen*, december 2023.
- Provincie Noord-Brabant, *Bevolkings- en woningbehoefteprognose Noord-Brabant – Actualisering 2023*, 2023.
- Provincie Noord-Brabant, *Uitvoeringsagenda Brede Welvaart 2024-2027*, 2024.
- Putters, Kim, *Navigeren op het smalle pad naar brede welvaart. Maatschappelijke transitie en ons poldermodel*, inaugurele rede, Tilburg 4 november 2024.
- RaboResearch (Otto Raspe en Floris Jan Sander), *Onderzoek Welke regio's lopen voorop in de transitie naar een nieuwe economie?*, september 2023.
- Raspe, Otto, *Koersen op het kompas van brede welvaart*, inaugurele rede, Tilburg 4 november 2024.
- Sociaal Economische Raad (SER), *Rapport Toekomstvisie perspectief op brede welvaart in 2040 – Bouwen aan de economie van de toekomst*, januari 2024.
- Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen in 2050, *Gematigde groei*, 2024.